

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Mezinárodní politika a diplomacie

**ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE
V POST-KONFLIKTNÍ REKONSTRUKCI
V AFRICE:
PŘÍPADY RWANDY A BURUNDI**

(diplomová práce)

Autor: Bc. Jana Bártová
Vedoucí práce: Ing. Jiří Sejkora, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci „*Rozvojová spolupráce v post-konfliktní rekonstrukci v Africe: Případy Rwandy a Burundi*“ vypracovala samostatně a vyznačila všechny citace z pramenů.

V Praze dne 28. 4. 2017

.....

Bc. Jana Bártová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své práce Ing. Jiřímu Sejkorovi, Ph.D. za neocenitelné rady a operativní spolupráci, dále Ing. Zbyňkovi Dubskému, Ph.D. za konzultace, a v neposlední řadě své rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

Obsah

Seznam grafů a tabulek.....	i
Seznam příloh.....	ii
Seznam použitých zkratk.....	iii
Úvod	1
1. Základní východiska práce.....	3
1.1 Rozvojová spolupráce.....	3
1.2 Post-konfliktní rekonstrukce.....	9
1.3 Rozvojová spolupráce v rámci post-konfliktní rekonstrukce	15
2. Rozvojová spolupráce v post-konfliktní rekonstrukci v Africe	21
2.1 Politická a ústavní oblast	24
2.2 Ekonomická a sociální oblast	36
3. Možná opatření za účelem zefektivnění rozvojové spolupráce v post-konfliktní rekonstrukci	46
3.1 Politická a ústavní oblast	50
3.2 Ekonomická a sociální oblast	56
Závěr.....	63
Seznam použitých zdrojů.....	65
Přílohy	78

Seznam grafů a tabulek

Graf 1: Fáze a nesoulady post-konfliktní rekonstrukce.....	14
Graf 2: Rwanda a Burundi – ODA na osobu, vývoj v letech 1990-2015.....	23
Graf 3: Rwanda a Burundi – Politická stabilita a absence násilí/terorizmu: odhad	31
Graf 4: Rwanda a Burundi – HDP na osobu, vývoj v období let 1986-2011.....	36
Graf 5: Přidaná hodnota zemědělství ve Rwandě a Burundi, roční růst v %	38
Graf 6: Index vnímání korupce ve Rwandě a Burundi v letech 2005-2016.....	53
Graf 7: Indexy produkce podle FAO pro Rwandu a Burundi	58
Tabulka 1: Budování míru po ukončení konfliktu.....	13
Tabulka 2: Východiska analýzy v Kapitole 2.....	19

Seznam příloh

Příloha 1: Výše příspěvků států OECD na ODA, roční podíl na HNP	78
Příloha 2: Multi-Track Diplomacy	78
Příloha 3: Mapa konfliktů na světě podle Indexu konfliktů a politického násilí.....	79
Příloha 4: Podíl zahraniční asistence, jež obdržela NEC, na jednotlivých politických událostech, % podíl na celkovém financování.....	80
Příloha 5: Rwanda – svoboda v zemi podle Freedom House	81
Příloha 6: Rwanda – Index svobody tisku	81
Příloha 7: Burundi – svoboda v zemi podle Freedom House	82
Příloha 8: Burundi – Index svobody tisku	82
Příloha 9: Vývoj procentuálního podílu zemědělské půdy na celkové rozloze půdy v letech 1990-2014 v Burundi.....	83
Příloha 10: Vybrané ukazatele ekonomické situace Rwandy.....	83
Příloha 11: Objem ODA ve Rwandě a Burundi v letech 1990-2014	84
Příloha 12: Vybrané ukazatele ekonomické situace Burundi	84
Příloha 13: Výdaje na armádu ve Rwandě a Burundi v letech 1992-2015	85

Seznam použitých zkratk

ACCORD	African Centre for the Constructive Resolution of Disputes
AfDB	African Development Bank
AfDF	African Development Fund
AFJ	Association des Femmes Juristes
AIDI	Africa Infrastructure Development Index
APRA	Arusha Peace and Reconciliation Agreement
BADEA	Arab Bank for Economic Development in Africa
BINUB	Bureau Intégré des Nations Unies au Burundi
BNUB	Bureau des Nations Unies au Burundi
CENI	Commission Electorale Nationale Independante
CJC	Constitutional and Judicial Commission
CNDD-FDD	Conseil National pour la Défense de la Démocratie–Forces pour la Défense de la Démocratie
CNRS	La Commission Nationale de Réhabilitation des Sinistrés
CNTB	La Commission Nationale des Terres et autre Biens
COSOME	Civil Society Organizations for the Monitoring of Elections
CVR	Commission de la Verité et Réconciliation
DAC	Development Assistance Committee
DRK	Demokratická republika Kongo
EISA	Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa
EOM	Election Observation Mission
EU	Evropská Unie
FAO	Food and Agriculture Organization
GAVI	Global Alliance for Vaccines and Immunization
GEF	Global Environment Facility

HDI	Human Development Index
HDP	Hrubý domácí produkt
HNP	Hrubý národní produkt
HRW	Human Rights Watch
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development
ICRC	International Committee of the Red Cross
ICT	Information and Communications Technology
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda
IDA	International Development Association
IFAD	International Fund for Agricultural Development
ILO	International Labour Organization
INHRC	Independent National Human Rights Commission
MDG	Millenium Development Goals
MINALOC	Ministry of Local Government
MMF	Mezinárodní měnový fond
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NEC	National Electoral Commission
NGO	Non-governmental Organization
NHRC	National Human Rights Commission
ODA	Oficial Development Assistance
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
OFID	OPEC Fund for International Development
ONUB	Opération des Nations Unies au Burundi
OSN	Organizace spojených národů
Palipehutu-FNL	Palipehutu–Forces Nationales de Libération
PRSP	Poverty Reduction Strategy Paper
PPP	Public Privat Partnership

PZI	Přímé zahraniční investice
RALGA	Rwanda Association of Local Government Authorities
RB OSN	Rada bezpečnosti Organizace spojených národů
RPF	Rwandan Patriotic Front
SDG	Sustainable Development Goals
SSA	Subsaharská Afrika
SSB	Skupina světové banky
UNAIDS	Joint United Nations Programme on HIV/AIDS
UNDP	United Nations Development Programme
UNEP	United Nations Environment Programme
UNFPA	United Nations Population Fund
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
UNPBF	United Nations Peacebuilding Fund
UN Women	United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women
USAID	United States Agency for International Development
WFP	World Food Programme
WHO	World Health Organization

Úvod

Africký kontinent je jedním z nejnestabilnějších na světě, mnoho tamějších zemí se potýká s křehkou bezpečnostní a politickou situací, nezřídka ústící ve větší konflikt. Přes snahu mezinárodního společenství najít řešení se ale stále mnoho konfliktů nedaří ukončit. Tato diplomová práce se však zabývá dvěma příklady zemí, u kterých se v minulosti podařilo konflikt vyřešit – Rwandou a Burundi. Tématem práce bude jejich post-konfliktní rekonstrukce s důrazem na rozvojovou pomoc. Důvodem výběru těchto dvou zemí je jejich podobnost z hlediska geografické polohy – sousedí spolu, rozlohy, historického vývoje, příčiny konfliktu, etnického složení obyvatelstva či počtu obyvatel, což je činí ideálními ke komparaci. Přes tyto společné znaky se dnes liší především ekonomickou úrovní a rovněž politickou stabilitou. Situace Rwandy se v několika ohledech zlepšuje, naopak Burundi oproti ní zaostává a od roku 2015 v zemi navíc opět vypukly nepokoje. Obě země prošly před více než deseti lety konfliktem, který zásadně ovlivnil jejich budoucí vývoj. Mezinárodní společenství se pomocí rozvojové spolupráce angažovalo v post-konfliktní rekonstrukci obou zemí, avšak s odlišnými výsledky.

Cílem této diplomové práce je u těchto dvou zemí zhodnotit přispění rozvojové spolupráce v rámci post-konfliktní rekonstrukce a nastínit možná opatření pro její zlepšení, s větším důrazem na Burundi vzhledem k aktuálnímu dění. Práce si stanovuje tři dílčí cíle – vymezit základní východiska, identifikovat přispění rozvojové spolupráce do post-konfliktní rekonstrukce ve Rwandě a Burundi, nastínit možná opatření pro zefektivnění rozvojové spolupráce v rámci post-konfliktní rekonstrukce. Každému dílčímu cíli odpovídá jedna kapitola práce. Co se metodologie týká, v první kapitole bude pro vymezení východisek použit popis, kapitola druhá bude kombinací analýzy a komparativní případové studie, ve třetí kapitole bude užita metoda syntézy předchozích poznatků. Analýza ve druhé kapitole se zaměří na dílčí kroky post-konfliktní rekonstrukce stanovené na základě východisek v první kapitole tak, aby pokryly co nejrozsáhlejší oblast zkoumání. Na tyto kroky se budou vztahovat navrhovaná opatření ve třetí kapitole.

Z důvodu omezeného rozsahu se práce nemůže věnovat všem oblastem zapojení rozvojové spolupráce do post-konfliktní rekonstrukce. Oblasti, které byly pro analýzu zvoleny jsou s ohledem na zapojení mezinárodního společenství ty nejzásadnější, samozřejmě je ale nutné zdůraznit, že i ostatním oblastem je v praxi nutné věnovat pozornost.

Koncept rozvojové spolupráce a post-konfliktní rekonstrukce, a v souvislosti s nimi i ekonomického rozvoje, jsou předmětem neustálého výzkumu. Tématem ekonomického rozvoje se zabývají Todaro a Smith (2012), kteří ve své publikaci *Economic Development* rozsáhle pojednávají o celém konceptu, mj. ve spojitosti s rozvojovou spoluprací. Dalšími významnými autory, kteří přispěli ke konceptualizaci jsou například Perkins et al. (2013), rozvojovou spoluprací se v teoretické rovině zabývá i OSN. Zásadní publikací je také kniha *Proč státy selhávají* od Acemoglu a Robinsona (2012), kteří vyzdvihují význam institucí v souvislosti s ekonomickým rozvojem.

V oblasti post-konfliktní rekonstrukce jsou neopomenutelnými autory, kteří výrazně přispěli k rozpracování konceptu Diamond a McDonald (1996), na ně navazující Paul Lederach (2003). Další autoři, zabývající se problematikou obnovy post-konfliktních států, jsou Miall, Woodhouse a Ramsbotham (1999), na jejichž rámci se bude tato práce hodně zakládat. Z okruhu českých autorů, zabývajících se otázkou poválečné obnovy, je nutné zmínit například Waisovou (2005, 2008).

Koncepty rozvojové spolupráce a post-konfliktní rekonstrukce jsou rovněž předmětem jednání a konferencí, které se zaměřují na jejich hlubší rozpracování, často z důvodu ujasnění skutečného postupu v praxi (např. Pařížská deklarace o efektivnosti rozvojové spolupráce 2005).

Téma této práce bylo vybráno z mnoha důvodů. Post-konfliktní rekonstrukce slibuje efektivní pomoc státům, kterým se podařilo ukončit konflikt, což samo o sobě nemusí být trvalé – z praxe je známo mnoho případů, kdy se po několika letech konflikt znovu obnoví. Účinná a efektivní post-konfliktní rekonstrukce může pomoci obnovit společnost tak, aby nebezpečí konfliktu již nehrozilo, což je pro budoucnost celého světa velmi důležitý a slibný postup. Burundi je jedna z těch zemí, kde se po několika letech míru opět obnovily nepokoje. Jeho sousední země Rwanda se ale dokázala ze své konfliktní historie vymanit. Díky své podobnosti mohou tyto země posloužit pro komparativní případovou studii s cílem navrhnout opatření na zlepšení rozvojové spolupráce, která tvoří zásadní část post-konfliktní rekonstrukce.

1. Základní východiska práce

Problematika post-konfliktní rekonstrukce je velmi diskutována mezi teoretiky i na půdě mezinárodních organizací, jako je například Organizace spojených národů (dále OSN), které se především snaží nalézt co nejefektivnější způsob obnovy konfliktem postižených zemí v praxi. Aby se tyto státy nemusely potýkat s post-konfliktní rekonstrukcí samy, mezinárodní společenství se jim v těžké situaci snaží vypomoci, podporovat jejich obnovu a mimo to i budoucí rozvoj, který může být považován za neodmyslitelnou součást post-konfliktní rekonstrukce. Tato práce vychází z tohoto tvrzení a slučuje teoretické přístupy – post-konfliktní rekonstrukci a rozvojovou spolupráci – dohromady. Jak bude ukázáno dále, spojuje je identický cíl a mnoho stejných znaků. Tato kapitola poskytne teoretický rámec pro další část práce. Nejdříve se bude zabývat rozvojovou spoluprací (podkapitola 1.1), následně post-konfliktní rekonstrukcí (podkapitola 1.2). Důvody jejich sloučení budou blíže rozebrány ve třetí podkapitole (1.3), která zároveň předloží konkrétní rámec pro zkoumání rozvojové spolupráce v rámci post-konfliktní rekonstrukce. Tento rámec bude poté použit jako východisko pro následující kapitoly.

1.1 Rozvojová spolupráce

Jednotlivé země se mimo jiné odlišují svou hospodářskou situací, jež je ovlivňována mnoha faktory. Tato práce se zabývá nejchudšími a nejméně rozvinutými zeměmi, jejichž ekonomické úroveň se liší například od té západních zemí. K těmto rozdílům a jejich prohlubování dochází vlivem různých událostí; příkladem může být kolonialismus, jenž je považován za jednu z příčin chudoby bývalých kolonií (Todaro a Smith 2012). Jejich nynější ekonomická úroveň je zpravidla velmi nízká, jejich obyvatelé žijí často pod hranicí chudoby. Tyto země většinou zaostávají v rozvoji, a proto jejich ekonomická úroveň stagnuje nebo se zlepšuje jen pomalu. Rozvinuté ekonomiky jsou si těchto nerovností vědomy a snaží se méně rozvinuté země podporovat. V minulosti se jednalo spíše o formu humanitární pomoci. Postupem času ale docházelo k přesvědčení, že velice důležité je i zajištění jejich trvalého rozvoje do budoucnosti. V poslední době je tak velký důraz kladen na podporu rozvoje chudých zemí, na komplexnější přístup k problému jejich chudoby a jeho zlepšování. Ekonomický rozvoj se nezaměřuje pouze na efektivní alokaci zdrojů, nýbrž se musí zabývat

i „ekonomickými, sociálními, politickými a institucionálními mechanismy, jak veřejnými, tak soukromými, nezbytnými k dosažení rychlého (alespoň podle historických standardů) a rozsáhlého zlepšení úrovně života“ (Todaro a Smith 2012: 8; vlastní překlad).

V první řadě je důležité pojem ekonomický rozvoj definovat, jelikož každý si pod ním může představit něco jiného. Obecně může být rozvoj chápán jako „proces zlepšování kvality všech lidských životů a schopností zvyšováním úrovně živobytí, sebeúcty a svobody“ (Todaro a Smith 2012: 5; vlastní překlad). Podle Amartya Sena (2003) představuje rozvoj rozšiřování možností a schopností lidí žít takový život, jaký chtějí a sami si zvolí. Zdůrazňuje, že by se na rozvoj mělo pohlížet spíše jako na „kombinaci odlišných procesů než na expanzi nějakých zjevně homogenních řádů, jako je reálný důchod nebo užitek“ (Sen 2003: 12; vlastní překlad). Na podobném přístupu k rozvoji staví i OSN, přesněji Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme, dále UNDP), který v rámci své agendy užívá konkrétnější pojem lidský rozvoj. Dle jeho definice je cílem lidského rozvoje poskytnout lidem šanci, příležitost a svobodu zvolit si, jak budou žít, zatímco zvyšování příjmu by mělo být jeho prostředkem (UNDP 2015). V praxi lze za pokus o bližší specifikaci rozvoje a jeho jednotlivých oblastí považovat Rozvojové cíle tisíciletí (MDG, Millenium Development Goals), které v podstatě představují plán pro rozvoj chudých zemí. Bylo definováno osm oblastí (cílů)¹, jež jsou považovány za klíčové v rámci lidského rozvoje a naplnění potřeb (nejchudších) obyvatel. V současnosti navazují na MDG nově stanovené cíle známé pod názvem Cíle udržitelného rozvoje (SDG, Sustainable Development Goals).

Boj proti chudobě a podpora rozvoje zaostalých ekonomik jsou jedny z hlavních motivů rozvojové spolupráce. Existují ale i názory, že rozvojová spolupráce chudým státům nepomáhá, a naopak zhoršuje jejich situaci, zapříčiňuje jejich pomalý (žádný) ekonomický růst, prohlubující se chudobu a ponechává je závislé na pomoci od bohatých ekonomik (Moyo 2009). I přes kritiku rozvojové spolupráce se o ni však mnoho států, mezinárodních vládních i nevládních organizací a jednotlivců zasazuje.

¹ Jednotlivé cíle jsou: Vymýtit extrémní chudobu a hlad; Zpřístupnit základní vzdělání všem; Prosazovat rovnost pohlaví a posílit postavení žen; Snížit dětskou úmrtnost; Zlepšit zdraví matek; Bojovat proti HIV/AIDS, malárii a dalším nemocem; Zajistit trvalou udržitelnost životního prostředí; Vytvořit globální partnerství pro rozvoj (United Nations 2010).

Rozvojová spolupráce² se rozděluje na oficiální a neoficiální. Development Assistance Committee (dále DAC), orgán Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organization for Economic Co-operation and Development, dále OECD), definuje oficiální rozvojovou spolupráci (Official Development Assistance, dále ODA) jako takové toky proudící do států zahrnutých do Seznamu DAC příjemců oficiální rozvojové pomoci³ a do multilaterálních rozvojových institucí, které jsou poskytovány oficiálními orgány (státy, jejich vládami, exekutivními orgány atd.). Aby takové toky mohly být považovány za součást ODA, jejich hlavním cílem musí být ekonomický rozvoj přijímajících zemí a rovněž mají být poskytovány za zvýhodněných podmínek (OECD 2008). Tato definice zahrnuje jak státy, tak mezinárodní vládní organizace a finanční instituce. Ostatní rozvojová pomoc je označována za neoficiální – jsou do ní zahrnuty různé finanční toky, granty a pomoc od nevládních organizací, náboženských skupin, charit, nadací či soukromých společností; tyto nejsou součástí ODA⁴ (Perkins et al. 2013; Radelet 2006). Tyto organizace koordinují spolupráci s rozvojovými zeměmi většinou spíše na lokální úrovni. Jak oficiální, tak neoficiální rozvojová spolupráce jsou formou zahraniční pomoci rozvojovým zemím, obě formy mohou probíhat na bilaterální nebo multilaterální úrovni (Todaro a Smith 2012). Oficiální rozvojová spolupráce má podobu různých finančních toků, grantů, zvýhodněných půjček, technické podpory nebo poskytování komodit (Perkins et al. 2013), odehrává se na bilaterální nebo multilaterální úrovni. Celkový objem těchto toků poskytnutých rozvinutými ekonomikami rozvojovým zemím v průběhu let roste, ačkoliv stále podle některých odborníků či mezinárodních organizací není dostačující. Procentuální podíl finančních prostředků poskytovaných na ODA na hrubém národním důchodu rozvinutých ekonomik naopak celkově klesá (Todaro a Smith 2012). OSN se snaží apelovat na vyspělé státy, aby poskytovaly na rozvojovou spolupráci prostředky minimálně ve výši 0,7 % svého HNP (United Nations 1970; United Nations 2002), což ale dodržují jen málokteré z nich (viz Příloha 1).

² V této práci budou používány pojmy rozvojová spolupráce a rozvojová pomoc jako synonyma. V některých pramenech se mluví dále o zahraniční pomoci, čímž se také označuje rozvojová spolupráce/pomoc. V současnosti se spíše inklinuje k užívání pojmu rozvojová spolupráce, jelikož lépe vyjadřuje rovnost zemí.

³ Seznam dostupný zde:

<http://www.oecd.org/dac/stats/documentupload/DAC%20List%20of%20ODA%20Recipients%202014%20final.pdf>; ukazuje země mající nárok na oficiální rozvojovou pomoc, slouží však pro statistické účely, ne jako podklad pro rozhodování o směřování rozvojové pomoci, to je rozhodnutí každého státu. Rwanda a Burundi se na tomto seznamu nacházejí ve skupině *Least Developed Countries*.

⁴ S ohledem na cíl práce bude v analýze kladen důraz primárně na ODA, neoficiální rozvojovou spolupráci se tolik zabývat nebude, neznamená to ale, že je zanedbatelná a postradatelná.

Státy spolu s mezinárodními vládními organizacemi patří mezi nejdůležitější aktéry rozvojové spolupráce. O tom, jakým způsobem a do jaké míry se státy podílejí na rozvojové pomoci, si rozhodují samy. Mají možnost se zapojit buď na bilaterální nebo na multilaterální úrovni (nebo obojí). Pokud se rozvojová spolupráce odehrává na bilaterální úrovni, je do ní zapojen stát poskytující rozvojovou pomoc a přijímající země. Na této úrovni jsou většinou rozvojovými agenturami donorských států organizovány rozvojové programy různého zaměření a poskytovány finance na podporu školství, zdravotnictví nebo rozvoj infrastruktury, ale jedná se i o podporu dalších oblastí. Na multilaterální úrovni pak státy mohou spolupracovat s dalšími, nebo se zapojit prostřednictvím mezinárodních organizací, kterýchž jsou členy. Mezi jedny z nejdůležitějších lze zařadit Skupinu světové banky (dále SSB), která se angažuje v rozvojové spolupráci v chudých zemích – konkrétně tuto pomoc koordinují Mezinárodní asociace pro rozvoj (International Development Association, dále IDA) a Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development, dále IBRD). Další světovou organizací je Mezinárodní měnový fond (dále MMF), který většinou poskytuje chudým zemím půjčky, často „výměnou“ za požadavek nějaké reformy. Je důležité ale zmínit, že *„jen kolem 10 procent z mimořádných půjček MMF je kategorizováno jako ODA, všechny z nich poskytnuty nízko-příjmovým zemím“* (Perkins et al. 2013: 511). Rozvojovou spolupráci podporuje velkou měrou i OSN, hlavně prostřednictvím UNDP, ale i ostatní agentury OSN se zabývají rozvojovou problematikou a angažují se v pomoci rozvojovým zemím (např. UNICEF, WFP, UNFPA, UNEP, UN Women, WHO, IFAD atd.). Mezi oficiální aktéry se řadí rovněž rozvojové banky, v Africe je to Skupina afrických rozvojových bank (African Development Bank Group, dále AfDB), která prostředky na rozvoj afrických zemí rozděljuje přes Africký rozvojový fond (African Development Fund, dále AfDP). Členské státy do těchto mezinárodních organizací přispívají a tyto prostředky jsou pak používány na rozvojovou pomoc v místech, kde je potřeba. Jsou z nich většinou financovány velké strukturální rozvojové projekty a zahrnují například půjčky od mezinárodních finančních institucí na restrukturalizaci ekonomiky.

Rozvojová pomoc sleduje hlavní cíl – a to zlepšení rozvoje a zajištění jeho udržitelnosti v rozvojových zemích. Nicméně aby tohoto cíle mohlo být dosaženo co nejefektivněji, sledují se konkrétnější cíle vztahující se k jednotlivým oblastem, jejichž stav má být zlepšen. O těchto cílech napovídají třeba již výše zmíněné MDG, v této době nahrazeny SDG. Obecně se mezinárodní společenství snaží zlepšit pomocí rozvojové spolupráce všechny problémové oblasti rozvojových zemí a života jejich obyvatel, mezi hlavní kategorie patří

odstraňování (absolutní) chudoby, podpora vzdělávání a zdravotnictví, rozvoj podnikání, budování infrastruktury, ochrana životního prostředí, udržitelnost energetických zdrojů a v neposlední řadě také demokratizace a *good governance* (Exnerová 2005). Jak zdůrazňuje Perkins (2013), cíl rozvojové spolupráce není jen stavba infrastruktury, ale je mnohem hlubší – má stimulovat ekonomiku a její růst podporou jejích různých sektorů, vedle toho podporovat vzdělávací, zdravotnické, politické nebo environmentální systémy, a zabezpečit soběstačnost zemí. Často se právě ekonomický růst dává do souvislosti s rozvojovou spoluprací a existuje mnoho odlišných názorů na tento vzájemný vztah. Existují tvrzení, že pro ekonomický růst je zásadní alokace kapitálu (např. Harrod-Domarův model, Solowův model). A právě ODA může alokaci kapitálu v rozvojových zemích napomoci. Proti takovým stojí ale pak tvrzení, že rozvojová pomoc nepomáhá ekonomickému růstu (ani rozvoji) a naopak ho zpomaluje a způsobuje akorát závislost země na přísunu zahraniční pomoci (Moyo 2009). Také existují ale názory, že rozvojová spolupráce může pomoci ekonomickému růstu a rozvoji zemí, ale jen za předpokladu existence dobře fungujících institucí (Acemoglu, Robinson 2012; Collier a Hoeffler 2002). Instituce lze chápat jako různá omezení navržená lidmi, rozlišují se formální (např. zákony, ústava, vlastnická práva) a neformální (zvyky, tradice, tabu, morálka atd.), a tato omezení formují politické, ekonomické či sociální interakce mezi lidmi (North 1990; North 1991). Jelikož mají instituce vliv na tyto zásadní oblasti (stěžejní i pro úspěšný rozvoj), je kladen větší důraz na jejich existenci.

Jakým způsobem naplnit stanovené cíle je další otázkou, kterou aktéři musí zodpovědět. Realizace rozvojové pomoci by měla odpovídat hlavně potřebám přijímající země, tedy reflektovat konkrétní potřeby obyvatel a země jako celku a řešit problémy, které jsou zásadní pro místní. Projekty by měly probíhat za úzké spolupráce donora (realizátora projektu) se subjekty z přijímající země (vládou, lokálním soukromým a neziskovým sektorem a různými místními skupinami), aby byly všechny subjekty z přijímající země součástí projektů a měly motivaci se na nich aktivně podílet a sami se zasazovat o jejich fungování a udržitelnost. Jak tvrdí Perkins (2013: 541), „*zprv, projekty by mohly být lépe navrženy, s přesnějším nahlížením na nejvyšší priority a nejvhodnější implementaci metod k naplnění lokálních potřeb. Zadruhé, zvyšující se zúčastněnost příjemců v procesu plánování a implementace by jim mohla poskytnout více vlastnických práv k aktivitám a větší zájem na zajištění jejich úspěchu.*“ Do realizace rozvojových projektů jsou proto často zapojováni samotní obyvatelé nebo lokální organizace, které s uskutečňováním projektů pomáhají.

Zásadní pro existenci rozvojové spolupráce je její financování. Jak již bylo zmíněno výše, finanční prostředky jsou poskytovány buď od jednoho státu druhému (bilaterální rozvojová spolupráce) nebo do fondů a rozpočtů mezinárodních organizací, které je přerozdělují na rozvojové projekty (multilaterální rozvojová spolupráce). Důležité je také rozlišovat, v jaké formě rozvojové ekonomiky tyto prostředky obdrží. Často jsou peníze poskytovány na konkrétní projekt, na jehož výběru se buď podílí donor, přijímající země nebo oba. ODA může být zemím poskytnuta i jako rozpočtová podpora, přičemž není zcela jasně určeno, na jaký typ rozvojového projektu musí být prostředky použity – podmínkou však je, že vláda je musí použít na financování rozvoje (Rajchlová 2016). Zde může nastat problém, že vlády z těchto prostředků občas financují jiné záměry, velkým problémem je zneužití pro vojenské a armádní účely. Tímto problémem se blíže zabývá koncept zaměnitelnosti peněz, tzv. *fungibility of money* (viz např. Leiderer 2012; Jones 2005; Devarajan a Swaroop 1998). Zabránit tomuto zneužívání financí poskytnutých na rozvoj je ale velmi těžké. Další možnosti, které jsou také součástí rozvojové spolupráce, je například odpuštění státního dluhu, což je častou praxí.

Ačkoliv se může zdát, že rozvojová spolupráce je zásadní v rozvoji chudých zemí, zdaleka tomu tak není. Na jednu stranu existuje mnoho zastánců tvrzení, že rozvojová spolupráce nepomáhá. Na druhou stranu je mnoho těch, kteří tvrdí opak. Dalším problémem však je, že má-li rozvojová spolupráce potenciál zlepšit situaci rozvojových zemí, buď není poskytována dostatečná výše finančních prostředků (toto je v podstatě argument Jeffreyho Sachse, který tvrdí, že největší překážkou fungování rozvojové spolupráce je její nedostatečné financování ze strany rozvinutých ekonomik), jaká by byla potřebná, nebo její efektivita je nízká. Ačkoliv existuje neustálá snaha zvyšovat efektivnost (např. Pařížská deklarace z roku 2005 o efektivitě pomoci, Agenda Accra z roku 2008), pořád je velký prostor pro zlepšování. Rozvoj zemí se navíc většinou potýká s mnoha problémy a aktéři se musí vyrovnat s různými překážkami. Zásadní komplikace v rozvoji zemí představují konflikty, a to i poté, co jsou ukončeny. Mají totiž na situaci zemí v mnoha ohledech neblahý vliv (bude rozebráno také dále). Zde je pak nutné se rozvoji této země věnovat v rámci mnohem širšího konceptu, který se odborně označuje jako post-konfliktní rekonstrukce.

1.2 Post-konfliktní rekonstrukce

V dnešním světě probíhá stále mnoho konfliktů a je často velmi komplikované je ukončit. Mezinárodní společenství se snaží v řešení konfliktů aktivně angažovat a zasazovat se o jejich ukončení. Této oblasti věnuje velkou pozornost. Účast však nekončí momentem uzavření míru, jelikož ten nemusí být zárukou následujícího klidného vývoje. Následkem konfliktu jsou země velmi „zranitelné“ a často v nich nefungují ani základní služby, infrastruktura může být zničená, vláda nebo správa státu nejsou schopny zajistit chod země, jsou zničené domy, mnoho lidí je vysídleno nebo uprchlo ze země apod. Základní funkce státu jsou ohroženy, čímž je riziko znovuvypuknutí konfliktu velmi vysoké. Pokud se nepřijmou žádná opatření, tak je téměř jisté, že dříve nebo později konflikt opět vznikne a země se ocitne ve stejně špatné (či horší) situaci (Collier et al. 2003). Tomu se mezinárodní společenství snaží zabránit a z tohoto důvodu věnuje pozornost postiženým zemím i v následujících letech po ukončení konfliktu, monitoruje situaci a snaží se přijít s vhodnými opatřeními.

Málokdy se stává, že by se nějaká země potýkala s konfliktem a jeho následky zcela sama. V post-konfliktní rekonstrukci se tradičně velmi angažují mezinárodní organizace jako je OSN nebo Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization, dále NATO), které mohou v nutných případech zasáhnout, a tak i napomoci ukončení konfliktu. Dále se o země zmáhané konflikty velmi zajímají například SSB nebo MMF, jež prostřednictvím různých fondů zajišťují postiženým státům prostředky na důležité strukturální reformy (viz předchozí podkapitola). V neposlední řadě se pak zapojují jednotlivé státy, různé nevládní mezinárodní organizace (non-governmental organization, NGO) či lokální uskupení. Někdy se aktéři rozdělují na dvě skupiny – tou první jsou státy a mezinárodní nebo regionální vládní organizace, tou druhou jsou aktéři občanské společnosti, tedy nevládní organizace, církve, think tanky, náboženské komunity, jednotlivci apod. (Waisová 2008).

Problematikou post-konfliktní rekonstrukce se zabývá mnoho teoretiků, doposud se však nepodařilo přijít s jednou univerzální definicí post-konfliktní rekonstrukce, a možná proto zatím není daný žádný univerzálně platný postup nebo směr, kterým by se mělo mezinárodní společenství řídit (a už vůbec nebyl zatím definován nebo určen správný postup). Navíc všechny modely zabývající se touto problematikou jsou vcelku nové, začaly vznikat až po druhé světové válce (Waisová 2008) a doteď bylo v praxi provedeno mnoho různých

postupů, nicméně zatím se žádný z nich neukázal být tím „jediným správným“. Částečně to může být zapříčiněno i tím, že doposud není jednoznačně definován ani pojem post-konfliktní rekonstrukce. Je rovněž používáno mnoho dalších pojmů, které jsou s označením post-konfliktní rekonstrukce občas špatně zaměňovány nebo používány jako synonyma, ačkoliv vlastně označují trochu odlišné koncepty. Jedná se například o pojmy *peace-keeping* nebo *nation-building*, pro něž vlastně neexistuje ani přesný český překlad. Někteří autoři zabývající se post-konfliktní rekonstrukcí došli například k závěru, že samotný *nation-building* je jen část procesu post-konfliktní rekonstrukce. Pojem post-konfliktní rekonstrukce se odlišuje od výše zmíněných. Synonymy používanými v této práci k označení post-konfliktní rekonstrukce budou poválečná obnova nebo poválečná rekonstrukce státu, ačkoliv ani tyto pojmy zcela neodpovídají, protože konflikt nemusí být vždy pouze válka (Waisová 2008). Post-konfliktní rekonstrukce bude pro potřeby této práce definována jako proces, „*který zahrnuje obnovu státu, ekonomického i politického systému, infrastruktury, zdravotnictví, školství atd.*“ (Waisová 2005: 99).

Konceptualizací post-konfliktní rekonstrukce se zabývá mnoho autorů. Obecně se rozlišují dvě období post-konfliktní rekonstrukce – tradiční období a období nové generace (Waisová 2008; Annan 2000). Pro účely této práce je zásadní post-konfliktní rekonstrukce nové generace. Ke snaze specifikovat post-konfliktní rekonstrukci přispěla také OSN, resp. její generální tajemníci, jenž se tématu věnovali. První, kdo naznačil nutnost komplexní obnovy po skončení konfliktu, byl *Butrus Butrus Ghálí* ve svém projevu *Agenda pro mír*, kde definuje post-konfliktní rekonstrukci jako „*formu konkrétních kooperativních projektů, které spojí dvě nebo více zemí vzájemně prospěšnými závazky, které nejenže přispějí v ekonomický a sociální rozvoj, ale také zlepší důvěru, jež je tak zásadní pro mír*“ (Ghálí 1992: odst. 56, nestránkováno; vlastní překlad). Téma post-konfliktní rekonstrukce a do svého projevu zahrnul Kofi Annan v roce 2000 (Annan 2000).

Post-konfliktní rekonstrukce zahrnuje širokou škálu aktivit sledující různé dílčí cíle, tím hlavním je ale zabránit znovuvypuknutí konfliktu a nastolit dlouhotrvající stabilní mír. Jak by post-konfliktní rekonstrukce měla správně probíhat, aby se podařilo naplnit tyto záměry, se pokouší nastínit mnoho teoretiků. Mezi modely, které je nutno zmínit a které na sebe rovněž částečně vzájemně navazují a rozpracovávají post-konfliktní rekonstrukci do velmi podrobných detailů, patří model Diamonda a McDonalda (1996), jenž ho nazvali *Multi-Track Diplomacy*. V tomto modelu identifikovali devět typů úrovní aktérů angažujících se

v post-konfliktní rekonstrukci, mezi něž podle nich patří vlády států; úroveň profesionálního řešení konfliktů; úroveň obchodu; občané; úroveň výzkumu, tréninku a vzdělávání; úroveň aktivistů; náboženství (církve); nadace; veřejné mínění a média (McDonald 2003). Model zobrazili pomocí kormidla (Příloha 2) a vyloučili hierarchický vztah mezi jednotlivými aktéry, tedy úroveň státních aktérů už není nadřazená nestátním. Už tedy nejde o to, kdo je komu v rámci aktivit v průběhu post-konfliktní rekonstrukce nadřazen nebo podřazen, ale Diamond a McDonald se více zaměřují na samotné úrovně a na to, jaké nástroje aktéři používají a jak k rekonstrukci přistupují, a tvrdí, že „*postupují-li všechny úrovně současně, mohou dosáhnout významného synergického efektu*“ (Waisová 2008: 39).

Na ně navazuje Paul Lederach se svým modelem mnohoúrovňové diplomacie (Lederach 2003). Lederach zohledňuje roli aktérů ze společnosti konfliktem postiženého státu a tvrdí, že udržitelný mír může být nastolen právě při zapojení všech typů aktérů ze všech společenských vrstev, jak vnitřních, tak vnějších. Jedině tak mohou být postihnuty a zohledněny všechny možné překážky a specifické problémy (Lederach 2003; Waisová 2008).

Třetím důležitým modelem, který navazuje na oba předchozí, je koncept Hugh Mialla, Toma Woodhouse a Olivera Ramsbothama, kteří „*doplňují model mnohoúrovňové diplomacie aplikovaný na poválečnou rekonstrukci a budování míru o časový a obsahový rozměr – zdůrazňují, že při poválečné rekonstrukci musíme zohledňovat, o jakou tematickou oblast se jedná a v jaké časové perspektivě se pohybujeme*“ (Waisová 2008: 42). V teoretickém rámci tohoto modelu jsou různé aktivity (viz Tabulka 1), které jsou součástí celého procesu post-konfliktní rekonstrukce, rozřazeny podle toho, kdy by měly být uskutečněny a jakého tematického okruhu se týkají. Miall et al. (1999: 202) zdůrazňují, že budování udržitelného míru zahrnuje „*zajištění klíčových zájmů elit na obou stranách*“ a pokud nebudou uspokojeny základní potřeby všech obyvatel a nebudou brány v potaz všechny aspekty post-konfliktní situace země, konflikt může snadno začít nanovo. Také tvrdí, že vyřešení konfliktu se nemá zakládat na jeho eliminaci, ale na jeho transformaci v nenásilné řešení a mírové procesy změn v sociálních a politických strukturách (Miall et al. 1999). Tyto změny by měly být dosaženy právě aktivitami blíže definovanými v jejich modelu. Je nutné podotknout, že i když jsou jednotlivé kroky rozděleny do kategorií, vzájemně spolu souvisejí a aby došlo k úspěšnému naplnění cílů post-konfliktní rekonstrukce, musí být pozornost věnována všem (Miall et al. 1999). S rámcem od Mialla et

al. koresponduje také rozdělení na čtyři základní pilíře post-konfliktní obnovy, kterými jsou bezpečnost, spravedlnost a usmíření, sociální a ekonomický blahobyt, vládnutí a politická účast (Hamre a Sullivan 2002; Waisová 2005).

Zajištění bezpečnosti (první z kategorií, viz Tabulka 1) je velmi důležité, jelikož v zemi stále přetrvává vysoké riziko vypuknutí (a pokračování) násilí mezi různými skupinami nebo samotnými obyvateli, a proto je nutné vytvořit z „pozůstatků“ armády a policie z doby konfliktu nové armádní a policejní složky, které budou plně fungovat a zajišťovat bezpečnost v zemi (Miall et al. 1999). Podrobněji zahrnuje tato oblast *„ukončení násilí, dohled nad dodržováním příměří, zajištění bezpečnosti pro mezinárodní pozorovatele a humanitární pracovníky, demobilizaci a reintegraci kombatanů, vytvoření hranic a hraničního režimu, zamezení obchodu s lidmi, zbraněmi a drogami, rekonstrukci bezpečnostních sil a zajištění ochrany obyvatelstva, rekonstrukci trestního systému apod.“* (Waisová 2008: 43). Další tematickou oblastí je politický systém, v jehož rámci je zásadní zajistit *„vytvoření, podporu a konsolidaci legitimních struktur a institucí vládnutí včetně přechodné vlády a mechanismů pro politickou participaci občanů, vytvoření a přijetí ústavy apod.“* (Waisová 2008: 44). Šlo by sem zařadit i vytvoření soudního systému, ačkoliv je spíše tematicky více spojen s oblastí usmíření, ale vzhledem k jeho důležitosti v rámci správného fungování státu a zajištění jeho nezbytných funkcí zmíněn v souvislosti s politickou oblastí. Nedílnou součástí post-konfliktní rekonstrukce je pak posílení ekonomického a sociálního blahobytu, kam jsou zařazeny aktivity pro *„repatriaci uprchlíků a vnitřně vysídleného obyvatelstva, zajištění základních potravin, léků a ošacení, vytvoření fungujícího vzdělávacího systému, sítě sociálního zabezpečení, obnovu infrastruktury, finančního a bankovního systému a přístupu na trhy apod.“* (Waisová 2008: 43). Těmito dvěma oblastmi se tato práce bude zabývat podrobněji dále. Poslední dvě oblasti tohoto rámce jsou psychologická (a sociální) a nakonec mezinárodní, která se trochu liší o ostatních čtyř, protože vyjadřuje vztah mezinárodního společenství a post-konfliktního státu.

Tento model bude použit v práci jako jedno ze základních východisek, protože na jeho rozlišení tematických pilířů lze nejlépe vystihnout zapojení mezinárodního společenství a zařazení aktivit rozvojové spolupráce do fází post-konfliktní rekonstrukce.

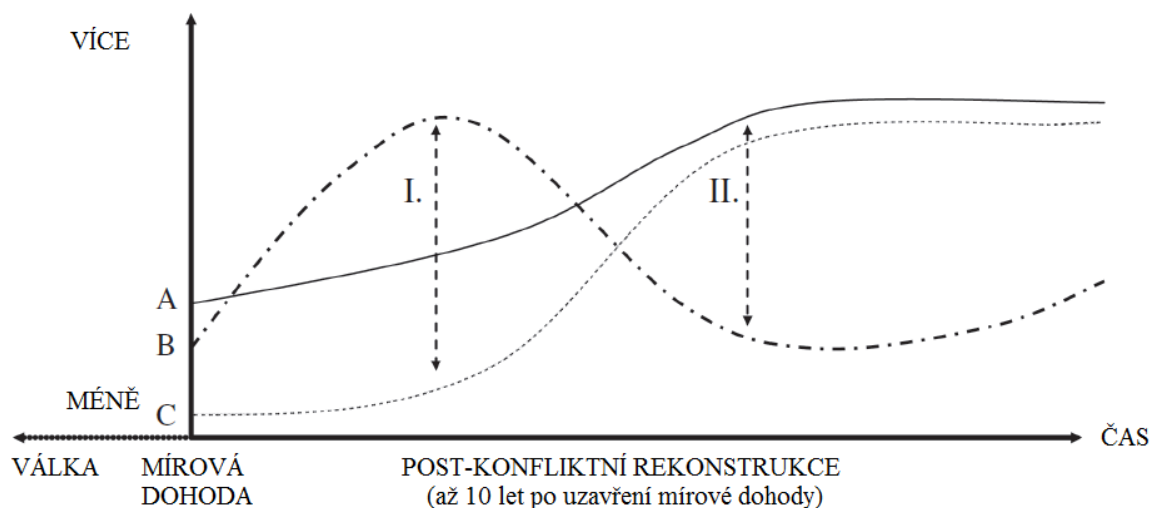
Tabulka 1: Budování míru po ukončení konfliktu (Miall et al. 1999: 203; vlastní překlad a zpracování)

	Krátkodobá opatření	Střednědobá opatření	Dlouhodobá opatření
Vojenská a bezpečnostní oblast	Odzbrojení, demobilizace, separace armádních a policejních složek	Sjednocení nové národní armády, integrace národní policie	Demilitarizace politiky, transformace kultury násilí
Politická a ústavní oblast	Zvládnutí problémů přechodné vlády, ústavní reforma	Přechod k výzvě druhých voleb	Budování tradice <i>good governance</i> včetně respektu k demokracii, lidským právům, právnímu státu, rozvoj občanské společnosti
Ekonomická a sociální oblast	Humanitární pomoc, základní služby a zdroje, komunikace	Rehabilitace přesídlených obyvatel a demobilizovaných vojáků, pokrok v budování infrastruktury a odminování	Stabilní dlouhodobé makroekonomické politiky a ekonomické řízení, lokálně udržitelný rozvoj komunit, spravedlivá distribuce
Psychologická a sociální oblast	Překonání počáteční nedůvěry	Zvládnutí konfliktních priorit míru a spravedlnosti	Uzdravení psychologických zranění, dlouhodobé smíření
<i>Mezinárodní oblast</i>	<i>Přímá, kulturně-sensitivní podpora mírového procesu</i>	<i>Přemístění do lokální kontroly s vyhnutím se zbytečným zásahům nebo zanedbávání</i>	<i>Integrace do kooperujících a spravedlivých regionálních a globálních struktur</i>

Jak je z tohoto modelu patrné, není to jen pouhý charakter aktivit, na čem záleží. Zásadní pro úspěch je také to, kdy jsou tyto aktivity podniknuty, tedy správné načasování. Mnoho autorů tvrdí, že nebudou-li dané aktivity provedeny ve vhodné době, jejich efekt nemusí být dostatečný nebo v některých případech můžou mít i negativní dopady. Podle studie Galtunga a Tisného (2009: 94-95) totiž hraje velkou roli v průběhu post-konfliktní rekonstrukce to, kdy a v jakém rozsahu pomoc do země proudí po ukončení konfliktu. Na základě své studie došli k závěru, že se podstatně liší objem pomoci, která je skutečně potřebná (linie A), objem investic a pomoci, která do země plyne (linie B), a objem investic, který je země schopna absorbovat (linie C), viz Graf 1. Rozlišují dvě základní fáze po skončení konfliktu. V první fázi, která podle nich trvá kolem jednoho roku až tří let, vyznívali, že do země zpravidla proudí největší objem rozvojové a humanitární pomoci, linie B (Galtung a Tisné 2009).

Důvodem může být aktuálnost problému a vědomí, či spíše pocit na straně mezinárodního společenství, že musí být mnoho vykonáno, aby nedošlo k narušení čerstvě ukončeného konfliktu.

Graf 1: Fáze a nesoulady post-konfliktní rekonstrukce (Galtung a Tisné 2009: 95; vlastní překlad a zpracování)

Dle Grafu 1 má křivka zahraniční pomoci proudící do postižené země prudce stoupající a poté zase stejně rychle klesající tvar (viz linie B). Zásadním problémem však je, že stát má po konfliktu většinou naprosto (nebo velmi) nefunkční správu a není tak příliš schopný efektivně vstřebávat zahraniční pomoc a účelně ji rozdělovat tak, aby se prostředky dostaly na správné místo. Na obrázku výše zachycuje schopnost státu absorbovat prostředky zahraniční pomoci linie C, která je v první fázi velmi nízká a stoupá jen velmi pomalu. Proto dochází v první fázi po ukončení konfliktu k velkému rozdílu mezi tím, co do země proudí a co je země schopna opravdu efektivně využít – rozdíl mezi liniemi B a C (Galtung a Tisné 2009). Dalším problémem je ale i to, že potřeby obyvatel a státu vyčíslené finančně (naznačuje linie A) jsou nižší než investice mezinárodního společenství v první fázi (linie B), ale v další fázi rostou, zatímco pomoc od ostatních států a mezinárodních organizací v čase klesá – rozdíl mezi liniemi A a B (Galtung a Tisné 2009). Výsledkem je naprostá neefektivnost využití prostředků na pomoc poškozené zemi.

Negativním efektem, který Galtung a Tisné (2009) z této nerovnosti vyvozují, je vysoká pravděpodobnost vzniku korupce. Problémem financování post-konfliktní rekonstrukce se zabývá také Závíčáková (2008) a rovněž ona zmiňuje, že peněžní pomoc nemusí mít požadované účinky, pokud je špatně časově na plánovaná. Podle ní je problémem, že většina dárců je ochotná poskytovat finanční obnosy (i velké) bezprostředně po ukončení konfliktu, kdy je riziko jeho obnovení velmi vysoké, jelikož cítí nutnost tomu zabránit. Po nějaké době se ale toto riziko snižuje, a tak i ochota poskytovat stálé peněžní prostředky na obnovu upadá, a to bohužel v době, kdy stát potřebuje naopak vyšší finance a je už schopen i sám je efektivně využít (Závíčáková 2008). Právě přemíra prostředků, které země přijme, ale nemá kapacitu je využít, se ztrácí a často připadne na soukromé potřeby vládnoucím skupinám. Galtung a Tisné (2009) však přicházejí s možným řešením tohoto problému. Tím je předání částečné moci a pravomoci do rukou komunit, aby se mohly zapojit do rozhodování o správě země (Galtung a Tisné 2009).

Stejně jako v případě rozvojových projektů je nutné i při post-konfliktní rekonstrukci všechny aktivity správně plánovat, aby byly dosaženo vytyčených cílů. Je ovšem těžké odhadnout, jaký časový plán v dané situaci zvolit, proto se tímto tématem stále zabývá mnoho odborníků, a proto také ještě nebyl nalezen žádný univerzální postup aplikovatelný na všechny situace. Nejen z tohoto důvodu jsou ale post-konfliktní rekonstrukce a rozvojová spolupráce velmi složitými koncepty a v praxi často jejich výsledky nesplňují prvotní očekávání nebo vytyčené cíle.

1.3 Rozvojová spolupráce v rámci post-konfliktní rekonstrukce

Předchozí podkapitoly představily koncept rozvojové spolupráce a post-konfliktní rekonstrukce jednotlivě a poskytly přehled o jejich cílech, aktérech, prostředcích, časového rámce i problémech. Tato podkapitola se bude zabývat sloučením těchto konceptů a na základě toho předloží teoretický rámec pro nadcházející empirickou část práce.

Rozvojová spolupráce je důležitou součástí současných vztahů mezi všemi státy světa. Představuje dlouhodobý záměr zlepšovat situaci méně rozvinutých a chudých ekonomik. Pozornosti se dostává – ačkoliv ne rovnoměrně velké – v podstatě většině chudých zemí bez ohledu na to, jaká je právě jejich situace, ať už se tedy země potýká s následky přírodní

katastrofy, ukončeného nebo stále probíhajícího konfliktu, nebo naopak je situace v zemi klidná. Samozřejmě je nutné ale stav v zemi rozlišovat – jak poukazuje Collier (2007), lze očekávat, že se post-konfliktní země budou lišit od ostatních rozvojových zemí hlavně dysfunkční vládou. A proto Collier (2007) konstatuje, že by se tomu měly přizpůsobit strategie jak post-konfliktní rekonstrukce, tak rozvojové spolupráce (tedy použitá forma, prostředky a načasování). Rozvojová pomoc probíhá odlišně v zemích, které se právě nacházejí ve fázi po ukončení konfliktu, primárně z toho důvodu, že konflikt nechává ničující následky – destruktivně ovlivňuje život obyvatel stejně jako rozvoj země, především v průběhu válečných konfliktů je zničena fyzická infrastruktura, lidský kapitál a vláda není schopna zajišťovat správné fungování státu (Fukuda-Parr 2010; del Castillo 2008). Dalším následkem je pokles HDP, kvůli čemuž klesají i vládní výdaje – ekonomická situace země se tedy zhoršuje. Některé studie identifikovaly války a občanské konflikty jako nejzásadnější faktor zapříčiňující pomalý hospodářský růst u nejchudších států světa⁵ a „většina válek vede k úpadku a zvýšené chudobě“ (Fukuda-Parr 2010: 126; vlastní překlad). Proto se rozvojová pomoc může potýkat se specifickými problémy v rámci post-konfliktní rekonstrukce, kterými jsou mj. nízké příjmy, málo zaměstnaneckých příležitostí, šíření chorob v závislosti na (masovém) pohybu obyvatel, nedostatečná výživa obyvatel kvůli nouzi o potraviny, tím i zvýšená úmrtnost dětí, vyšší ohrožení žen a dětí atd. (Fukuda-Parr 2010).

Rozvojová spolupráce prostupuje do většiny aktivit post-konfliktní rekonstrukce po celé její trvání. Rovněž je potřeba zdůraznit, že vedle cíle zlepšit ekonomickou situaci země, je dalším rovnocenným cílem i prevence navrácení konfliktu, jež by mohl mít pro zemi další a mnohem horší devastující důsledky. Navíc konflikty činí rozvoj chudých zemí pomalejším, či ho spíše znemožňují. Fukuda-Parr se ve svém článku zaměřila na Rozvojové cíle tisíciletí a tvrdí, že „*násilný konflikt je důležitým faktorem, který ovlivňuje ty země, jež jsou nejvíce pozadu a nejdál k dosažení cílů*“ (Fukuda-Parr 2010: 124; vlastní překlad). Jelikož si je mezinárodní společenství již dlouho vědomé tohoto faktu, bývá většinou zemím, v nichž právě došlo k ukončení konfliktu, věnována zvláštní pozornost.

Lze říct, že cílem post-konfliktní rekonstrukce i rozvojové spolupráce je zlepšit situaci dané země v mnoha ohledech. Mimo jiné je dalším cílem post-konfliktní rekonstrukce také

⁵ Do této skupiny patří podle UNDP i Rwanda a Burundi.

předejít znovuvypuknutí konfliktu. Je zde patrný velmi úzký vztah mezi post-konfliktní rekonstrukcí a rozvojovou spoluprací a studie také tvrdí, že rozvojová spolupráce napomáhá předcházení konfliktu, a dokonce „že rozvoj a mír jsou pro sebe vzájemně komplementárními a nezbytnými podmínkami“ (Fukuda-Parr 2010: 130, vlastní překlad). Collier (2003) konstatuje, že se nachází statisticky významný vztah mezi výskytem občanských válek a úrovní HDP na osobu (tedy země s nižší ekonomickou úrovní jsou náchylnější k vypuknutí občanské války). Nicméně, jak píše Fukuda-Parr (2010), ne všechny aktivity v rámci rozvojové pomoci jsou vhodné pro vytvoření a udržení míru (a tedy naplnění cíle post-konfliktní rekonstrukce), jinými slovy je nutné volit vhodné postupy rozvojové spolupráce, je-li příjemcem pomoci země po ukončení konfliktu.

Nejnutnější je dohlédnout na to, aby byly používány takové postupy podporující rozvoj, které na druhou stranu ale nebudou zhoršovat vyhlídky na mír. Špatnými výsledky rozvojové politiky by například bylo, kdyby si z hospodářského růstu, lepších pracovních příležitostí, vyšších mezd, zlepšujícího se vzdělávacího systému, sociálních zařízení, anebo poskytovaných služeb nepolepšili všichni obyvatelé, nýbrž jen některé skupiny, jako například (vládnoucí) elita, historicky upřednostňované etnické, náboženské či jiné skupiny. Takto zapříčiněné zvětšení horizontálních nerovností napříč obyvatelstvem by mohlo mít s velkou pravděpodobností za následek eskalaci a znovuvypuknutí konfliktu (Fukuda-Parr 2010).

Rozvojová pomoc může mít tedy odlišné působení, buď může podpořit rozvoj země a cestu k míru anebo naopak opět podnítit rozbroje. Stěžejním krokem na začátku všech aktivit je určení přesných cílů rozvojové pomoci a post-konfliktní rekonstrukce, ale také očekávaných klíčových překážek v jejich dosahování. Velkým přispěním v této otázce byla Miléniová deklarace z roku 2000 přijatá Valným shromážděním OSN, které si předsevzalo „udělat OSN efektivnější v udržování míru a bezpečnosti poskytnutím takových zdrojů a nástrojů, jež potřebuje pro prevenci konfliktů, mírové řešení sporů, peacekeeping, post-konfliktní budování míru a rekonstrukci“ (United Nations 2000: nestránkováno; vlastní překlad). Rozvojová pomoc má být „nástrojem k dosažení globálních cílů rozvoje, environmentální udržitelnosti, míru, bezpečnosti, a lidských práv. V tomto kontextu došlo k pevnému konsenzu o snižování chudoby jako hlavním účelu rozvojové pomoci“ (Fukuda-Parr 2010: 136; vlastní překlad). Určovat konkrétní směr a kroky k dosahování tohoto záměru pomáhaly MDG a teď jejich nástupci SGD.

Jak by měli aktéři rozvojové spolupráce v post-konfliktních oblastech postupovat, bylo i předmětem tématu konference v roce 2007 v rámci OECD DAC, kdy byl sestaven dokument s názvem *Principle for Good International Engagement in Fragile States*, který shrnuje principy, podle kterých by se mělo postupovat při všech aktivitách v rámci rozvojové pomoci v zemích po ukončení konfliktu, tedy v rámci post-konfliktní rekonstrukce:

- Vycházet z konkrétní dané situace (specifický kontext v dané zemi)
- Zajistit, aby žádné aktivity situaci neškodily
- Budování státu a národa má být ústřední cíl
- Preferovat prevenční opatření
- Uvědomovat si vztahy mezi politickými, bezpečnostními a rozvojovými cíli
- Základem pro inkluzivní a stabilní společnost má být nediskriminace
- Brát v potaz a upřednostňovat lokální priority
- Shodnout se na společné koordinaci aktivit mezi všemi mezinárodními aktéry
- Jednat na jedné straně rychle, ale na druhé dost dlouho, aby měl úspěch šanci se projevit
- Nikoho nevylučovat z přijímání pomoci (OECD 2007).

Tyto zásady by se měly obecně dodržovat při všech aktivitách v dané zemi a jsou aplikovatelné na rozvojovou pomoc a post-konfliktní rekonstrukci dohromady. Státy nacházející se ve fázi po ukončení konfliktu lze většinou označit jako křehké⁶ z důvodů uvedených výše. Cílem těchto principů je „pomoci národním reformátorům vybudovat efektivní, legitimní, a odolné státní instituce, schopné produktivně zapojit lidi za účelem prosazení udržitelného rozvoje“ (OECD 2007), což je zároveň cílem rozvojové spolupráce a post-konfliktní rekonstrukce.

Zapojení rozvojové spolupráce v post-konfliktní rekonstrukci bude v následujících kapitolách zkoumáno na dvou afrických zemích – Rwandě a Burundi. Analýza průběhu rozvojové spolupráce v rámci jejich post-konfliktní obnovy bude založen na východiscích této kapitoly. Aby bylo zajištěno, že průběh post-konfliktní rekonstrukce s důrazem na způsob zapojení mezinárodního společenství bude komplexně prozkoumán, byl na základě výše zmíněných konceptů sestaven teoretický rámec, který bude sloužit jako východisko pro

⁶ V anglicky psaných zdrojích a odborné literatuře se užívá pojem *fragile states*.

nadcházející kapitoly. Druhá kapitola bude analyzovat proces rozvojovou spolupráci v rámci post-konfliktní rekonstrukce u obou zkoumaných zemí. Primárně se bude analýza zakládat na výše zmíněném rámci od Mialla, Woodhouse a Ramsbothama (viz kapitola 1.2), konkrétně na politicko-ústavní a ekonomicko-sociální oblasti (viz Tabulka 2). U jednotlivých oblastí a kroků bude vždy nejprve nastíněna výchozí situace s ohledem na konflikt a poté bude analyzováno zapojení mezinárodního společenství do daného kroku post-konfliktní rekonstrukce jak ve Rwandě, tak v Burundi. Jednotlivé kroky budou analyzovány v pořadí uvedeném v Tabulce 2. Tato tabulka slouží však jako základní pomůcka pro analýzu a je třeba si uvědomit, že ve skutečnosti se jednotlivé fáze a kroky prolínají a jsou doprovázeny ještě mnoha dalšími, tyto vybrané ale odpovídají cílům a zaměření práce.

Tabulka 2: Východiska analýzy v Kapitole 2 (Miall et al. 1999; vlastní zpracování)

	Krátkodobá opatření	Střednědobá opatření	Dlouhodobá opatření
Politická a ústavní oblast	• Nová ústava • Nová vláda, parlament a nový prezident • Soudní systém	• Přejít k druhým volbám • Média	• <i>Good governance</i> • Decentralizace • Lidská práva
Ekonomická a sociální oblast	• Obnova domácích zdrojů • Zdravotnictví • Vzdělávání • Infrastruktura	• Rehabilitace uprchlíků, vnitřně vysídlených osob a vojáků • Infrastruktura	• Makroekonomické politiky • Ekonomické řízení • Udržitelný rozvoj

Nejdříve bude tedy podrobena analýze politicko-ústavní oblasti (kapitola 2.1), následně pak ekonomicko-sociální oblasti (kapitola 2.2). V každé oblasti pak budou zkoumány jednotlivé konkrétní kroky, a to podle jejich časové souslednosti, od krátkodobě zaměřených opatření, přes střednědobá až po dlouhodobá. U každého z kroků bude zkoumáno, jací aktéři se angažovali (státy samostatně, mezinárodní vládní organizace, nevládní organizace apod.) a

na jaké úrovni (bilaterální či multilaterální) a jakým způsobem byla rozvojová spolupráce realizována. Souběžně se zkoumáním těchto jednotlivých kroků bude brán ohled i na celkovou organizaci rozvojové spolupráce a na její časové rozvržení. Třetí kapitola bude mít stejnou strukturu (tedy nejdříve bude rozebrána politicko-ústavní oblast v kapitole 3.1 a následně ekonomicko-sociální oblast v kapitole 3.2). Na základě analýzy z druhé kapitoly budou nejprve identifikovány slabší a silnější stránky jednotlivých kroků rozvojové spolupráce v post-konfliktní rekonstrukci ve Rwandě a Burundi opět s ohledem na rámec Mialla, Woodhouse a Ramsbothama, na něž budou navazovat možná opatření. V této kapitole bude dále využit koncept OECD (2007) pro celkové zhodnocení dodržování principů post-konfliktní rekonstrukce ze strany mezinárodního společenství.

2. Rozvojová spolupráce v post-konfliktní rekonstrukci v Africe

Než bude možné přistoupit k analýze popsané výše, je nutné přiblížit nejprve oblast, ve které se obě zkoumané země nacházejí, a stručně nastínit jejich historický vývoj s důrazem na konflikty. Znalost těchto souvislostí je pro pochopení okolností konfliktu a tím i konkrétních specifik post-konfliktní rekonstrukce stěžejní.

Rwanda a Burundi jsou velmi malé země ležící ve východní části Afriky. Tento kontinent je v mnoha ohledech velmi specifický. Většina zemí z tohoto patří mezi nejchudší země světa a potýká se s dlouholetými konflikty a ekonomickými problémy. Obecně velmi nízký rozvoj lze pozorovat např. na Indexu lidského rozvoje (Human Development Index, dále HDI), který je u afrických zemí nízký, SSA jako kontinent má dokonce jeden z nejnižších HDI celkově – hodnota SSA za rok 2015 je 0,523, jak Rwanda, tak Burundi se nachází ještě pod průměrem SSA, konkrétně HDI Rwandy za rok 2015 bylo 0,498 a Burundi 0,404 (Human Development Reports, 2016). K nárůstu konfliktnosti došlo dle analytiků v 90. letech 20. století a většina z nich je vnitrostátní povahy (Vraný 2002). Často se jedná o konflikty mezi různými etniky nebo mezi vládou (armádou státu) a povstaleckými skupinami. Následky konfliktů mají největší dopad na civilní obyvatele státu (většinou ne na vládnoucí vrstvu), především na ženy a děti či znevýhodněné skupiny, nezřídka dochází k porušování lidských práv (Vraný 2002). Důsledkem často bývá migrace velkého počtu lidí (v rámci země či za její hranice) či mnoho ztrát na životech, a konflikty mají negativní dopad na „*stabilitu státu, podkopávají bezpečnost, přinášejí utrpení milionům lidí, poškozují ekonomiku dané země i celého regionu, infrastrukturu a životní prostředí s negativními důsledky pro příští desítky let*“ (Vraný 2002: 12). Jelikož je tolik zemí v Africe zatěžkáváno konflikty i mnoho let, finanční prostředky, které do zemí proudí, většinou slouží na pokrytí humanitární pomoci, místo na rozvojové projekty (Vraný 2002). Dokud v zemích budou přetrvávat konflikty, bude těžké pokročit v jejich rozvoji.

Pro svou problémovost z hlediska konfliktů se africký kontinent stal předmětem velkého zájmu a prioritou OSN; od jejího založení na africkém kontinentu proběhla více než třetina všech *peacekeepingových* operací (Urbanovská 2008). Dle Vraného (2002) se v posledních letech stále více ukazuje, „*že udržování míru, ve smyslu zabránění válečnému konfliktu, samo o sobě nestačí k udržení trvalého míru. Skutečné bezpečnosti nelze dosáhnout bez podpory ekonomického rozvoje, sociální spravedlnosti, demokratizačního procesu, dobré*

správy veřejných věcí (good governance) a ochrany lidských práv v příslušných zemích“ (Vraný 2002: 13). Věří, že je to právě nedostatečným ekonomickým, sociálním a lidskoprávním rozvojem, které způsobují vysokou konfliktnost afrického regionu a že v mnoha případech jsou patrné souvislosti mezi ozbrojenými konflikty na jedné straně, a chudobou obyvatelstva, nemocemi (např. AIDS), mnohaletými hospodářskými krizemi, ničením životního prostředí na straně druhé (Vraný 2002). Afrika od minulosti až dodnes čelila a stále čelí mnoha konfliktům, z nichž nejčastěji se jedná o vnitrostátní konflikty, přes 90 % všech jejich obětí jsou civilisté a dalšími společnými znaky jsou vysoká míra násilí, porušování lidských práv, velké množství uprchlíků a vysídlených osob, specifický podtext konfliktů (etnické či náboženské rozdíly, obchod se zbraněmi, či nerostným bohatstvím atd.), zapojení povstaleckých skupin, přelévání konfliktu přes hranice státu apod. (Urbanovská 2008).

Množství konfliktů v Africe je stále v průměru větší než kdekoli jinde na světě – dokazuje to i mapa států zbarvených podle jejich situace (viz Příloha 3) – červené a tmavě červené vyznačují konflikt a nejvíce se jich nachází právě v Africe. Aby měly snahy o udržení míru a úspěšnou post-konfliktní rekonstrukci a udržitelný rozvoj šanci, je nutné pochopit, *„že operace na udržení míru v Africe působí ve specifickém prostředí, které do značné míry ztěžuje jejich výkon: ať už se jedná o masivní zatažení civilního obyvatelstva do konfliktů, nutnost čelit nepravidelným ozbrojeným silám používajícím neobvyklé metody a prostředky boje či fenomén rozpadu státu, který zanechává prostředí anarchie“* (Urbanovská 2008: 83). Pravdou je, že mnoho snah o udržení míru v Africe selhalo a opakující se konflikty jsou tam stále přítomné, nicméně lze najít i příklady úspěšných řešení. Za jednu z těchto zemí je považována Rwanda (díky svému nynějšímu ekonomickému růstu a rozvoji celé země). Její sousední země Burundi se však nachází v mnohem horší situaci i přes aktivní pomoc mezinárodního společenství, a v roce 2015 tam opět vypukly nepokoje. Následující analýza přispění rozvojové spolupráce v procesu poválečné obnovy bude základem pro třetí kapitolu, která se pokusí navrhnout možná opatření na zefektivnění rozvojové spolupráce v rámci poválečné obnovy.

Rwanda se potýkala s konflikty mezi dvěma etnickými skupinami – Hutu a Tutsi⁷. Bohužel došlo k eskalaci konfliktu až do katastrofálních rozměrů. Snaha o uklidnění situace trvala

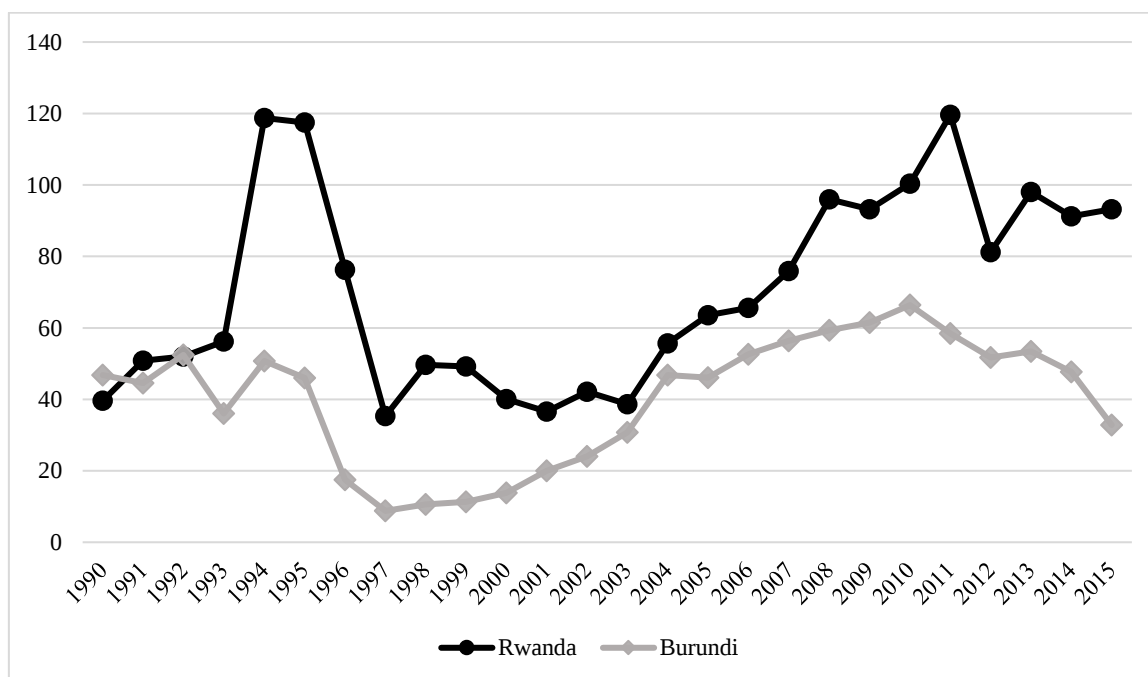
⁷ Následkem umělé diferenciacie společnosti už z dob kolonialismu.

dlouhou dobu a téměř k ní došlo v roce 1994 podepsáním mírové dohody v Arushi, pod dohledem mezinárodního společenství. Nakonec tato snaha selhala a došlo k vystupňování konfliktu až k masovému vyvražďování – *genocidě* – jedné etnické skupiny (Tutsi) příslušníky druhé (Hutu), a to dokonce za přítomnosti mírových jednotek OSN. Odhaduje se, že během genocidy bylo vyvražďováno asi 800 000 Tutsiů nebo umírněných Hutu, kteří s vyvražďováním nesouhlasili. Genocida probíhala asi tři měsíce a mezinárodní společenství vůbec nebylo schopné zasáhnout, naopak některé státy své jednotky ze Rwandy stahovaly (Rwanda: A Brief History of the Country).

Kořeny konfliktu v Burundi sahají stejně tak jako ve Rwandě do koloniální doby, kdy byla země nejdříve pod německou a poté belgickou nadvládou a menšinová etnická skupina Tutsi byla upřednostňována jako vládnoucí vrstva. Vznikalo tedy napětí mezi příslušníky obou etnik, které trvá v podstatě až dodnes. Po získání nezávislosti v roce 1962 byla ustavena konstituční monarchie, boje o moc ale pokračovaly dále. Na přelomu 60. a 70. let byla po převratu vyhlášena oficiálně republika, spíše se ale jednalo o vojenský režim a v této době byla první velká vlna několika tisíc Burundců nucena uprchnout ze země. Některé zdroje uvádějí, že vraždění, které proběhlo v Burundi v roce 1972, lze považovat za genocidu proti etnické skupině Hutu, kdy jich bylo vyvražďováno mezi 100 a 300 tisíci (Schwegman 2011; Lemarchand 1996). V následujících letech se prezident země ještě mnohokrát změnil a nepokoje stále trvaly. Občanská válka v zemi vypukla poté, co byl zavražděn hutuský prezident Ndadaye v říjnu 1993 – desítky tisíc obyvatel ve válce zahynuli a stovky tisíc byly nuceny opustit své domovy – o tomto se roce se mluví jako o genocidě proti tutsijské menšině (Lemarchand 1996). Pokusem o příměří byly dohody z Arushi v roce 1994, po sestřelení letadla s burundským prezidentem a rwandským prezidentem však nepokoje vypukly na novo. S několika pokusy o zklidnění situace došlo k ukončení občanské války v roce 2003, resp. 2006 (BNUB 2017). Následující kapitoly se budou zabývat post-konfliktní rekonstrukcí zejména od roku 2000, kdy došlo k usmíření mezi největším počtem konfliktních stran a k podpisu Arushské dohody. Jelikož ale už v roce 1993 byla sestavena tranzitní vláda a započaty některé kroky, ačkoliv to byl rok vypuknutí války, je možné, že na některé z těchto kroků bude post-konfliktní rekonstrukce navazovat a budou proto zmíněny, jelikož je nelze v analýze opominout. V roce 2015 vypukly nové nepokoje z důvodu pokusu stávajícího prezidenta o schválení možnosti zvolení prezidentem na třetí volební období.

Co se celkově poskytnuté ODA týká, objem financí pro Rwandu je vyšší než pro Burundi (viz Graf 2). U Rwandy je vidět strmý nárůst a pokles ODA bezprostředně po roce 1994, a v dalších letech pak dlouhodobý nárůst. U Burundi je vidět značný pokles ODA v letech občanské války, jelikož mezinárodní společenství se snažilo přinutit Burundi k ukončení konfliktu (snížená ODA bylo nátlakovým prostředkem). Od roku 2015 ale některé organizace a státy svou podporu opět snižují kvůli aktuální politické situaci.

Graf 2: Rwanda a Burundi – ODA na osobu, vývoj v letech 1990–2015 (WBG 2017a; vlastní zpracování)

2.1 Politická a ústavní oblast

Občanská válka a genocida měly na Rwandu zásadní dopad co se fungování státu týká. Mnoho státních představitelů bylo buď zavražděno v průběhu genocidy nebo pak uprchlo před soudním stíháním. Pro fungování státu proto bylo nutné postupně obnovit všechny instituce. Co nejdříve bylo nutné sepsat novou ústavu a upravit zákony, aby vyhovovaly nové vizi jednotného státu, sestavit přechodnou vládu, která by mohla zemi spravovat a zvolit nového prezidenta. Protože i soudní systém byl důsledky genocidy značně poznamenán, bylo nutné obnovit jeho funkčnost, aby všichni, co se podíleli na genocidě, mohli být za zločiny odsouzeni. Speciální roli měla během genocidy i média, která se stala jejím nástrojem, a i ta tedy vyžadovala pozornost. Rovněž bylo nutné podporovat respekt

k lidským právům (především potom právům žen a dětí), a budovat tradici *good governance* a občanskou společnost, aby měli obyvatelé vlastní zájem na jejím rozvoji. Spolu s tím souvisí i snaha o decentralizaci moci ve prospěch lokálních úřadů. Některé z těchto kroků bylo samozřejmě nutné splnit v co nejkratším časovém rámci, některé vyžadovaly mnoholetý vývoj. Největší úlohu hraje v této oblasti samozřejmě stát a jeho složky samy o sobě, a mezinárodní společenství se mu v rámci post-konfliktní rekonstrukce snažilo pomoci a podpořit tak demokratizaci. Následující text se ale bude zabývat jen kroky související s rozvojovou pomocí. Lze konstatovat, že do mnohých kroků v rámci politické a ústavní oblasti si nová vláda nenechala zasahovat, nebo pouze velmi málo. Prozatímní vlády se ujala strana Rwandská vlastenecká fronta⁸ (Rwandan Patriotic Front, dále RPF), jež byla jedním z klíčových hráčů po celou dobu politického přechodu (UNDP 2008: 3). Přechod k demokratické vládě měl původně trvat pět let, nakonec se protáhl až do roku 2003⁹, kdy se uskutečnilo několik zlomových voleb. Už od prvních let po ukončení genocidy prokazovala vláda vysokou míru samostatnosti, a nakonec se podařilo využít straně RPF období od roku 1994 do roku 2003 (a dále) k upevňování vlastní moci a v mnoha krocích, hlavně v prvních letech, jednala zcela samostatně bez zahraniční pomoci (Kimonyo et al. 2004). Velmi se to projevilo na některých volbách¹⁰ nebo na přípravě nové ústavy¹¹.

Stejně jako ve Rwandě, i v Burundi poznamenal konflikt (mnohaletá občanská válka) vývoj země negativně. Politická situace byla dlouhodobě nestabilní, což mělo zničující důsledky pro vývoj celé země. Stabilizace vlády a státních institucí byla tedy klíčová pro vývoj země, i z toho důvodu, že to byli právě vládní představitelé, kdo měl z největší části konflikty na svědomí (Nkurunziza 2015). Zlomovým rokem ve snaze ukončit konflikt byl rok 2000, kdy byla podepsána mírová dohoda pro Burundi v Arushe (Arusha Peace and Reconciliation

⁸ Původně odboj/armáda/vlastenecká skupina bojovníků, jež se podílela na ukončení války a genocidy, čímž velmi posílila svou moc, stala se zásadním aktérem dění v po roce 1994 až dodnes.

⁹ Bylo nutné vypořádat se s politickými problémy, jež mimo jiné vedly i k dlouholetému konfliktu. Lze identifikovat tři hlavní, se kterými se v průběhu politické transformace k demokracii bylo nutné vypořádat: politika diskriminující určité skupiny obyvatel vedoucí k jejich nespokojenosti, etnická interpretace demokracie vyzdvihující etnickou skupinu Hutu jako demokratickou politickou většinu a hluboce zakořeněný autoritarismus (Kimonyo et al. 2004: xvii).

¹⁰ O tu například nepožádala v prvních lokálních volbách v roce 1999, ani v roce 2000, kdy se konaly prezidentské volby a přechodné Národní shromáždění zvolilo za prezidenta Paula Kagamu, jež je i hlavou politické strany RPF (Kimonyo et al. 2004).

¹¹ Za dočasnou ústavu (tzv. Fundamental Law of Rwanda) pojala vláda „ústavu z roku 1991, Mírové smlouvy z Arushi, Deklaraci Rwandské vlastenecké fronty (z července 1994) a Dohodu politických stran (z listopadu 1994) dodržující předchozí deklaraci a ošetřující mechanismy sdílení moci v nové vládě“ (Gasamagera 2007: 4, vlastní překlad).

Agreement, dále APRA), podle níž byla na 36 měsíce sestavena tranzitní vláda. Dvě rebelské skupiny (CNDD-FDD a Palipehutu-FNL) však i nadále pokračovaly v bojích, až v roce 2003 jedna z nich (CNDD-FDD) rovněž přistoupila k mírové dohodě. Mandát tranzitní vlády musel být však prodloužen, jelikož přípravy ke svobodným volbám a referendu o nové ústavě nebylo možné během plánovaných tří let dokončit. Nakonec se proces protáhl do roku 2005, kdy se konalo hned několik zásadních událostí pro politický vývoj země (stejně jako ve Rwandě). Z důvodu nestability situace v zemi bylo rezolucí 1545 Rady bezpečnosti OSN z května 2004 rozhodnuto o vyslání mise ONUB (Opération des Nations Unies au Burundi), která měla zemi pomoci nastolit mír, dohlížet a být nápomocná tranzitní vládě při implementaci reforem stanovených v arushské dohodě. Mandátem mise bylo zajišťovat ochranu pracovníkům OSN a „*přispět k vytvoření nezbytných bezpečnostních podmínek pro poskytování humanitární pomoci, a ulehčit dobrovolný návrat uprchlíků a vnitřně vysídlených osob*“ a dále „*přispět k úspěšnému dovršení volebního procesu stanoveném v Dohodě z Arushi zajištěním bezpečného prostředí pro konání svobodných, transparentních a mírových voleb*“ (UN Security Council 2004: 4). Během prvních let po uzavření arushské dohody měla vláda hned několik úkolů – dovést zemi ke svobodným volbám (parlamentním, komunálním a prezidentským) a přijmout novou ústavu, revitalizovat spravedlivý justiční systém, také ale uzavřít příměří se dvěma (resp. s jednou) stále bojujícími opozičními skupinami a dohodnout se s nimi na spravedlivém dělení moci – po uzavření příměří se tyto skupiny totiž staly oficiálními politickými stranami se zastoupením v parlamentu (Wolpe 2011; Falch a Becker 2008). Asistence mezinárodního prostředí spočívala jak ve finanční podpoře, tak v podobě „aktéra“ tranzitního procesu (např. Nelson Mandela byl mediátorem mírového procesu po arushské dohodě).

Dle doporučení Mialla, Ramsbothama a Woodhouse, měly v rámci demokratizačních procesů ve Rwandě i v Burundi v první řadě obnoveny nejdůležitější státní instituce (krátkodobá opatření) – exekutivní, legislativní a soudní složky, tedy zvolen prezident, sestavena vláda a parlament, vytvořena nová ústava a zákony, a stejně tak soudní systém. Mezi dalšími kroky (střednědobá opatření) pak revitalizace médií a přechod k druhým volbám bez znovuvypuknutí konfliktu. Dalšími klíčovými cíli, na které je nutné se v post-konfliktní rekonstrukci zaměřit je tzv. *good governance* a v rámci toho především na decentralizaci moci a podporu občanské společnosti a ochranu lidských práv. Tyto kroky patří až k dlouhodobým opatřením.

V roce 1999 byla ve Randě založena Ústavní a soudní komise (Constitutional and Judicial Commission, dále CJC), jež měla za úkol sestavit **novou ústavu** a zákony, rozšiřovat povědomí mezi všemi občany, informovat je o jejím znění a shromažďovat jejich názory. Úsilí komise vyvrcholilo referendem o nové ústavě v roce 2003. Pozornost ostatních států a organizací si získal celý proces přípravy, a i když vláda asistenci přijala, „*role mezinárodního společenství v procesu tvorby ústavy byla limitována na finanční příspěvky. Byla nabízena technická asistence v navrhování ústavy, jež byla rychle zamítnuta z toho důvodu, že ústava je zákonem lidí a lidem by měla být dána příležitost si ji navrhnout podle sebe*“ (Gasamagera 2007: 6-7; vlastní překlad; dále viz také Kimonyo 2004). Jak lze vidět v Příloze 4, vláda přijala pomoc v podobě materiální či vzdělávací. Ústava byla nakonec schválena a to 93,42 % hlasujících, referenda se zúčastnilo 89,86 % obyvatel (EU 2003a).

Stejně tak zásadní byla tvorba ústavy v Burundi – představovala „nový“ sjednocený stát a nové hodnoty, a snahu zamezit budoucím konfliktům a násilí mezi etniky¹². V referendu, které se konalo v roce 2005, byla nová ústava schválena přes 91 % voličů. Procesu přípravy ústavy a voleb věnovalo pozornost mezinárodní prostředí nejen v rámci mise ONUB, ale i jednotlivě – země poskytovaly zejména finanční příspěvky na přípravu voleb a referenda na bilaterální úrovni (Velká Británie příspěvek, Francie, Belgie, Švýcarsko, Norsko, Švédsko, Irsko, Německo, Dánsko, Itálie), asistenci poskytovaly i mezinárodní organizace (EU, UNDP). Tyto finance byly pak určeny hlavně na přípravu voleb, volebních místností, zlepšování informovanosti o nové ústavě či kandidátech, rovněž byly ale vyslány pozorovací mise, které hodnotily průběh voleb (OECD 1995-2015). Pozorovatelskou misi zkoumající průběh referenda vyslalo mimo jiné COSOME; ačkoliv byly identifikovány různé nedostatky, celkově byl průběh hlasování zhodnocen jako velmi dobrý (EISA 2005a).

Vedle tvorby ústavy byla velká zahraniční asistence poskytnuta oběma zemím v pořádání **voleb**. Ve Rwandě byla asistence zprostředkována přes Národní volební komisi (National Electoral Commission, dále NEC), která byla založena roku 2001 a její hlavní úlohou byla organizace voleb. Se zahraniční pomocí pořádala NEC okresní volby (2001), volby sektorových představitelů (2002) a v roce 2003 referendum o nové ústavě, prezidentské volby a parlamentní volby (Kimonyo et al. 2004). Jak dokládá Příloha 4, mezinárodní

¹² Důležitými prvky v ústavě bylo procentuální rozdělení zastoupení dvou etnik – Hutu a Tutsi – ve veřejných sektorech: 50:50 v armádě, zatímco 60:40 (Hutu:Tutsi) v administrativě. Dále ústava nařizuje 30% zastoupení žen.

institute a státy sice NEC poskytly asistenci u jednotlivých voleb, ta měla však opět jen finanční či materiální charakter a do samotného průběhu voleb nijak nezasahovala. Za důležitý okamžik politického přechodu byly považovány prezidentské volby v srpnu 2003¹³ a parlamentní volby v září a říjnu 2003¹⁴. Oficiálně to byly první svobodné volby, ačkoliv ze strany mezinárodního společenství byly kritizovány, např. podle Monitorovací mise Evropské Unie byl Kagame upřednostňován ze strany médií (která v té době byla stále pod kontrolou RPF) či mu byly nabízeny státní prostředky na kampaň, byly zaznamenány případy zastrašování či zatýkání a výslechů přívrženců jiných kandidátů a rovněž se představitelé strany RPF se nacházeli u volebních místností v průběhu hlasování (European Parliament 2003). Obecně byly ale volby považovány za úspěch pro Rwandu a její budoucí vývoj, i tak ale mnozí vyzdvihovali ne zcela korektní průběh (Kimonyo et al. 2004).

Burundi stálo před konáním stejných voleb jako Rwanda, které si také vyžádaly velkou pozornost mezinárodního společenství. Pozorovatelskou misi, která zkoumala průběh tamějších voleb do Národního shromáždění, vyslala například Evropská Unie, dále EU (European Commission 2005) nebo EISA (která měla rovněž finanční podporu např. od Velké Británie). EISA ve zprávě uvedla, že i přes napjaté období před volbami a obavy z konfliktů mezi příslušníky nejpoblábnějších stran probíhaly volby obecně dobře až na pár chyb (EISA 2005b). Co se prezidentských voleb týká, vítězem se stal Pierre Nkurunziza, kandidát za stranu CNDD-FDD, jenž byl zvolen převážnou většinou Parlamentu – tato volba proběhla bez komplikací a mezinárodní společenství ji podporovalo, například prostřednictvím mise ONUB (United Nations 2006). Dle nově přijaté ústavy měl prezident sestavit vládu a jmenovat dva vice-prezidenty, čímž se straně CNDD-FDD, která předtím vyhrála parlamentní i komunální volby, podařilo dostat se téměř výhradně k moci (HRW 2005; Scheye 2011).

Vedle legislativní a výkonné moci bylo v obou zemích v neposlední řadě nutné revitalizovat celý **soudní systém**. Ve Rwandě museli být především souzeni ti, jež se podíleli na genocidě. Rwandské věznice byly mnohonásobně přeplněny¹⁵, jelikož tolik lidí bylo zadrženo za podezření ze spáchání zločinu; mnoho soudců však bylo zavražděno nebo uprchlo. Chyběla

¹³ V prezidentských volbách vyhrál se ziskem 95,05 % hlasů Paul Kagame, kandidát strany RPF (EU 2003b).

¹⁴ Volby do parlamentu vyhrála strana RPF s počtem 73,78 % hlasů (EU 2003b).

¹⁵ Březen 1996: ve čtrnácti věznicích s celkovou kapacitou 16 tisíc vězňů se nacházelo 47 tisíc osob, na konci roku, v prosinci 1996 to už bylo 63 tisíc vězňů (ICRC 1996).

tedy jak kvalifikovaná pracovní síla, tak funkční systém. Zde se mezinárodní společenství angažovalo založením Mezinárodního soudního tribunálu pro Rwandu (International Criminal Tribunal for Rwanda, dále ICTR) rezolucí S/RES/955 (1994) Rady bezpečnosti OSN, který měl stíhat osoby zodpovědné za genocidu v roce 1994 ve Rwandě či okolních státech. Tribunál během několika let odsoudil několik státních představitelů, ale i lokálních vůdců, náboženských elit či mediálních osob (ICTR 2016). Velkým problémem však zůstávaly tisíce vězňů ve rwandských věznicích čekající na soud. Rychlost soudů byla velmi nízká a povedlo se jim vynést rozsudek jen u mála případů, jedním z důvodů byl pravděpodobně nedostatek soudců, jelikož rwandská vláda odmítala angažování zahraničních právníků a soudců (HRW 2011a). Se soudními procesy však bylo nutné pokročit, proto vláda založila lokální soudy zvané *gacaca*¹⁶. Tyto soudy byly podporované ze zahraničí, protože „*gacaca by nebyly bez zásadní podpory zahraničních donorů možné*“ (HRW 2011a: 127; vlastní překlad), na druhou stranu byly však rovněž mezinárodním společenstvím dosti kritizované za nespravedlivé rozsudky či zmanipulované procesy. Velkou podporu získávaly soudy od Belgie, Nizozemska nebo EU, dále pak od Rakouska či Švýcarska (OECD 2005). Jejich pomoc se týkala především technické podpory či školení a vzdělávání soudců. Státy se nesnažily nijak do soudů a jejich průběhu zasahovat (což by patrně nebylo ani ze strany vlády povoleno), musely si být ale vědomy problémovosti této instituce, například Human Rights Watch (dále HRW) na ně apelovala, aby svou podporu zvážily (HRW 2011a).

I když Burundi nemělo problém s vysokým počtem vězňů a přeplněnými věznicemi, i tam byl ale fungující soudní systém pro nový stát zásadní, a proto se na jeho revitalizaci musela tranzitní vláda také zaměřit. Důležité bylo totiž potrestat zločiny z občanské války a také z vražd (a genocidy) v letech 1972 nebo 1988. Podle mírové dohody z Arushy z roku 2000 měla být v rámci tranzitního procesu vytvořena Komise pravdy a usmíření (Commission de la Verité et Réconciliation, CVR) a Rada bezpečnosti měla pomoci vytvořit mezinárodní soudní vyšetřovací komisi (Lambourne 2014). Jednání s vládou však trvala velmi dlouho a například Taylor (2013) tvrdí, že důvodem toho mohly být fakt, že spousta z tehdejších politických představitelů byla za dob občanské války či ještě předtím zapojena do činů porušující lidská práva, a tak samozřejmě neměli zájem na vytvoření a fungování takové

¹⁶ Soudy *gacaca* měly pravomoc odsoudit účastníky genocidy. Začaly svou činnost v roce 2002, samotné soudy pak probíhaly mezi lety 2005 až 2010 (HRW 2011a).

komise. Komise byla nakonec ustavena až v roce 2014. Po celou dobu se sice mezinárodní společenství, hlavně prostřednictvím mise ONUB, a poté BNUB¹⁷, snažilo podporovat reformu soudnictví, ale bylo kritizováno za nedostatek angažovanosti, podpory CVR a souvisejících programů na lokální úrovni, a za neschopnost dotáhnout jednání k cíli rychleji a efektivněji (Lambourne 2014). V rámci reformy soudnictví byly podporovány i lokální „soudní“ instituce (lze považovat za obdobu těch rwandských), tzv. *bashingantahe*, a to už od začátku 90. let. S postupem času získávaly větší podporu mezinárodního společenství, jelikož instituci vidělo jako šanci, jak zapojit občany do mírotrvorného procesu. Od roku 1999 byly zařazeny například do programu UNDP, jež pomáhal s implementací a zefektivněním této instituce, a jejím rozvojem, aby tak instituce pomáhala utvářet společnost a šířit hodnoty (Huyse, Salter 2008). Nicméně vláda měla k této instituci opačný postoj, v roce 2005 ji dokonce zbavila soudních pravomocí, takže měla být spíše jen nástrojem míru a společenské soudržnosti (Scheye 2011).

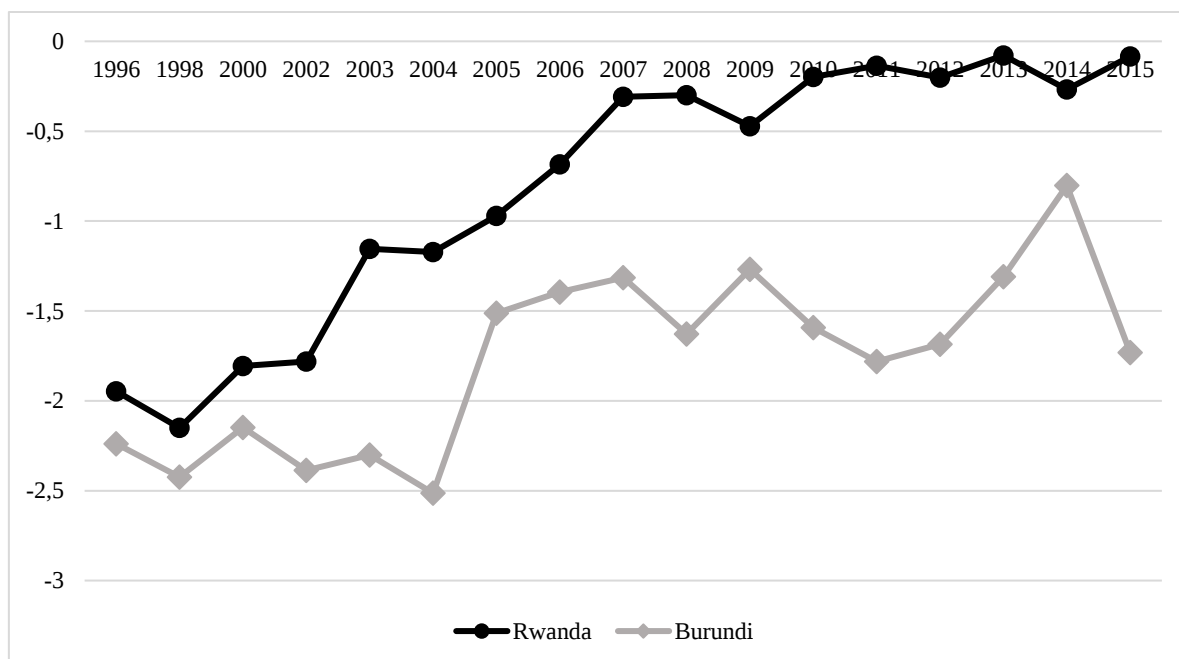
Na důležité kroky v politickém vývoji v roce 2003 ve Rwandě lze nahlížet jako na završení procesu demokratizace, a zároveň za první krok nové éry v její politické historii a vývoji. Z tohoto úhlu pohledu tedy politický vývoj po válce a genocidě ještě ukončen nebyl a bylo nutno přistoupit k dalším krokům. S odkazem na Mialla et al. (1999) bylo dále zásadní, jestli Rwanda zvládne poklidný **přechod k dalším volbám**, tedy jestli bude situace klidná a konání nebo výsledek voleb nevyvolá nové nepokoje. Vývoj situace v zemi lze alespoň názorně pozorovat na následujícím grafu (Graf 3). Je vidět, že politická situace se vyvíjela pozitivně a byla obyvateli stále vnímána jako stabilnější. Druhé parlamentní volby se konaly v roce 2008, druhé prezidentské pak v roce 2010. Podle vývoje grafu lze zaznamenat pokles po roce 2008, který by mohl být spojen s výsledkem parlamentních voleb, nicméně podle zprávy Pozorovatelské mise OSN z roku 2008 „*volební období skončilo v míru a nebylo zaznamenáno žádné násilí vztahující se k volbám*“ (EU 2008: 42). Po prezidentských volbách graf ukazuje nárůst politické stability (ačkoliv ne trvalý), což lze považovat za velmi pozitivní.

Situace v Burundi se nevyvíjela tak poklidně jak v její sousední zemi. Vládnoucí strana CNDD-FDD si sice stále udržovala moc, ale potýkala se s vnitřními neshodami. Ty spolu s bojkotem ze strany opozice měly negativní vliv na výkonnost parlamentu, který tím byl

¹⁷ Ta navazovala na ONUB.

prakticky až do roku 2008 paralyzovaný. Další, co komplikovalo situaci v Burundi, byla stále trvající občanská válka v některých částech země až do roku 2009, kdy se skupina Palipehutu-FNL, do té doby stále odmítající se připojit k mírové dohodě, konečně přidala k vládě (Scheye 2011). Velká očekávání byla proto spojena s nadcházejícími parlamentními, komunálními a prezidentskými volbami v roce 2010, tedy v pořadí „druhými“ demokratickými volbami. Proto vláda obdržela i finanční příspěvky v rámci ODA (od USA, Velké Británie, Německa, Norska, Švédska, Belgie, Irska, Švýcarska, Japonska, Francie, Kanady a z mezinárodních organizací od UNDP, UNPBF, EU), které byly určeny opět na podporu a logistickou přípravu voleb (OECD 1950-2015). Přímou v Burundi se potom přípravou voleb nejvíce zabývalo BNUB, UNDP a CENI (Commission Electorale Nationale Independante). Průběh voleb a jejich výsledky byly však rozporuplné. Jednak se neobešly bez násilí (EU 2010a), jednak byly zkomplikovány bojkotem opozice. Ve volbách zvítězila opět s převážnou většinou strana CNDD-FDD a zajistila si tak upevnění moci minimálně na dalších pět let. Opoziční strany však výsledky voleb napadly (EU 2010b). Proto se následných prezidentských voleb účastnil jen jeden kandidát – stávající prezident Pierre Nkurunziza ze strany CNDD-FDD – který zvítězil (tentokrát volili prezidenta občané přímou volbou). I přes velké zapojení a podporu mezinárodního společenství se tedy poklidného přechodu k druhým volbám zcela dosáhnout nepodařilo, a situace byla naopak velmi nestabilní (Abdellaoui 2010) – dokazuje to například Graf 3, na kterém je vidět, že od roku 2004 se situace zlepšovala v podstatě až do roku 2009, od roku 2010 však došlo na pár let ke zhoršení. Výroční zpráva HRW (2011b) shrnula, že „[m]ezinárodní pozorovatelé, jimž se ulevilo, že Burundi nespadlo do masového násilí, zhodnotili volby jako 'poklidné'“ (HRW 2011b: 1), ale přitom bylo zaznamenáno mnoho případů porušování lidských práv v kontextu voleb.

Graf 3: Rwanda a Burundi – Politická stabilita a absence násilí/terorizmu: odhad¹⁸ (WBG 2017b; vlastní zpracování)

V tomto období post-konfliktní rekonstrukce bylo rovněž bylo nutné věnovat se **médiím**. Ve Rwandě měla v průběhu občanské války, a hlavně genocidy média specifickou roli, jelikož propagovala její myšlenky a umožňovala tak jejich šíření, proto byli i někteří představitelé médií (rozhlasu, novin) souzeni u ICTR za propagaci genocidy (ICTR 2000). Kvůli tomuto zneužití byla po ukončení konfliktu média pod kontrolou vlády, která to odůvodňovala jako nezbytné opatření proti znovuvypuknutí etnického násilí (Straus, Waldorf 2011). Na druhou stranu, v Poverty Reduction Strategy Paper (dále PRSP) pro Rwandu je stanovisko vůči budoucnosti médií následující: „*Volná a zodpovědná média a tisk posílí proces transparentnosti a zodpovědnosti. Liberalizace radiového vysílání a propagace nezávislého tisku jsou iniciativy, které pozvednou kapacitu a účast občanské společnosti*“ (Government of Rwanda 2002: 34). Podpora šíření informací a svobody projevu a médií měla podporu ze zahraničí (prostřednictvím ODA byly financovány různé projekty od USA, Německa, Irska, Kanady, Švédska, Nizozemska, Francie, Velké Británie, UNDP, UNICEF – viz OECD 1995-2015), ale přesto má vláda (resp. strana RPF) nad médii dodnes velkou kontrolu a

¹⁸ Hodnoty jsou v rozmezí od -2,5 (nejhorší), do 2,5 (nejlepší). Pro ilustraci – Česká republika se dlouhodobě pohybuje kolem 1 (WBG 2017b).

podle Strause a Waldorfa (2011) dokonce „*nepovoluje existenci seriózní politické opozice, svobodných médií, nebo nezávislé občanské společnosti*“ (2011: 10). Podle pozorování a hodnocení Freedom House anebo indexu World Press Freedom není sice svoboda médií tak omezená, v posledních letech byl ale zaznamenán pokles (viz Přílohy 5 a 6), HRW posuzuje svobodu médií ve Rwandě jako nedostačující (HRW 2017a). Média jsou velmi důležitá, například při volbách, jelikož poskytují kandidátům možnost oslovovat voliče, proto je jejich svoboda nezbytná (Frère 2011). Za zneužívání médií ve svůj prospěch v průběhu prezidentské kampaně byl kritizován prezident Kagame, představitel RPF, což by jen potvrdilo, že RPF má média stále pod kontrolou.

Nesvobodná média, respektive přísná kontrola státu byla a je problémem i v Burundi. Přibližně od roku 1992 byla média cenzurována a pod vlivem vlády, mnohokrát se pak stala nástrojem pro šíření etnicky motivované propagandy a projevů násilí (ne však ve stejné míře jako ve Rwandě). V rámci demokratizačního procesu však mělo dojít k jejich větší nezávislosti, aby mohla být rovněž „mírotvorným“ prostředkem (Brachet, Wolpe 2005). Většina programů v rámci ODA se tedy zaměřovala na programy na podporu svobody projevu a volného šíření informací; země které podporovaly svobodu médií byly Velká Británie, Belgie, USA, Japonsko, Kanada, Německo a z mezinárodních institucí pak EU nebo UNICEF (OECD 1995-2015). Mezinárodní podpora se netýkala ale pouze finančních příspěvků, nýbrž aktivní participace v podobě zakládání soukromých rozhlasových stanic ve spolupráci s NGOs, které ukončily státní monopol v této oblasti. Cílem těchto stanic bylo „*poskytnout vyvážené a neutrální informace, propagovat mírové iniciativy, a snažit se sjednotit Burundany stavěním mostů mezi Hutui a Tutsi*“ (Frère 2013: 164). Svobodu médií znázorňují i přílohy 7 a 8, na kterých je sice vidět jisté zlepšení, zajisté je ale nutné si povšimnout například zvláštních tendencí vývoje svobody tisku v Příloze 8, která je hodnocena jako výrazně nižší vždy v období před volbami (před 2005, 2010 a 2015), což může být důsledkem zvýšení vlivu vládnoucích elit na média s cílem ovlivnit obsah týkající se jich.

Mezi další dílčí cíle, na které bylo nutné se zaměřit, patří **decentralizace** moci (funkčnost lokálních úřadů) a aktivní občanská společnost v rámci konceptu *good governance*. Tato oblast je v obou analyzovaných státech relevantní. Ve Rwandě byla moc silně centralizovaná v rukou vlády, občané nebyli zvyklí rozhodovat o dění ve svém okolí sami. Jak je řečeno i v PRSP z roku 2002 (Government of Rwanda 2002), „*dovoluje jim [občanům] to ovlivňovat*

a účastnit se na veřejném rozhodování a na zvyšování jejich blahobytu a pocitu zplnomocnění a vlastnictví, což pak činí rozvoj udržitelným. Good governance je proto nezbytným předpokladem pro snižování chudoby“ (Government of Rwanda 2002: 32). V rámci celého konceptu tak byla decentralizace dalším krokem na cestě k udržitelnému rozvoji a demokracii. Na základě dokumentu z roku 2000 stanovila vláda strategii převádění moci na lokální úřady a autority, čímž měla za cíl podpořit ekonomický a sociální rozvoj Rwandy (MINALOC 2000)¹⁹. Proces decentralizace byl podpořen i v rámci ODA – jednotlivé státy (Belgie, Nizozemsko, Německo, USA, Švédsko, Švýcarsko, Japonsko) nebo mezinárodní organizace (IDA, UNDP) poskytly rwandské vládě finanční prostředky a asistenci v různé podobě (OECD 1995-2015). Z prostředků byly nejvíce financovány činnosti jako pomoc s plánováním projektů, rozvržením financí, sestavováním grantů, programy na šíření povědomí mezi občany, monitoring, boj proti korupci, podpora kampaní, média, podpora managementu (školení, rozvoj organizační struktury), modernizace veřejných služeb atd. Švédsko například financovalo 85 % rozpočtu organizace RALGA, což byla NGO ustavená v roce 2003, byla důležitým článkem decentralizačního procesu, jelikož se zaměřovala „na tři základní aktivity: reprezentace, lobbying a budování kapacit“ (GoR 2004: 8) a měla roli realizátora některých kroků decentralizačního procesu. Ještě větší pozornost byla v rámci konceptu *good governance* věnována **lidský práva** (především práv žen a dětí). Mezinárodní společenství kladlo na lidská práva důraz prostřednictvím rozvojové spolupráce už od počátku post-konfliktní rekonstrukce a stále v tom pokračuje, přijetí a vnímání ze strany společnosti je ale dlouhodobý proces a vyžaduje mnohaletou podporu. Nutnost podpory lidských práv je zdůrazněna i ve rwandské ústavě z roku 2003. ODA přicházela jak od samostatných států (Belgie, Německo, Nizozemsko, USA, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie, Kanada, Austrálie, Rakousko, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Norsko, Španělsko), tak od mezinárodních organizací – EU, UNDP, UNICEF, ILO (OECD 1995-2015). Podle PRSP Rwandy (Government of Rwanda 2002), nejdůležitější roli v ochraně lidských práv má mít vláda a Národní komise pro lidská práva (National Human Rights Commission, dále NHRC). Od mezinárodních organizací a států měla Rwanda v rámci ODA mnoho finančních prostředků, které byly nejčastěji používány na v prvních letech nejvíce na monitoring, výzkum v terénu, a dále hlavně na výuku a školení, také na soudy, reintegraci obyvatel a bývalých vojáků, šíření povědomí o dodržování lidských práv,

¹⁹ Průběh decentralizace a strategické plány byly samozřejmě potom pozměňovány a revidovány, další byly vydány např. v letech 2006, 2013.

podpora žen a dětí apod. (OECD 1995-2015). I přes tyto snahy je ale Rwanda například Human Rights Watch kritizována za porušování některých lidských práv a je stále hodnocena jako velmi nesvobodná, protože „rwandská vláda dále omezuje působnost skupin občanské společnosti, médií, a mezinárodních organizací pro lidská práva, aby fungovaly volně a nezávisle a kritizuje jejich politiky a postupy“ (HRW 2017a: 1).

V PRSP z roku 2007 (IMF 2007) představuje vláda Burundi *good governance* jako jeden ze základních principů a cílů, na které se hodlá v dalších letech zaměřovat. V rámci jednání v roce 2006 byla podpora *good governance* zařazena také mezi nejdůležitější priority pro další vývoj v Burundi. Pro naplnění cílů v rámci *good governance* byla mimo jiné jedním z dílčích záměrů decentralizace moci. Ekonomický, politický i sociální sektor byly ještě v roce 2006 velmi centralizované (Hatchel 2007), bylo potřeba moc více rozložit mezi lokální úřady, což bylo rovněž podmínkou pro úspěšné naplňování strategií z PRSP (IMF 2007). ODA byla v této oblasti poskytována právě hlavně od roku 2006, nejvíce od IDA, UNDP, EU a Belgie, ale i od Švýcarska, Francie, Německa, Japonska, USA, Kanady, UNICEFu (OECD 1995-2015). Cílem bylo podpořit lokální úřady a transparentní mechanismy financování a zlepšit poskytování služeb na lokální úrovni, aktivizovat občanskou společnost a v tomto ohledu i zlepšit postavení žen a lidská práva obecně. Na jejich podporu bylo v rámci ODA zaměřeno mnoho programů už od počátku post-konfliktní rekonstrukce (angažující se země: Švédsko, Norsko, Belgie, Finsko, Kanada, Velká Británie, Nizozemsko, USA, Irsko, Francie, Španělsko, Rakousko; mezinárodní instituce: EU, UNICEF, ILO, UNDP, UNPBF).

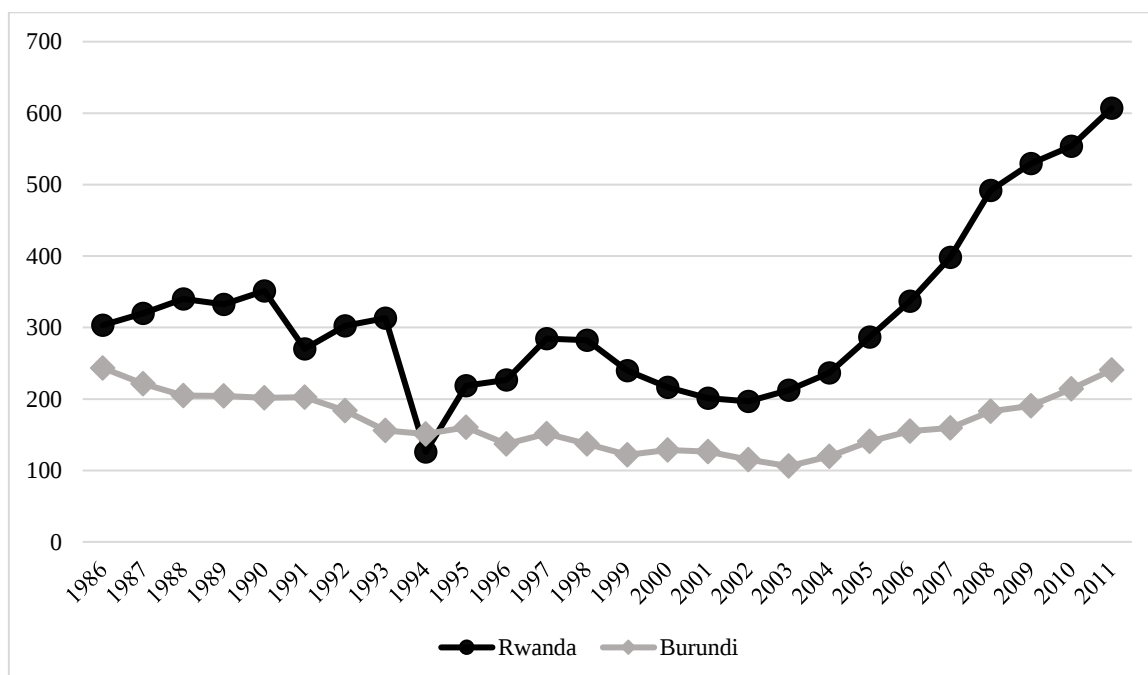
Rozvojová spolupráce v této oblasti se zaměřovala především na monitoring, šíření povědomí o respektu k lidským právům, sjednocování obou etnik a podporu jejich klidného soužití, posilování postavení žen v běžném, pracovním (politickém) životě, zlepšování podmínek pro děti (zaměření na jejich vzdělávání, snaha zamezování dětské práci apod.), pořádaly se konference na tato témata a byly financovány informační materiály; spousta finančních příspěvků byla určena pro NGO organizující lokální projekty (OECD 1995-2015). Podpora lidských práv byla jedním z cílů i misí OSN (ONUB, BNUB, BINUB). V rámci snah zamezit porušování práv obyvatel byla nutná i institucionální podpora – např. ústava, či dlouho očekávaná zřízení Nezávislé národní komise pro lidská práva (INHRC) v roce 2010, rovněž byla ale nutná jurisdikční podpora (tedy fungující soudy). Podle HRW ale v Burundi stále dochází k mnohým případům porušování lidských práv, např. i ze strany

policie, soudy jsou zmanipulované a ovládané vládou; v roce 2015 dokonce došlo ke stahování mnohých pracovníků OSN, či Africké Unie z obav z vážného nebezpečí (HRW 2017b). Situace v této oblasti je v Burundi stále velmi špatná.

2.2 Ekonomická a sociální oblast

Stejně jako politická situace Rwandy byla občanskou válkou a genocidou zásadně poznamenána, to samé platilo pro ekonomickou situaci a sociální poměry v zemi (UNDP 2008). Ekonomická úroveň země značně poklesla (viz Graf 4) a poměrně dlouhou dobu trvalo, než se dostala na svou původní úroveň (až na výjimku v letech 1995–1998, kdy vyšší HDP na osobu bylo pravděpodobně způsobeno vysokým přílivem ODA či jiných financí z humanitární a rozvojové pomoci). Podobný vývoj lze v Grafu 4 sledovat u Burundi, jehož ekonomická úroveň dlouhodobě klesala až do roku 2003. Je opět nutné brát v úvahu, že po roce 2003 přijímala země vysoké finanční částky v rámci ODA, což jistě ovlivňuje vývoj linie v grafu.

Graf 4: Rwanda a Burundi – HDP na osobu, vývoj v období let 1986–2011 (WBG 2017a; vlastní zpracování)

Špatná situace ekonomiky se projevovala i na jednotlivých sektorech. Velký problém nastal u obou zemí v oblasti zemědělské činnosti. Rwanda i Burundi jsou vnitrozemské státy velmi chudé na nerostné bohatství, a tak je pro ně zemědělství nejdůležitějším zdrojem příjmů. Zemědělský sektor ve Rwandě tvoří 41 % celkového HDP, až 72 % celkových vývozu, a je v něm zaměstnáno asi 91 % ze všech pracujících obyvatel (Country Presentation By The Government Of Rwanda 2001: 1), což ukazuje, že zemědělství je nejdůležitějším zdrojem příjmů jednotlivých domácností i celé země. Pro Burundi představuje zemědělství dokonce přes 50 % HDP a více než 80 % exportu (vývozními komoditami jsou hlavně káva, čaj a bavlna). Nejen ekonomika, ale i vzdělávací a zdravotnický sektor byly ve špatném stavu, dále infrastruktura byla poničená a konflikty měly za následek velký počet uprchlíků, kteří se v budoucnosti měli do zemí vrátit.

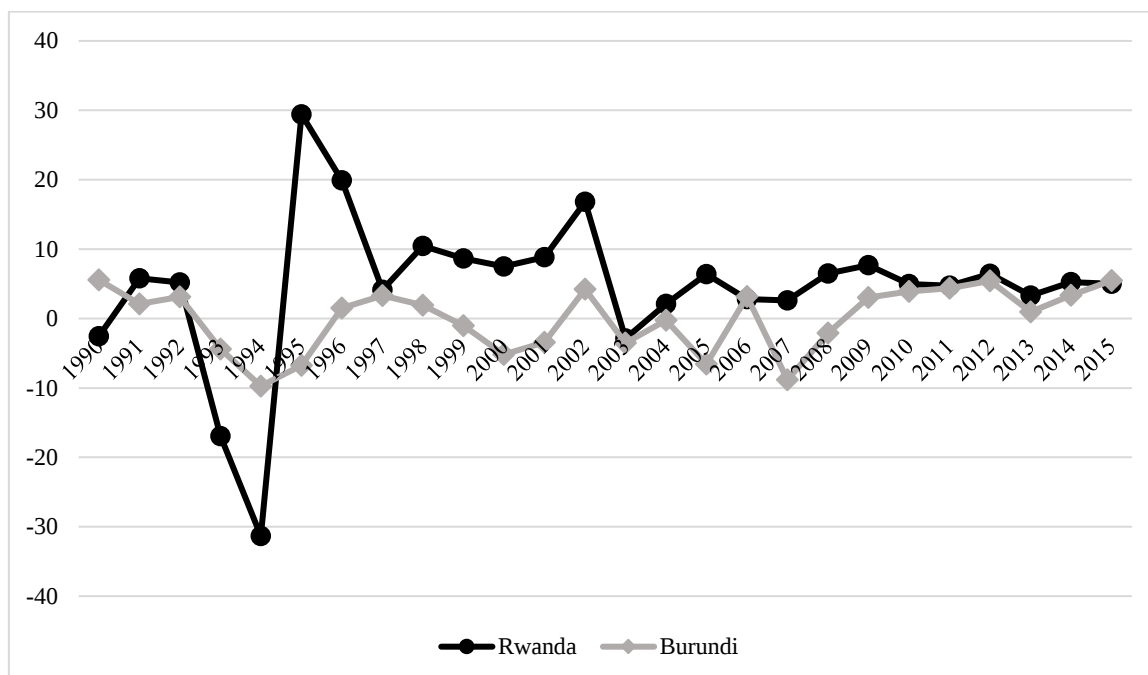
Tranzitní a po ní nově zvolená vláda se tedy musely zaměřit na znovunastartování ekonomiky a na zlepšení stavu těchto oblastí. Jelikož pro budoucí rozvoj zemí byly zásadní, měly obě země i v těchto oblastech značnou odporu mezinárodního společenství. Na základě rámce od Mialla et al. bude pozornost následně věnována obnově domácích zdrojů a nastartování ekonomiky, zprovoznění základních služeb (zdravotnictví, vzdělávání, bydlení, infrastruktura), rehabilitaci a přesídlení uprchlíků, obnově a rozvoji infrastruktury, vytvoření stabilní makroekonomické politiky a ekonomického řízení, a zajištění udržitelného rozvoje do budoucnosti.

Mezi prvními kroky bylo nutné **obnovit domácí produkci**, tedy zaměřit se na soběstačnost domácností ve vlastní (zemědělské) produkci. Ve Rwandě byly zdroje domácností následkem genocidy poznamenány. Poklesla celková rozloha využitelné zemědělské půdy z 17 300 km² v roce 1993 na 14 850 km² v roce 1994 (WBG 2017a). Mnoho farmářů přišlo o kapitál (pozemky, dobytek a domácí zvěř, pracovní sílu) a proto produktivita jednotlivých domácností velmi poklesla. Stejně tak byli poškozeni drobní podnikatelé a soukromý sektor, a lidské zdroje byly velmi nedostatečné. Změnila se i demografická struktura obyvatelstva, ubylo především mnoho mužů v produktivním věku a z mnoha dětí se staly sirotci, mnoho domácností bylo potom veden ženami ve srovnání z předešlými lety, mnoho z nich byly vdovy (Country Presentation By The Government Of Rwanda 2001). Bylo nutné obyvatelům pomoci, a zde se angažovalo mezinárodní společenství, které pomáhalo prostřednictvím mnoha různých programů na podporu zemědělských aktivit (OECD 1995-2015). Mezinárodní asistence byla poskytnuta Ministerstvu pro zemědělství a také přímo

domácnostem skrz programy. Jedním z nich byla distribuce různých druhů osiva a zemědělských nástrojů zemědělcům (Eriksson 1996). Asistence pro rozvoj zemědělství byla poskytována na multilaterální úrovni (IDA, IFAD, UNDP, AfDF, EU), ale hojně i na bilaterální (Belgie, Nizozemsko, USA, Německo, Francie, Kanada, Švédsko), programy se zaměřovaly hlavně na zvýšení kapacit, poskytování dobytka, workshopy apod. (OECD 1995-2015). Ačkoliv celková zemědělská produkce dosahovala v roce 1996-97 stále jen 78 % oproti úrovni z roku 1990, tak na druhou stranu se ukázala být vcelku odolná, jelikož například hladomor, který byl očekáván, zemi nepostihl (Hoyweghen 1999). Jak ukazuje následující graf (Graf 5), ačkoliv se přidaná hodnota zemědělské činnosti v letech 1993 a 1994 znatelně propadla, hned v následujícím roce došlo k razantnímu nárůstu, v dalších letech pak postupně došlo ke stabilizaci.

Devastační následky pro zemědělský sektor měla válka i pro Burundi. Zpráva SB zhodnotila, že „Burundi bylo v produkci potravin samostatné až do doby, kdy občanská válka narušila výrobu a způsobila její zaostalost za populačním růstem“ (WB 2004: 9). Nicméně v posledních několika letech, a hlavně důsledkem války se obyvatelé ve venkovských oblastech (a tedy i celý sektor) potýkali s mnoha destruktivními problémy – devastace půdy (viz Příloha 9 – vývoj procentuálního podílu zemědělské půdy na celkové rozloze půdy v období války), majetku, dobytka, žádná státní podpora, státní monopol neumožňující soukromé podnikání (ve výrobě čaje), téměř žádné možnosti půjčky, drancování půdy, malá diverzifikace, nízká produktivita, špatná (žádná) infrastruktura, vysoký růst populace, návrat uprchlíků či vnitřně vysídlených osob a k tomu i často nepřízeň přírodních podmínek. Jmenované aspekty (a mnohé další) přispěly k velmi špatnému stavu zemědělského sektoru, který je ale tak zásadní pro situaci země (WB 2004; IMF 2007). Vláda si tyto nedostatky uvědomovala, načež v PRSP z roku 2007 uvedla reformu zemědělského sektoru jako jeden z nejdůležitějších kroků pro nastartování ekonomického růstu – budoucnost viděla v modernizaci a diverzifikaci (IMF 2007). Samozřejmě v tomto ohledu získalo Burundi velkou podporu v rámci ODA, podílely se jak jednotlivé země, tak i mnoho mezinárodních organizací (IDA, EU, AfDF, IFAD, FAO, BADEA). Z ODA byly financovány projekty zejména na budování kapacit, zefektivnění managementu a monitoringu, a přímou pomoc obdrželi i jednotliví zemědělci (OECD 1995-2015). Následující graf (Graf 5) ukazuje vývoj přidané hodnoty zemědělského sektoru – největší propad byl zaznamenán po začátku občanské války, pak byl vývoj velmi nestabilní, nicméně v posledních letech, od roku 2008 lze zaznamenat po dlouhé době stálejší růst, a tedy snad i zlepšení do budoucnosti.

Graf 5: Přidaná hodnota zemědělství ve Rwandě a Burundi, roční růst v % (WBG 2017a; vlastní zpracování)

Stejně důležité jako obnova zemědělské činnosti a produktivity byl i **zdravotnický systém**, který kolaboval mj. důsledkem nedostatku profesionálních pracovníků²⁰. Proto musela být pracovní síla poskytnuta ze zahraničí – mnohá NGOs, OSN či Červený kříž poskytli „zdravotnické specialisty, léky, potřeby a vybavení. Znovu-vytvořili základní zdravotnické služby v městských a venkovských oblastech a pomohli obnovit a znovu zavést zničené vodní systémy. Nevládní organizace byly zásadní v poskytování základních zdravotnických služeb obyvatelstvu“ (Eriksson 1996: nestránkováno). Velkým problémem bylo šíření HIV/AIDS²¹, což stále přetrvává, a i přes mnoho programů²² na snížení počtu nakažených osob se rwandské vládě nedaří velmi úspěšně situaci zlepšit. Podobným problémem je i malárie, která je jedním z nejčastějších důvodů úmrtí, ačkoliv se v roce 2006 podařilo snížit úmrtnost na 2,9 % (UNDP 2008). Rozvojová spolupráce opět probíhala jak na multilaterální (EU,

²⁰ Stejně jako např. soudní i zdravotnický systém trpěl nedostatkem kvalifikované lidské síly, což platilo v podstatě pro všechny ostatní sektory také (Government of Rwanda 2002). Spousta lidí byla buď zavražděna v roce 1994 nebo poté uprchla.

²¹ Rovněž jako následek války a genocidy, mj. kvůli velkému počtu znásilnění.

²² National Plan 2002-2006; pro sirotky a zranitelné děti 2002-2006; nasazení antiretrovirálních léků 2004; kondomy 2005 (UNDP 2008).

AfDB, UNDP, UNICEF, WHO), tak na bilaterální (Belgie, Kanada, USA, Německo, Nizozemsko, Francie, Irsko, Itálie, Japonsko, Norsko, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie, Rakousko atd.) úrovni, a byla zaměřena hlavně na základní zdravotnickou péči a dále pak na boj proti konkrétním nemocem (především u dětí), preventivní opatření, management zdravotnického systému, školení apod. (OECD 1995-2015).

V Burundi byl je systém zdravotní péče také velmi nekvalitní. Mnohé ukazatele řadí Burundi mezi nejzaostalejší země i v rámci samotné subsaharské Afriky (např. očekávaná délka dožití 56 let je o 2 roky nižší než průměr SSA, velmi vysoká je mateřská úmrtnost, vysoká porodnost, vysoká míra zakrnění u dětí, velmi rozšířená podvýživa), tento sektor tedy vyžadoval velkou pozornost (WB 2017; Sibomana a Reveillon 2015). Dle hodnocení SB bylo *„přes 36 nemocnic zcela zničeno a 73 oblastních zdravotnických center bylo buď zničeno nebo vypleněno“* (SB 2002: 8). Bylo potřeba reformovat systém správy a poskytování zdravotnických služeb na celostátní a lokální úrovni (do té doby velmi centralizovaný systém), zvýšit státní výdaje na tuto oblast, zlepšit kvalifikaci zdravotnického personálu, zajistit stálou dostupnost všech léků a dále se zaměřit na zlepšování jednotlivých ukazatelů. Rovněž na tento sektor soustředilo mezinárodní společenství velkou podporu – ODA byla poskytována zejména od jednotlivých států na bilaterální úrovni, ale i na multilaterální (IDA, UNICEF, WHO, EU, AfDF, IFAD, Global Fund, UNDP, UNAIDS, Global Alliance for Vaccines and Immunization [GAVI], BADEA), přičemž hodně finančních prostředků šlo na poskytnutí základní zdravotní péče, imunizaci (očkování), stavbu a vybavení zdravotnických zařízení (s tím spojené budování přístupu k pitné vodě a sanitárních zařízení), ale také na vzdělávání o hygienických návycích, šíření osvěty (v souvislosti s AIDS a antikoncepcí), rovněž posilování práv žen apod. (OECD 1995-2015). I přes veškeré snahy však zůstává stav zdravotnického sektoru špatný, což se projevuje nejvíce na zdravotním stavu a kvalitě života obyvatelstva, nejvíce pak u dětí a žen (WB 2017), a proto musí být do budoucna věnována těmto otázkám zvýšená pozornost.

Vedle rozvoje zdravotnictví hraje klíčovou roli i **vzdělávací systém**. Rwandská vláda stanovila v PRSP za cíl, že základní vzdělání má být poskytnuto všem (Government of Rwanda 2002: 45). Toho se mimo jiné snaží dosáhnout bezplatným základním vzděláním (UNDP 2008). Asistenci na rozvoj vzdělávacího systému poskytovalo mezinárodní společenství Rwandě nepřetržitě, každý rok obdrží vláda v rámci ODA finanční prostředky z bilaterální i multilaterální spolupráce, nejčastějšími donory jsou Belgie, Francie, Německo,

Rakousko, Nizozemsko, USA, Velká Británie, Španělsko, Norsko a z mezinárodních organizací AfDF, UNDP, UNICEF a IDA (OECD 1995-2015). Projekty jsou různého zaměření a podporují jak základní, tak vyšší stupně vzdělávání. Prostředky jsou používány na vzdělávání a školení učitelů, podporu managementu vzdělávacího systému, zvyšování kapacit, opravy stávajících a stavby nových škol (spolu s budováním škol jsou velmi často budovány i studny s pitnou vodou a sanitační zařízení jako nezbytný prvek a součást podpory rozvoje), je financováno školné a poskytována stipendia, zpřístupnění vzdělávání pro sirotky (z války), poskytování prostředků nutných pro výuku apod. (OECD 1995-2015). Podle zprávy UNDP se zlepšil poměr průměrného počtu žáků na jednoho učitele, z 60:1 v roce 2003 na 54:1 v roce 2006²³ (UNDP 2008). V rámci reformy vzdělávání bylo ale rovněž nutné zaměřit se vedle kvantitativních cílů na kvalitativní zlepšení výuky, také ve smyslu obsahu a stylu výuky, jelikož před genocidou byly ve školách rozlišovány etnické příslušnosti, ale tato zvyklost teď musela být odstraněna, aby vzdělávání mohlo být pro všechny rovnocenné (Mathisen 2012).

V rámci post-konfliktní rekonstrukce v Burundi byl rovněž kladen velký důraz na obnovu vzdělávacího systému – v PRSP (IMF 2007) vláda uvedla, že *„domácnosti vedené gramotnou osobou mají nižší úroveň rizika chudoby. Jejich průměrná spotřeba na osobu překonává tuto spotřebu negramotných domácností o 18 procent (ve venkovských oblastech) a o 31 procent (v městských oblastech)“* (IMF 2007: 16). S cílem snižování chudoby a zlepšování ekonomické úrovně Burundi se musela vláda hned zaměřit na poskytování lepší úrovně vzdělávání. Dle zprávy SB bylo ve válce z původních 1485 škol zničeno 105 a téměř 400 jich bylo vážně poškozeno, ubylo rovněž kvalifikovaných učitelů, snížily se i vládní výdaje na tento sektor, a z těchto důvodů se úroveň vzdělávání velmi snížila, pro ilustraci klesl zápis dětí do škol z 68 % v roce 1992 na 51 % v roce 2002 (SB 2002). Vědoma si těchto nedostatků, zařadila vláda tento sektor také mezi jeden z prioritních a s podporou mezinárodního společenství se snažila situaci zlepšovat. ODA byla poskytována jednak ve formě podpory rozpočtu, aby mohla vláda zvyšovat výdaje na vzdělání, a dále byly financovány opravy škol a stavba nových (spolu s opravou infrastruktury, zavádění přístupu ke kvalitní vodě ve škole a zřizování sanitárních zařízení), učební materiály a pomůcky, kvalifikace a školení učitelů, zkvalitňování výuky, poskytování možností studia v zahraničí, podpora managementu vzdělávacího sektoru, monitoring; v rámci těchto iniciativ byl kladen

²³ Bohužel aktuálnější statistiky není možné uvést z důvodu chybějících dat.

zvláštní důraz i na podporu lidských práv či na vzdělání pro dívky (OECD 1995-2015). Hlavními cíli bylo zvýšit počet funkčních škol, zvýšit počet nových žáků na základním stupni, naopak snížit počet žáků opakujících ročníky, poskytovat vzdělání všem bez ohledu na pohlaví, oblast či etnickou příslušnost (SB 2002).

Vedle budování škol a nemocnic bylo nutné hned od počátku začít v obou zemích budovat novou **infrastrukturu**, která byla válkami také zničená. Nejen pro efektivní poskytování všech služeb, ale třeba i pro rozvoj obchodu je fungující infrastruktura klíčová. Ve Rwandě se nejednalo pouze o fyzickou infrastrukturu (silnice, mosty, veřejné budovy), ale rovněž i o sanitární infrastrukturu (přístup k nezávadné vodě a hygienickým zařízením), rozvody elektřiny a komunikační technologie. Samozřejmě je to záležitost mnoha let a náklady jsou vysoké, na druhou stranu pro fungování státu, veřejných a soukromých služeb, či kvalitní život obyvatel naprosto nezbytné. Budování infrastruktury bylo opět financováno s pomocí finančních prostředků v rámci ODA, projekty byly propojeny také s ostatními již výše zmíněnými oblastmi (soudní systém, vzdělávání, zdravotnictví, zvyšování přístupu k vodě a hygienickým zařízením, bydlení apod.). Zlepšování infrastruktury ovlivňuje kvalitu života na venkově i ve městech. Finanční prostředky byly cíleny na budování silnic, vodní infrastruktury (např. studny na venkově, vodovodní potrubí ve městech) a zpřístupňování pitné vody a hygienických zařízení především ve zdravotnických střediscích, nemocnicích a školách (s tím byla spojená i výuka o hygieně), na školení odborníků, poskytování informací, zlepšování efektivit správy, zlepšování dostupnosti energií (distribuce elektřiny, dostupnost jiných zdrojů energie), rozšiřování telekomunikační sítě apod. (OECD 1995-2015). Tato oblast je velmi rozsáhlá, proto, ačkoliv je nutné se jejímu zlepšování věnovat od počátku post-konfliktní rekonstrukce, aby mohly být zajišťovány základní funkce státu, je infrastruktura budována mnoho let, Miall, Ramsbotham a Woodhouse ji zařazují i mezi střednědobá opatření.

Stejně jako v případě Rwandy i v Burundi bylo potřeba obnovit zničenou infrastrukturu – jednalo se o fyzickou infrastrukturu (silnice, veřejné budovy), sanitární infrastrukturu (přístup k pitné vodě a hygienickým zařízením), rozvody elektřiny a komunikace. Muselo se tedy investovat do budování nové a oprav stávající infrastruktury – především tedy silnice (hlavní asfaltové silnice v oblasti Bujumbury, a pak další komunální převážně v zemědělských oblastech), rozšiřování přístupu k pitné vodě ve školách, nemocnicích nebo na vesnicích (budování studen), přístup k energiím (hlavně elektřina), telekomunikační sítě

a přístup k internetu, a opět vedle toho bylo nutné podpořit i zefektivnění managementu a správy v tomto sektoru, kvalifikaci pracovníků atd. Největšími donory podílejícími se na ODA pro Burundi byly mezi bilaterálními Belgie a Francie (ale samozřejmě i mnoho dalších zemí) a mezi multilaterálními pak IDA, EU, AfDF, UNDP, UNICEF, BADEA, GEF (Global Environment Facility), OFID (OPEC Fund for International Development), ILO, IFAD (OECD 1995-2015). V souvislosti s infrastrukturou je vhodné zmínit i pomoc s budováním domovů pro obyvatele, kteří o ně ve válce přišli (tato otázka je rozpracována ještě níže spolu s otázkou návratu uprchlíků).

Ve Rwandě bylo po skončení genocidy asi nejvíce pozornosti ze strany donorů věnováno pravděpodobně **uprchlíkům a vnitřně vysídleným osobám**, tedy velký důraz byl kladen na okamžitou humanitární pomoc pro přibližně dva miliony lidí²⁴, kteří opustili svůj domov (Eriksson 1996). Tato práce se sice zaměřuje primárně na rozvojovou spolupráci, je nutné však zmínit i roli humanitární pomoci, jelikož velká část z ODA, kterou Rwanda hlavně v prvních letech dostávala, proudila právě na podporu uprchlických táborů, jelikož bylo nutné zajistit lidem potraviny, přístřeší, zdravotnické ošetření apod. (Kimonyo et al. 2004). Nicméně mezinárodní společenství se snažilo problematickou situaci uprchlíků vyřešit co nejdříve, jelikož uprchlické tábory byly důvodem vyostřující se situace s okolními státy (DRK, Tanzánie) a mezi uprchlíky se nacházeli i „*iniciátoři a pachatelé genocidy – ti představovali pro rwandskou vládu nejen morální urážku, ale i velkou bezpečnostní hrozbu*“ (OECD 1999: 8). Proto byl návrat uprchlíků jednou z prioritních otázek, asistence byla koordinována nejvíce prostřednictvím UNHCR, dále UNICEF, WFP a mnoha neziskových organizací, dohromady dosahující podle odhadů přes dvě třetiny všech prostředků ODA v letech 1994-1996 (OECD 1999). Nicméně návrat uprchlíků nebyl snadný – mnoho z nich se již nemělo kam vrátit, navíc nešlo pouze o ty, kteří uprchli těsně po ukončení genocidy, ale také o ty, co Rwandu opustili mnohem dříve²⁵. Bylo nutné najít domovy pro mnoho lidí, jelikož ne všichni se měli kam vrátit, ale také bylo zásadní, aby byli uprchlíci integrováni zpět do společnosti, protože jen tak by nebyl ohrožen mír v zemi, která by mohla dále pokračovat ve svém rozvoji. Vláda se snažila vyřešit tuto otázku programem *Imidugudu*, v jehož rámci se vláda s pomocí OSN (UNHCR) a nevládních organizací rozhodla

²⁴ Většina z nich byla Hutu, po skončení genocidy se báli odplaty ze strany nové vlády (strany RPF) nebo obyvatel. Prchali především do sousední Demokratické republiky Kongo (tehdy Zair), nebo do Tanzánie.

²⁵ Ti byli především svou etnickou příslušností Tutsi, uprchli ze Rwandy ještě za doby nadvlády Hutu, nicméně v tuto chvíli se již mohli vrátit.

v podstatě vytvořit několik vesnic, postavit domy a poskytnout tak těmto lidem místo k bydlení, protože v roce 1997 asi 250 až 300 tisíc lidí, kteří se do Rwandy vrátili, muselo žít pod dočasnými přístřešky. Odhaduje se, že do roku 1998 se podařilo postavit asi 85 tisíc domů (Hilhorst, van Leeuwen 1999). Ačkoliv tento program byl z pohledu mezinárodního společenství viděn rozporuplně (UNHCR 1999), rwandská vláda ho podporovala a snažila se jím pomoci navraceným obyvatelům, vyrovnat hustotu zalidnění jednotlivých oblastí Rwandy, zajistit tak poměrně poklidný návrat uprchlíků do země (Hilhorst, van Leeuwen 1999). S tímto program bylo rovněž spojeno budování infrastruktury, protože nově založené vesnice musely být samozřejmě nějakým způsobem spojeny s okolím. Stejně tak pokračovala revitalizace zdravotnického a vzdělávacího systému, na niž Rwanda stále dostávala finanční prostředky v rámci ODA. Příchod uprchlíků rovněž znamenal zátěž pro školy a nemocnice.

Dlouholetý konflikt zapříčinil vysoký počet uprchlíků (hlavně do Tanzanie, DRK a Rwandy) a vnitřně vysídlených osob i v Burundi, ačkoliv jich nebylo tolik jako ve Rwandě (SB 2002). V roce 2002 byl odhadovaný počet uprchlíků a vnitřně vysídlených osob dohromady asi 1,2 milionů. Okolní státy se samozřejmě snažily urychlit návrat uprchlíků do Burundi (uprchlické tábory byly v této oblasti zdrojem dalších konfliktů), stejně jako v případě rwandských uprchlíků a v otázce burundských se hodně angažovalo UNHCR – nejen vco se jejich návratu týkalo, ale i reintegrace do společnosti a s tím spojených problémů (poskytování přístřeší, řešení pozemkových rozepří). Burundská vláda se musela o uprchlíky postarat a zajistit pro ně bydlení, aby se měli kam vrátit. Rovněž bylo nutné podpořit jejich návrat do běžného života. „*Různé studie zhodnotily, že celkově byla reintegrace úspěchem. Z hlediska materiálních indikátorů se tvrdí, že životní podmínky navracených osob se vyrovnaly životním podmínkám sousedů v rámci pár měsíců*“ (Ministries 2012: 12). V Burundi byla založena Národní komise pro re-integraci uprchlíků (CNRS), která úzce spolupracovala právě s UNHCR, a jelikož spory o pozemky byly identifikovány jako jeden z nejčastějších problémů návratu uprchlíků, byla v roce 2006 dále založena Národní komise pro pozemky a majetek (CNTB), která spolupracovala i s nevládními organizacemi jako ACCORD či AFJ (Ministries 2012; UNHCR Burundi 2009). UNHCR podporovalo navracené obyvatele poskytováním materiálů na stavbu přístřeší a poskytovalo jim rovněž technickou asistenci. V oblastech, kam se vrátilo nejvíce lidí, vláda s pomocí ostatních organizací OSN (UNDP, FAO, UNICEF) budovala integrované vesnice s přístupem k pitné

vodě, hygienickým zařízením a zemědělské půdě a do budoucna jim tak poskytnout možnost obživy, také se zaměřovala na monitoring situace (UNHCR Burundi 2009).

Co se dlouhodobých opatření týká, je nutno poznamenat, že mnoho z výše uvedených kroků je rovněž otázkou desítek let, například stavba infrastruktury, rozvoj vzdělávacího či zdravotnického systému nebo repatriace všech uprchlíků stále ještě nejsou ani v jedné ze zemí zcela dokončeny a pravděpodobně vše potrvá ještě několik dalších let. Stejně tak jako opatření, která Miall et al. považují za dlouhodobá – tedy vytvoření stabilní makroekonomické politiky a ekonomického řízení a udržitelný rozvoj (jak na celostátní, tak na lokální úrovni). Rwanda udělala od doby občanské války a genocidy opravdu velký pokrok ve zlepšování své ekonomické situace, jelikož ekonomická síla státu vzrostla a udržuje ho dlouhodobě rostoucí, inflace stabilně klesá (viz Příloha 10). Rwanda ale může mít velký problém závislosti na zahraniční pomoci, protože do země stále proudí vysoké částky (viz Příloha 11), nicméně Rwanda by se měla zaměřit na to, z čeho bude mít příjem, pokud v budoucnu ODA klesne. Problémem pro Rwandu může být nedostatek komodit pro zapojení do mezinárodního obchodu, těmi jsou jen káva, čaj, kůže, cínové rudy; nicméně zemědělství stále tvoří přes 50 % veškerého exportu (RDB 2017). Co se udržitelného rozvoje týká, Rwanda se dostává do fáze, či už se tam nachází, kdy už by nemělo hrozit bezprostřední nebezpečí vypuknutí konfliktu. Ekonomika poměrně prosperuje, a tak se bude moct v následujících letech více zabývat otázkami udržitelného rozvoje a zachování stability.

Stejně jako ve Rwandě, i v Burundi provedení a ukončení všech zmíněných opatření post-konfliktní rekonstrukce trvá mnoho let a mnoho z nich ještě stále nebylo dokončeno. Rovněž je otázkou mnoha let vytvoření stabilní ekonomiky (makroekonomických a mikroekonomických politik) a dlouhodobě udržitelného rozvoje (celé země i jednotlivých oblastí). Díky všem dílčím krokům se snaží Burundi těmto cílům přiblížit a v mnohých ohledech se již situace zlepšila. Bohužel ale Burundi stále patří k jedné z nejzaostalejších zemí i v rámci samotné SSA. Ekonomické ukazatele se sice od doby války zlepšily (viz Příloha 12), jejich vývoj je však velmi nestabilní a komplikují ho i politické nepokoje. Problémem je rovněž velká závislost na zahraniční finanční pomoci (nejen ODA, ale i neoficiální rozvojová pomoc), která by mohla být seriózní komplikací zejména v nadcházejících letech, pokud by se donoři rozhodli přestat Burundi poskytovat tolik finančních prostředků. Burundi by proto mělo najít cestu jako se co nejvíce zapojit do mezinárodního obchodu či najít jiné zdroje přílivu kapitálu (např. PZI).

3. Možná opatření za účelem zefektivnění rozvojové spolupráce v post-konfliktní rekonstrukci

Předchozí kapitola analyzovala rozvojovou spolupráci v rámci post-konfliktní rekonstrukce ve dvou oblastech – politicko-ústavní a ekonomicko-sociální. V obou zemích byly zkoumány kroky a zapojení mezinárodního společenství na základě doporučeného rámce pro post-konfliktní rekonstrukci od Mialla, Woodhouse a Ramsbothama (1999), o který se tato práce nejvíce opírá. Tato kapitola naváže na poznatky z minulé a na základě identifikace slabších a silnějších stránek postupů v obou zemích navrhne možná opatření, jak zlepšit praxi mezinárodního společenství v post-konfliktní rekonstrukci ve Rwandě, a především v Burundi, kde je situace podstatně horší. Nejdříve bude posouzen přístup k rozvojové spolupráci v post-konfliktní rekonstrukci celkově a následně jednotlivé dílčí kroky. Je nutné zmínit, že identifikace silných a slabých stránek nemusí být zcela jednoznačná, protože často trvá mnoho let, než se výsledky mohou projevit a než se ve společnosti zakoření nové normy (např. respekt k lidským právům, postavení žen). Navrhnutá opatření nejsou myšlena jako obecně aplikovatelná na post-konfliktní rekonstrukci jakéhokoliv státu, ale pouze na tyto dvě země, hlavně potom na Burundi, které je v mnoha směrech zaostalejší za Rwandou a kde post-konfliktní rekonstrukce probíhá kratší dobu a aktuálně je nutné se vypořádat s nepokoji.

Než budou podrobně rozebrána možná opatření pro zlepšení rozvojové spolupráce, je vhodné posoudit, zda byly celkově dodrženy principy rozvojové spolupráce v rámci post-konfliktní rekonstrukce tak, jak je stanovilo OECD (2007). Na základě informací získaných z analýzy v předchozí kapitole bude každý z principů individuálně posouzen, na závěr bude shrnuto, zda se mezinárodní společenství snažilo těmito principy řídit a dodržovat je v průběhu post-konfliktní rekonstrukce:

- *Vycházet z konkrétní dané situace (specifický kontext v dané zemi)* – v obou zemích byl brán velký zřetel na etnický kontext konfliktů a rozpolcenost společnosti, proto i pak mnoho aktivit rozvojové spolupráce bylo zaměřeno na sjednocování občanů, napravování křivd (založení ICTR pro souzení zločinů genocidy, lokální soudy *gacaca* ve Rwandě). Někteří ale třeba vytýkali velkou pozornost, která byla věnována rwandským uprchlíkům (viníkům genocidy), místo samotné Rwandě a těm, co v ní zůstali.

- *Zajistit, aby žádné aktivity situaci neškodily* – mezinárodní společenství si v obou případech bylo vědomé křehké situace a neriskovalo žádným krokem její narušení. Veškerá spolupráce probíhala v obou zemích na základě jednání s vládou. Důkaz lze najít na příkladu přípravy ústavy ve Rwandě, kdy vláda nedovolila žádné zasahování do jejího vytváření, a mezinárodní společenství to respektovalo.
- *Budování státu a národa má být ústřední cíl* – z počátku to jistě byl cíl jak vlád, tak mezinárodního společenství. Postupem času ale v obou státech došlo k tomu, že vládnoucí strana si začala hlídat moc a získávat kontrolu nad zemí, a využila k tomu křehkou post-konfliktní situaci. Mezinárodní společenství by v tomto ohledu mělo počítat s takovýmto vývojem již dopředu a snažit se mu zabránit. Nicméně ze strany mezinárodního společenství lze zkonstatovat, že se budování státu a národa jako ústřední cíl sledovalo.
- *Preferovat prevenční opatření* – například v souvislosti s uprchlíky z obou zemí tomu tak bylo, jelikož jejich situaci se snažilo UNHCR aktivně řešit, aby se tak uprchlické tábory nestaly ohniskem konfliktu mezi sousedícími státy, na druhou stranu nepodařilo se jim zamezit ovládnutí zemí jednou politickou stranou.
- *Uvědomovat si vztahy mezi politickými, bezpečnostními a rozvojovými cíli* – všechny tyto oblasti byly v rámci post-konfliktní rekonstrukce postihnuty (ačkoliv ne všemi se tato práce zabývá), jediné, na co musí být kladen velký důraz, je co nejefektivnější koordinace všech aktivit, která byla kritizována v případě obou zemí (hlavně pomalé rozdělování finančních prostředků).
- *Základem pro inkluzivní a stabilní společnost má být nediskriminace* – nejen v rámci podpory lidských práv byl tento princip podporován.
- *Brát v potaz a upřednostňovat lokální priority* – mezinárodní společenství se této zásady snažilo držet a odpovídat na specifické potřeby jednak obou zemí celkově, i v rámci jejich lokálních úrovní.
- *Shodnout se na společné koordinaci aktivit mezi všemi mezinárodními aktéry* – mezinárodní společenství se o to snažilo, jelikož často to bývá kritizováno jako důvod neefektivity rozvojové spolupráce, i v případě Rwandy a Burundi by však ještě lepší koordinace probíhat mohla.

- *Jednat na jedné straně rychle, ale na druhé dost dlouho, aby měl úspěch šanci se projevit* – tohoto principu se mezinárodní společenství drželo; humanitární pomoc začala okamžitě (jak přímo ve Rwandě, resp. v Burundi), tak v uprchlických táborech, i rozvojová spolupráce začala brzy a trvala mnoho let (až doposud jak ve Rwandě, tak v Burundi).
- *Nikoho nevykloučovat z přijímání pomoci* – na to se mezinárodní společenství určitě snažilo dávat pozor, rozvojová spolupráce (a humanitární pomoc) byla namířena ke všem – zahrnovala jak obyvatele v obou zemích, tak uprchlíky, lidi na vesnicích i ve městech, rovněž i co se geografických oblastí týká. Je možné, že do nějakého regionu bylo investováno více než do jiného, ale ne, že by byla nějaká oblast nebo skupina osob zcela vyloučena.

Principy byly zhodnoceny na základě poznatků z druhé kapitoly. Na otázku, zda byly dodrženy, se samozřejmě nedá odpovědět zcela jednoznačně. Lze však konstatovat, že přinejmenším se mezinárodní společenství snažilo všechny principy dodržovat, nezanedbat jejich důležitost a úmyslně je neporušovat. Obecně se tedy těchto zásad snažily státy a mezinárodní organizace v obou zemích držet.

Jedním z rozdílů v poskytování ODA Rwandě a Burundi je objem ODA, který byl těmto zemím poskytnut (Příloha 11). Do Rwandy proudilo mnohem více finančních prostředků než do Burundi. Tento rozdíl by bylo možné použít jako argument pro tvrzení, že to je důvodem úspěšnější post-konfliktní rekonstrukce ve Rwandě. O takovém tvrzení nelze říci ani že je jednoznačně pravdivé, ale ani že není (pro oba názory by se pravděpodobně našlo mnoho zastánců). Jelikož genocida ve Rwandě byla a je často považována za důsledek selhání akceschopnosti ze strany mezinárodního společenství (OSN), vysvětlením může být rovněž to, že vysokými finančními toky v rámci ODA se mezinárodní společenství snažilo „vynahradit“ to, čemu nezvládlo zabránit. Jiným možným vysvětlením je, že obecně se pro rozvojovou spolupráci preferují státy s vyšší úrovní správy (*governance*), protože se s nimi dá lépe spolupracovat (Akramov 2012), což by se mohlo vztahovat na Rwandu, jak v minulosti, tak dnes (ODA je mnohem vyšší u Rwandy než Burundi – opět viz Příloha 11), protože úroveň vládnutí má vyšší než Burundi. Nelze jednoznačně říci, který z důvodů je pravdivý nebo či existuje ještě jiný. Objem bilaterální ODA záleží na rozhodnutí států a jejich ochotě poskytnout dané zemi finanční prostředky, je možné, že státy považovaly Rwandu za větší prioritu.

Důvodem pro nižší objem ODA pro Burundi byla již zmíněná občanská válka, v jejímž průběhu bylo Burundi výrazným omezením ODA sankcionováno. Mezinárodní společenství se snažilo vytvořit na něj nátlak, aby došlo k ukončení bojů. K podobným opatřením sáhly některé státy a mezinárodní organizace i v současnosti (podrobněji rozebráno v kapitole 3.1). Je důležité se zamyslet nad skutečným dopadem takového rozhodnutí – ačkoliv je to racionální odpověď na chování burundské vlády, nebude v konečné fázi negativně ovlivněno hlavně obyvatelstvo? Je pochopitelné, že rozvojová pomo by neměla být poskytována státu, který porušuje lidská práva svých občanů a jehož vláda se snaží udržet si za každou cenu moc. V případě Burundi by teď mělo mezinárodní společenství najít cestu, jak poskytovat rozvojovou spolupráci jinak než přes rozpočtovou podporu vládě. V tomto ohledu totiž často nastává další problém a tím je zneužívání prostředků z ODA na jiné oblasti, např. zbrojení a armáda. Tímto se zabývá koncept zaměnitelnosti peněz (viz kapitola 1.1). Zneužití ODA by se rovněž dalo více vyhnout tím, že peníze nebudou poskytovány vládě do státního rozpočtu, ale přímo tam, kde potřeba. I tato možnost má nevýhodu – podle některých expertů si totiž lidé mohou myslet, že pomoc, které se jim dostává, plyne od státu, čímž by vládě připisovali zásluhy, důsledkem čehož by mohla stoupat její obliba. Výsledek by byl tím pádem kontraproduktivní. Jako možné opatření by zde mohla fungovat podpora a cílená spolupráce s jednotlivými komunitami nebo lokálními nevládními organizacemi, alespoň v rámci menších projektů. V praxi už takové projekty fungují, mohly by být využívány ve větším rozsahu. Pokud by byly v jednotlivých oblastech angažováni sami obyvatelé, nebo alespoň úzká skupina lidí z dané komunity, kteří by se na daném projektu sami podíleli, jednak by věděli, kdo za organizací stojí (lidé z jejich komunity, okolí), a mohli by mít i větší zájem na rozvoji projektu. Tato cesta je pravděpodobně nákladnější, na druhou stranu investované peníze nebudou využity na financování jiných (nežádoucích) záměrů vlády. Navrhovaný postup by se dal využívat u projektů v rámci politické i ekonomické a sociální oblasti post-konfliktní rekonstrukce. Další možné návrhy opatření pro konkrétní kroky v obou zkoumaných oblastech uvádí následující podkapitoly. Je důležité si uvědomit možné riziko ztráty (nebo zhoršení) všech doposud dosažených zlepšení situace v zemi a v životě obyvatel, pokud by Burundi opět přišlo o rozvojovou pomoc.

3.1 Politická a ústavní oblast

Rwanda udělala od ukončení genocidy značný pokrok – vypovídá o tom vedle ekonomických ukazatelů i poměrně klidná situace v zemi nebo pokroky v rozvoji (úspěchy při dosahování MDG²⁶). Je samozřejmě nemožné identifikovat, co k takovému vývoji přispělo nejvíce, jisté zásluhy lze však připisovat i rozvojové spolupráci v období rekonstrukce po ukončení konfliktu. Ačkoliv konflikt v Burundi probíhal jiným způsobem a občanská válka trvala mnoho let, mezinárodní společenství poskytuje rozvojovou spolupráci již dlouho (v omezeném množství i v průběhu války) a na základě předchozí kapitoly vyplývá, že se věnovalo stejným oblastem a tématům jako ve Rwandě. Přesto je situace v Burundi mnohem horší a od roku 2015 v podstatě vypukl nový konflikt, tedy jeden z hlavních cílů post-konfliktní rekonstrukce – zabránit obnovení konfliktu – se zatím naplnit nepodařilo.

Po vypuknutí násilí v roce 1993 bylo odpovědí mezinárodního společenství zastavení některých finančních toků a omezení rozvojové spolupráce jako nástrojem nátlaku na burundskou vládu, aby konflikt ukončila. Z Grafu 2 (viz Kapitola 2) zobrazujícího výši ODA na osobu je vidět markantní propad. Snížení rozvojové spolupráce se však projevilo i na klesajícím HDP na osobu (viz Graf 4). Zajisté ze začátku se takové sankce mohly zdát dobrým prostředkem k donucení vlády ukončit konflikt co nejdříve, ten nicméně trval ještě přibližně dalších 10 let. K tomu samému došlo i po vypuknutí násilí v roce 2015, kdy především EU a Belgie suspendovaly většinou finančních prostředků pro Burundi (Tempest 2016). Ačkoliv dle oficiálních vyjádření jde pouze o rozpočtovou podporu nebo financování přípravy voleb a financování humanitární pomoci obyvatelům ovlivněno není, i tak lze ale pravděpodobně očekávat negativní projevy těchto opatření hlavně na obyvatelích země. Snížení podpory rozpočtu by se mohlo projevit na snížení vládních výdajů na sektory jako zemědělství, zdravotnictví či vzdělávání, aby například výdaje na armádu mohly růst, jak ukazuje Příloha 13, v poslední době rostou výdaje na armádu hlavně v Burundi. Životní podmínky obyvatel opět zhoršují. EU rozhodla, že neposkytne podporu na pořádání voleb v roce 2015 právě z důvodu rozhodnutí ústavního soudu o možnosti kandidatury stávajícího prezidenta na třetí období, jež zmiňované nové nepokoje rozpoutalo. Volby se přesto konaly,

²⁶ Více o hodnocení MDG ve Rwandě např. viz zpráva z roku 2013 (Government of Rwanda 2013).

například ale bez některých pozorovatelských misí, EU EOM musela být stažena kvůli rostoucímu nebezpečí pozorovatelů (Union Européenne 2015). V zemi bylo zaznamenáno rostoucí násilí zejména proti opozici, ale i proti běžným občanům (HRW 2017b). Podobný vývoj nastal i ve Rwandě, kde stávajícímu prezidentovi bylo rovněž umožněno kandidovat potřetí v řadě, volby se budou konat v roce 2017. Rozhodnutí parlamentu, které bylo následně stvrzeno v referendu, a i když nevyvolalo žádné velké nepokoje, HRW tvrdí, že zaznamenalo projevy potlačování práv na svobodu projevu a projevu, nebo že vláda omezuje svobodné jednání lidí či občanských skupin (HRW 2017a).

Otázkou zůstává, zda mohlo mezinárodní společenství podniknout více, aby nynějším politickým nepokojům v Burundi předešlo. Na základě analýzy z předchozí kapitoly vyplývá, že jak v Burundi, tak ve Rwandě se moci chopila jedna politická strana (v Burundi CNDD-FDD, ve Rwandě RPF, obě tvoří tamější vládu, a ovládají parlament, a prezidenti jsou též jejich členy). V prvních volbách byli prezidenti zvoleni většinou a dané strany vyhrály parlamentní volby s velkou převahou nad ostatními stranami. Rozdíl však může být viděn v historickém pozadí – rwandská RPF vznikla vlastně z původní armády, které se podařilo ukončit násilí a genocidu a byla od počátku přítomna u mírových jednání a vytváření nového jednotného demokratického státu a neměla téměř žádnou opozici. Burundská CNDD-FDD byla ale ještě několik let po podepsání arushské mírové dohody v opozici a odmítala uzavřít mír. Až poté se přidala k ostatním stranám, kterých bylo poměrně mnoho a ve volbách pak rychle získala velkou podporu. Politickou opozici měla vždy velkou, avšak slabou. To se projevilo už ve druhých volbách (viz kapitola 2.1). Rozdíl ve Rwandě a v Burundi byl také v tom, jakým způsobem byla možnost třetí kandidatury v řadě schválena – ve Rwandě byla nejdříve odsouhlasena parlamentem, ale ztvrzena referendem, tedy občané měli možnost se vyjádřit. Naopak v Burundi o změně rozhodl ústavní soud, ovládaný stranou CNDD-FDD (respektive ústavní soudci jsou voleni prezidentem) – navíc to bylo až poté, co tato úprava ústavy neprošla schválením parlamentu a senátorů (Opalo 2015). Ačkoliv v této oblasti má mezinárodní společenství jen málo vlivu, jelikož do vnitřních otázek jiného státu nemá právo přímo zasahovat, již v počátku demokratizačního procesu se mohlo snažit **ovlivnit silnějším nátlakem tvorbu ústavy** (např. už při sepisování arushské dohody, z níž ústava částečně vychází), docílit tak zařazení různých mechanismů kontroly moci a tím i větší rigidity ústavy, aby tak nebyla snadno změnitelná. Tím by třeba nebylo tak snadné pro burundského prezidenta (stejně tak pro rwandského) kandidovat na post potřetí. Pokud nicméně dojde k úspěšnému uzavření

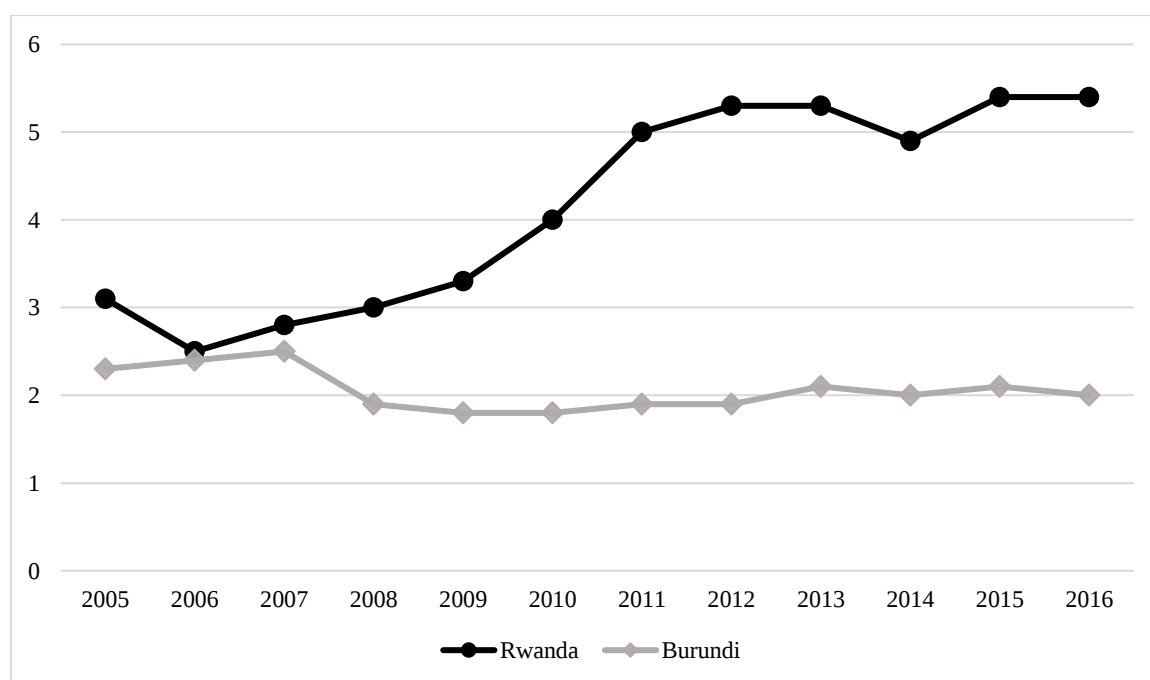
příměří mezi vládou a opozičními stranami, mohlo by mezinárodní společenství využít této šance a v rámci mírové dohody zvýšit nátlak na úpravu ústavy ve smyslu lepších kontrolních mechanismů, aby se tak neopakovaly události z roku 2015. Různé studie tvrdí, že právě neochota afrických vůdců opustit prezidentské posty škodí vývoji zemí (Opalo 2015; Siegle 2015; Posner, Young nedat.). V rámci demokratizačních procesů jsou limity na počet prezidentských období do nově vznikajících ústav velmi často zakomponovány. V Burundi s tímto omezením souhlasí 61 % občanů (Afrobarometr 2017: R6 2014/2015). Podle Opala (2015) však ústavní úprava sama nemusí být dostatečnou zárukou, že prezident opustí svůj post v souladu s ústavními předpisy – je rovněž potřebný konsenzus politických elit a podpora mezinárodního společenství. Podle něj však obě tyto síly selhaly. Zaprvé, lídři a členové strany CNDD-FDD se nechtěli vzdát moci, nenavrhli za Nkurunzizu žádného jiného prezidentského kandidáta, aby náhodou o moc nepřišli, což samozřejmě vyvolalo protesty opozice, zadruhé, mezinárodní společenství nevyužilo šance a nezvýšilo nátlak na odstoupení Nkurunzizy poté, co selhal jeho první pokus o úpravu ústavy (Opalo 2015). Nelze ale jednoznačně říci, zda mezinárodní společenství udělalo vše, co mohlo nebo ne. V zájmu demokratického vývoje by však minimálně mělo **aktivně vyjednávat** a tlačit na burundskou vládu a prezidenta, aby bylo ukončeno násilí. Ve svém postoji by nemělo povolovat, ani když jednání nebudou přinášet zjevné výsledky – v opačném případě by to totiž znamenalo „souhlas“ s vývojem v zemi. Pokud by nedošlo ke zlepšení situace, měly by státy a mezinárodní organizace zvážit **uvalení alespoň dočasných cílených sankcí** i přímo na prezidenta (který takto postihnut zatím nebyl v rámci zachování prostoru pro dialog – European Council 2016) jako ukázkou odhodlání danou situací vyřešit. Zároveň následné odstranění takových sankcí by pak mohlo být využito a podmíněno jistými ústupky a kroky ze strany Nkurunzizy ke zlepšení situace.

Rovněž by se mělo mezinárodní společenství proti úpravám ústavy ve prospěch prodlužování prezidentských mandátů jasně vymezit – jelikož států, které s tímto jevem mají zkušenosti, je více, měl by být zaujat **stejný postoj vůči všem**, aby byla zachována neutralita a nedošlo k jakémusi založení „precedentu“, který by tento jev připustil. Z toho vyplývá, že pokud v srpnu bude rwandský prezident Kagame znovu zvolen, mělo by už teď mezinárodní společenství začít zvažovat, jak se k tomu postaví.

Kromě narušení demokratického vývoje země (a v některých případech i vypuknutí nepokojů), může mít prodlužování prezidentské funkce i jiné negativní dopady. Jak píše

Siegle (2015: nestránkováno; vlastní překlad), země s dlouhodobě vládnoucími vůdci (tedy přesahujícími ústavou povolenou maximální dobu vládnutí) „mají tendenci k vyšší míře korupce a slabší hospodářské výkonnosti“. **Korupce** je v mnoha afrických zemích velkým problémem, Burundi a Rwandu nevyjímaje.

Graf 6: Index vnímání korupce ve Rwandě a Burundi v letech 2005-2016²⁷ (Transparency International; vlastní zpracování)

Korupce je velkým problémem v Burundi, které se dlouhodobě umísťuje na jedné z nejhorších příček a situaci se zatím nedaří velmi zlepšovat. To lze pozorovat i podle Indexu vnímání korupce (viz Graf 6). Podle některých (viz kapitola 1.2 – Galtung a Tisné 2009; Závíčáková 2008), je cestou ke snížení korupce **decentralizace** moci. Mezinárodní společenství se snažilo podporovat v Burundi projekty na decentralizaci moci a přenesení zodpovědností na lokální úřady, dle výsledků v průzkumu Transparency International však buď decentralizace moci není dostatečná, nebo došlo k něčemu podobnému, jako popisuje Weylandt (2013), kdy decentralizace naopak vedla k vyšší korupci. Jak se píše v dokumentu

²⁷ Hodnoty v letech 2012-2016 jsou původně na škále od 0 do 100 bodů, pro účely tohoto grafu byly však vyděleny 10, aby byla zachována návaznost na data do roku 2011 a vypovídající hodnota grafu.

vydaném USAID (2006), korupci je možné efektivně potírat jen komplexní antikorupčním programem zapojujícím výkonnou moc (vládu), legislativní moc (parlament), média, aktivní občanskou společnost a také donory, nemělo by se zapomínat ani na soudní moc. Z tohoto tvrzení vyplývá hned několik překážek, rovněž ale i možných opatření. Jelikož výkonná, legislativní i soudní moc jsou pod velkým vlivem jedné vládnoucí strany, jak v Burundi, tak ve Rwandě, podmínky pro korupci jsou tak velmi příhodné. Dalším problémem je pak i často špatná dostupnost zdravotní péče, kde vzniká prostor pro dávání a brání úplatků, nebo zkorumpované policejní složky. Vliv donorů, kteří oběma zemím poskytovali nebo poskytují finanční prostředky je také zásadní, protože ti by se měli snažit dohlížet na to, zda jsou poskytnuté finanční prostředky opravdu využity tam, kam byly určeny. Jak varují Galtung a Tisné (2009), korupce vzniká hlavně v první fázi post-konfliktní rekonstrukce, kdy do země proudí velké množství financí, ale vláda ještě nemá kapacitu je efektivně využít. Posoudí-li se objem ODA poskytovaný oběma zemím, dalo by se říct, že tuto chybu udělalo mezinárodní společenství v případě Rwandy (v Příloze 11 je vidět značný nárůst hned v roce 1994/5), ale je nutné vzít v úvahu fakt, že převážná část financí z tohoto roku bylo použita na humanitární pomoc uprchlíkům (viz kapitola 2.2). Objem poskytovaných financí může samozřejmě mezinárodní společenství ovlivnit, jen těžko však zajistí, aby nebyly zneužívány například vládními elitami. Možným opatřením může být opět důraznější nátlak na vládu – jednak aby proti korupci bojovala sama, což lze dobře vidět ve Rwandě (Transparency Rwanda 2012), jednak aby dovolila větší **svobodu médiím** a také zajistila ochranu a **bezpečí pro společnost**, aby se nebála sama proti korupci bojovat. Z příkladu Rwandy by si Burundi mohlo vzít příklad, jelikož je stále hodnoceno jako jedna z nejvíce zkorumpovaných zemí východní Afriky (Transparency International Kenya 2011).

Otázka **svobody médií** je důležitá jak pro úspěšný boj s korupcí, ale i sama o sobě pro demokratický vývoj státu. V obou zkoumaných zemích je úroveň kontroly médií velmi vysoká. Ačkoliv mezinárodní společenství se v této oblasti angažovalo a svobodu médií obecně považuje za velmi důležitý prvek demokratického státu, vlády obou států mají jak většinu tisku, tak rozhlasových stanic pod kontrolou a jsou schopny některé noviny i rádia zakázat. V Burundi se situace zhoršila ještě více v návaznosti na nynější konflikt probíhající od roku 2015. Na co by se mělo mezinárodní společenství v této souvislosti zaměřit, je **podpora občanské společnosti**, která by se sama měla aktivně zasazovat o získání těchto práv. Dále by se mezinárodní společenství mohlo zaměřit na podporu a školení novinářů,

aby měli dostatečné znalosti a úroveň zpravodajství se tedy zlepšovala. Opět je ovšem důležité vytvářet tlak na vládu, aby svobodu médií povolila a zajistila.

Stejně tak je nutné, aby vedle těchto svobod byly zajištěny i ostatní svobody a **lidská práva**. Dle analýzy z předchozí kapitoly ani tato oblast nebyla ze strany mezinárodního společenství v rámci post-konfliktní rekonstrukce zanedbána, stále je však v obou zemích velký prostor pro zlepšení. Obzvláště v Burundi jsou v souvislosti s probíhajícími nepokoji lidská práva porušována ve větší míře, hlavně co se svobody vyjadřování týká (v souvislosti s opozičními projevy a postoji proti prezidentovi a vládě apod.). Nicméně v obou státech je potlačování svobod občanů do jisté míry problémem, a to hlavně ze strany vlády (např. potlačování aktivit občanské společnosti či organizací na podporu lidských práv, práva na svobodu projevu apod.). V tomto případě jde hlavně o iniciativu ze strany vlády, aby takovému porušování lidských práv zabránila. Mezinárodní společenství by opět mělo i v tomto směru na vládu vyvíjet nátlak. Stále by se mělo podpoře lidských práv věnovat prostřednictvím rozvojových projevů a zlepšovat povědomí přímo mezi obyvateli, či podporovat lokální iniciativy (lokální NGO zabývající se tímto tématem). Důraz by měl být stále kladen na **práva žen a dětí**. Zde je úzká souvislost i s poskytováním vzdělání. Znatelný pokrok byl zaznamenán u podpory žen, např. v jejich účasti na politické scéně. Hlavně ve Rwandě, kde je následkem vysoké úmrtnosti mužů v průběhu genocidy mnoho domácností vedených ženami, má potenciál podpora vzdělávání, školená a drobného podnikání pro ženy – takovéto projekty již samozřejmě probíhají, do budoucna by se jim určitě měly mezinárodní organizace věnovat a podporovat je, jelikož pokud budou ženy schopny si samy vydělávat (ať už v zaměstnání nebo podnikáním), nejenže to pozitivně ovlivní ekonomiku, ale i jejich děti, které například nebudou trpět podvýživou, nebudou muset pracovat již od útlého věku a budou moci navštěvovat školy. Tato oblast má proto velký potenciál a poskytuje i velkou možnost pro rozvojovou spolupráci.

Co se týká konceptu *good governance*, v některých oblastech lze zaznamenat větší pokrok, a v některých naopak. V obou zemích je hlavním problémem vláda v rukou jedné politické strany, jež ovládá nejen politickou sféru, což mnohdy může být překážkou pro rozvoj některých oblastí, a i pro zlepšování z pohledu *good governance*. Do politické sféry je ale pro mezinárodní společenství těžké zasahovat, a asi jediným prostředkem je neustálý tlak a apelování na vládnoucí elity. Samozřejmě, pokud je vládnoucí strana opakovaně volena ve svobodných volbách, je to vůle lidu. Ze strany vládnoucích elit by však nemělo docházet

k omezování opozice či porušování ústavy (v případě prezidentů navyšováním počtu let na pozici). Angažovat by se zde měly hlavně mezinárodní organizace jako OSN či EU, lidskoprávní organizace, ale také jednotlivé státy, které poskytují zemím bilaterální rozvojovou pomoc.

3.2 Ekonomická a sociální oblast

Při analýze ekonomické oblasti post-konfliktní rekonstrukce (kapitola 2.2) bylo zjištěno, že mezinárodní společenství věnovalo pozornost všem jednotlivým opatřením (podle rámce Miallaet al. 1999). Do rozvojové spolupráce se v této oblasti zapojily jak mezinárodní organizace, tak jednotlivé státy samostatně. Obecně lze shrnout, že mnohem lepších výsledků z ekonomického hlediska dosahuje Rwanda. Obě země získávaly a stále získávají finanční prostředky v rámci ODA (viz Příloha 11). Nelze opět říci, do jaké míry je ekonomický růst a rozvoj (pokud existuje) obou zemí umožněn díky rozvojové spolupráci. Nicméně na základě analýzy z kapitoly 2.2 se tato podkapitola pokusí navrhnout možnosti pro mezinárodní společenství, jak by případně mohlo aktivity rozvojové spolupráce v ekonomické a sociální oblasti zlepšit.

Je důležité zdůraznit, že v ekonomice sátu se velmi odráží jeho politická situace. Nemusí být pravidlem, že panuje-li v zemi mír, má to automaticky kladný dopad i na ekonomiku (ta může být ovlivněna mnoha jinými vlivy), většinou ale platí, že politická nestabilita má negativní dopad na ekonomiku a její růst (viz Aisen, Veiga 2011) – u Rwandy i Burundi lze v průběhu jejich konfliktů rozhodně zhoršení ekonomických ukazatelů pozorovat. To samé lze pozorovat opět u Burundi od roku 2015, kdy vypukly nepokoje. Zhoršení situace může mít negativní vliv na všechny pokroky dosažené za období post-konfliktní rekonstrukce. Pokud by se nynější nepokoje zhoršily a přerostly by ve větší a dlouholetý konflikt, je možné očekávat, že v mnoha ohledech se Burundi vrátí znova na úroveň, na níž bylo v době občanské války mezi lety 1993-2003 (2005). Mezinárodní společenství by s takovýmto scénářem mělo počítat, ale hlavně by se mělo aktivně angažovat v jednáních s burundskou vládou s cílem najít řešení a nepokoje ukončit (jak již bylo zmíněno v předešlé podkapitole). V opačném případě by to mohlo znamenat ztrátu všech doposud pracně dosažených zlepšení.

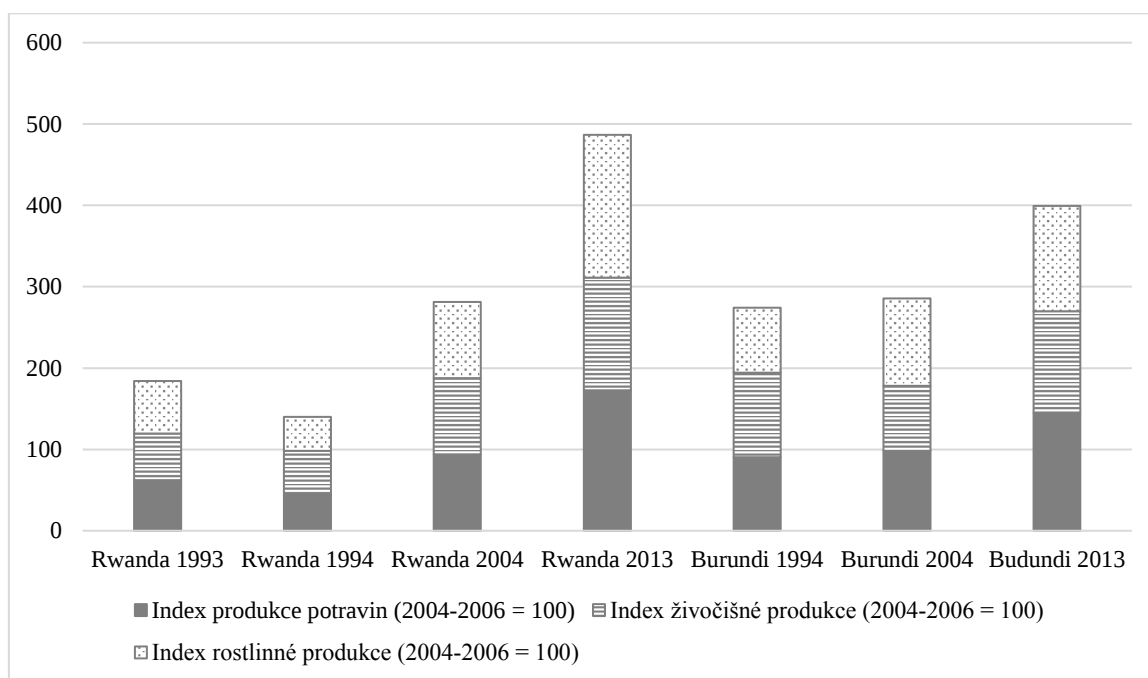
Nesmí se zapomínat na to, že post-konfliktní rekonstrukce začala ve Rwandě téměř o deset let dříve a nebyla narušena žádným větším konfliktem, proto i v jednotlivých sektorech ekonomiky byl uskutečněn mnohem větší pokrok (délka post-konfliktní rekonstrukce ovšem nemusí být jediným důvodem). V Burundi začala poválečná obnova před přibližně čtrnácti lety a asi po dvanácti letech byla narušena novými nepokoji. Jak bylo již zmíněno výše, je dosti pravděpodobné, že dlouhodobé trvání nepokojů by se mohlo negativně projevit na ekonomice země a na jednotlivých sektorech.

Jedním z nejdůležitějších kroků post-konfliktní rekonstrukce byla **obnova domácích zdrojů** v obou zemích, tedy obnova **zemědělského sektoru**, který je pro obě země a jejich obyvatele zcela zásadní. Ke zlepšení došlo v obou zemích, ve Rwandě už k téměř trojnásobnému zlepšení produkce (dle Grafu 7). V obou zemích se mezinárodní společenství zaměřilo jak na podporu vlády a jejích aktivit v zemědělském sektoru, tak na poskytování spolupráce na lokální úrovni, tedy přímo jednotlivým zemědělcům či komunitám. Oba způsoby rozvojové spolupráce byly a jsou vhodné, jelikož kombinace zvyšuje šanci efektivnějšího rozvoje daného sektoru. Na základě dat OECD (OECD 1995-2015) vyplývá, že v prvních letech post-konfliktní rekonstrukce (kdy byla podpora zemědělského sektoru nižší, než v letech následujících) se donoři zaměřovali hlavně na monitoring a identifikaci klíčových nedostatků v obou zemích (případně na pokrytí nejakutnějších potřeb, což lze považovat částečně za humanitární pomoc), respektive v jednotlivých částech země. Velké finanční částky v rámci ODA tedy přicházely až v pozdějších fázích post-konfliktní rekonstrukce a víceméně tento trend přetrvává dodnes. Taková strategie se jeví jako smysluplná a koresponduje s názory Galtunga a Tisného (2009), že vyšší finanční podporu by postižené státy měly dostávat až v pozdějších fázích post-konfliktní rekonstrukce, tedy ve chvíli, kdy je již vláda schopná s nimi efektivně naložit a přerozdělit je tam, kde je nejvíce potřeba.

Z této zkušenosti lze odvodit i další doporučení pro implementaci projektů zemědělského sektoru v následujících letech v Burundi, tedy ačkoliv je vláda země v tuto chvíli schopná více méně efektivně alokovat získané prostředky, je možné, že následkem probíhajícího bude tato schopnost v tuto chvíli (nebo dalších letech) omezena, a proto by se mělo mezinárodní společenství více zaměřit na rozvoj na lokální úrovni, například skrz spolupráci s různými místními nevládními organizace nebo komunitami. Samozřejmě, že taková situace není dlouhodobě udržitelná, a nakonec to musí být stát, kdo má být schopný zajišťovat rozvoj zemědělského sektoru. Jelikož ale v tuto chvíli mezinárodní společenství

ještě Burundi podporuje a pravděpodobně několik let ještě podporovat bude, je nutné, aby odpovídalo na stávající potřeby daného sektoru, ale také na politickou situaci a schopnosti vlády. U zemědělského sektoru je nutné také počítat s možností, že pokud se stávající konflikt v Burundi bude zhoršovat a vláda bude potřebovat zvýšit výdaje na bezpečnostní složky (armádu, policii, nákup zbraní apod.), mohla by sáhnout po úsporných opatřeních v zemědělství, aby ušetřené finanční prostředky mohla využít jinde. Zde je opět vidět, že ukončení nepokojů a zabránění jejich prohloubení je aktuálně jedním z nejzásadnějších kroků.

Graf 7: Indexy produkce podle FAO pro Rwandu a Burundi (WBG 2017a; vlastní zpracování)

Podobné doporučení nakonec ale vyplývá i pro další sektory – **zdravotnictví a vzdělávání**. Oba jsou silně provázány s děním a politickou situací v zemi, koneckonců důkazem je zhoršení stavu těchto sektorů jak ve Rwandě, tak v Burundi následkem konfliktů. Ze strany mezinárodního společenství bylo a je oběma sektorům věnována velká pozornost v obou zemích. Opět je důležité zdůraznit, že i přes velkou mezinárodní asistenci leží zodpovědnost za rozvoj sektorů na vládě, která má být schopna zajistit jejich fungování a zefektivňování. Co se zdravotnictví týká, největším problémem je asi dostupnost a kvalita poskytované péče – ve Rwandě funguje systém mnohem lépe než v Burundi, které, jak již bylo zmíněno, má

jeden z nejhorších zdravotnických systémů na světě i v rámci samotné SSA. V obou případech se muselo mezinárodní společenství nejvíce zaměřit na budování nových zdravotnických zařízení, a hlavně zlepšování efektivity v poskytování služeb. Na základě analýzy (kapitola 2.2) lze zhodnotit, že aktivitami a projekty byly pokryty všechny potřebné oblasti. Dostupnost zdravotní péče se také odvíjí od fyzické infrastruktury v zemi, jak bude blíže rozebráno v další části této podkapitoly. Investice do zdravotnictví od mezinárodních organizací a donorských států také nejsou dlouhodobě udržitelným řešením, proto i v tomto ohledu je aktivita vlády (ministerstva zdravotnictví) zcela zásadní. Mezinárodní organizace a ostatní státy však mohou dlouhodobě zajišťovat alespoň možnosti odborného školení zdravotnického personálu, aby se úroveň poskytované péče zvyšovala a zároveň aby rostl počet zdravotnického personálu a doktorů. Toto opatření by se mohlo vyplatit hlavně v případě Rwandy, která vlivem genocidy zaznamenala velký pokles odborného pracovní síly. Cílem by tedy mělo být, aby práci, kterou zastávají zahraniční zdravotníci, byli schopni vykonávat sami Rwandané. Další otázkou je zvýšení důležitosti prevence a předcházení nemocem, tedy snažit se zavést jako nedílnou součást praxe například základní očkování pro novorozené děti, zvyšovat povědomí o AIDS a způsobech předcházení nákaze, zlepšování hygienických podmínek a zlepšování hygienických návyků, což platí pro obě země. Čím účinnější bude prevence alespoň některých onemocnění, tím nižší bude také zátěž pro zdravotnický systém v budoucnosti. V tomto ohledu je nepostradatelná opět fungující infrastruktura (silnice, funkční nemocniční zařízení, přístup k nezávadné vodě, sanitární infrastruktura).

Ta hraje mimo jiné podstatnou roli i ve **vzdělávacím sektoru**. Chybějící budovy či silnice, ale i nefunkční dodávky elektřiny a chybějící hygienická zařízení znesnadňují poskytování vhodných podmínek pro vzdělávání dětí. Budování zázemí, a tak třeba stavby škol, kam děti mohou docházet, je důležité²⁸ pro jejich kvalitní vývoj, jenž ovlivní jejich budoucnost. Mezinárodní společenství by zde mělo pracovat v úzkém vztahu s vládou (především ministerstvem školství), protože je důležité, aby kvalita výuky byla zvyšována celostátně, jak ve městech, tak na venkově. Stavba škol a zvyšování jejich počtu je dlouhodobým závazkem, vláda by se však měla pokusit najít vhodné řešení i pro oblasti, kde školy nejsou

²⁸ Stejně jako v případě budování nemocnic a zdravotnických center, jsou projekty na stavby škol a vzdělávacích zařízení iniciovány mnohdy nevládními zahraničními organizacemi, např. ve spolupráci s vládou nebo lokálním správním celkem. Takové projekty jsou ale mimo ODA, je tedy těžké dohledat, kolik jich bylo a v jakém objemu. Zpravidla mají velký přínos pro konkrétní oblast či komunitu.

a chybí zatím i prostředky na jejich stavbu, a přijít s alternativními přístupy – v tomto hledu může mezinárodní společenství velmi pomoci. Jako jedno z možných opatření, na kterém by se mezinárodní společenství mohlo úspěšně podílet, je – stejně jako v případě sektoru zdravotnictví – školení a navyšování kapacit učitelů tak, aby byly co nejefektivněji geograficky pokryty všechny oblasti obou zemí. Toto by mohlo být opět vhodnějším řešením spíše v případě Rwandy, která v průběhu genocidy přišla o mnoho učitelů. Ačkoliv by ve všech oblastech nebyly školy s kvalitním zázemím, děti by měly alespoň nějaký přístup ke vzdělání a nemuselo by jim být odepřeno kvůli zcela chybějící škole nebo velké vzdálenosti. Mezinárodní organizace a státy by tedy mohly pomáhat hlavně poskytováním školení pro rwandské a burundské učitele, vzdělávat nové, zlepšovat kvalifikaci stávajících a tím poskytnout dětem alespoň nějaký přístup ke vzdělání.

Jak již bylo zmíněno několikrát v textu výše, společnou překážkou pro rozvoj zemědělství, zdravotnictví a vzdělávání (ale samozřejmě i jiných sektorů jako je obchod nebo cestovní ruch) je chybějící nebo nekvalitní infrastruktura. Ačkoliv jak oba státy, tak mezinárodní společenství v mnoha dokumentech uznává a považuje infrastrukturu za zásadní předmět zájmu (Government of Rwanda 2002, IMF 2007), a přestože na její budování je každoročně poskytováno mnoho finančních prostředků, dle indexu infrastruktury AIDI (AfDB 2016) jsou dosavadní dosažené výsledky stále ne zcela dostačující. A jak vyplývá z analýzy v předchozí kapitole a dále z textu výše, nerozvinutá infrastruktura je překážkou efektivního rozvoje v ostatních sektorech a obecně tak i v ekonomickém rozvoji země a úrovni života jejích obyvatel. Rwanda sice vykazuje lepší výsledky než Burundi, i u ní ale zbývá velký potenciál pro zlepšení. Samozřejmě, vybudovat kompletní infrastrukturu celé země je úkol na mnoho let vyžaduje vysoké investice.

V čem by ale mezinárodní společenství mohlo mít zásadní roli je pomoc s identifikací nejdůležitějších typů infrastruktury, které by mohly mít pozitivní vliv na ostatní oblasti ekonomiky a života obyvatel. Pokud se vezmou v úvahu typy infrastruktury dle základního rozdělení (viz AfDB 2016), jedná se o transportní infrastrukturu (silnice), dodávání elektřiny, informační a komunikační technologie (dále ICT), a voda a sanitace. Výše v textu byla již zmíněna důležitost budování dopravních spojení a také přístupu k pitné vodě a sanitačním zařízením. Tyto oblasti infrastruktury jsou však velmi časově a finančně náročné. To samé platí pro zajišťování přístupu k elektřině. Velký potenciál však ukazuje ICT (viz index AIDI), kde jsou viditelná skoková zlepšení v průběhu posledních let. Možná právě

tato oblast by proto mohla mít zásadní vliv na zlepšení v mnoha oblastech, díky jednoduššímu a rychlejšímu přenosu informací a spojení se světem. Moderní komunikační technologie výrazně urychlily vývoj v západních zemích, obdobný vliv by mohly mít i v Africe. Nelze předpokládat, že by se tím zlepšil život všech obyvatel na vesnicích a ve všech městech, ale pokud by se alespoň obyvatelé velkých měst a malých měst mohli prozatím spolehnout na kvalitní a funkční komunikační technologie (internetové připojení, telefonní linky, či mobilní síť), mělo by to pozitivní vliv na podnikatele a prosperitu malých i velkých podniků, efektivní práci místních i státních úřadů, obchodu apod., a samozřejmě časem by se měly ICT rozvíjet i ve vesnických oblastech, aby tak tyto obyvatelé nebyli vynecháni z přijímání rozvojové spolupráce Mezinárodní organizace a státy by v tomto ohledu mohly poskytnout vedle finančních prostředků hlavně cenné know-how, jak nejlépe výhodní moderních komunikačních technologií využívat k podnikání, obchodu, ale i vzdělávání a dalších oblastech života.

Další oblast, která byla analyzována v kapitole 2.2 v rámci jednotlivých kroků post-konfliktní rekonstrukce byla rehabilitace uprchlíků a vnitřně vysídlených osob. Mezinárodní společenství zvládlo celou situaci v mezích možností dobře, alespoň dá-li se říct na základě analýzy z předchozí kapitoly. Okamžitá akce, která je v takových situacích vyžadována, byla uskutečněna (zde se jedná o humanitární pomoc zprostředkovanou UNHCR), stejně tak ale i schopnost poměrně rychle najít řešení pro navracející se uprchlíky a takovou možnost jim zajistit (např. vyjednávání s vládami států o navrácení uprchlíků nebo vnitřně vysídlených osob). V obou státech byly v rámci navracení obyvatel organizovány podobné projekty, tedy umělé vytváření nových vesnic. Jak bylo naznačeno, zejména ve Rwandě (ale pravděpodobně i v Burundi) se tato cesta setkala jak s podporou, tak s kritikou (např. kvůli porušování vlastnických práv). Schopnost mezinárodního společenství v případě obou zemí postarat se o urgentní potřeby uprchlíků a poté společně spolupracovat s vládami obou států na jejich navrácení i přes mnoho problémů, kterým muselo čelit, lze zhodnotit pozitivně (Bruce 2009; Ministries 2012).

V neposlední řadě se mezinárodní společenství snaží poskytnout pomoc oběma post-konfliktním zemím i s dlouhodobými cíli týkajícími se stabilního ekonomického řízení (stabilní makroekonomické i mikroekonomické politiky) a udržitelným rozvojem. Pro budoucnost obou zemí je zásadní, aby byly soběstačné, a aby jejich ekonomika vykazovala co největší stabilitu. Země by potom nebyly tak náchylné k výkyvům v ekonomice

(například vlivem nepřízně přírodních podmínek, jako jsou sucha a v důsledku toho špatná úroda). I zde se mezinárodní společenství snaží angažovat, aby se státy mohly rozvíjet dále. Makroekonomické politiky jsou úzce provázané s ekonomickým růstem a snižováním chudoby (Ames et al. 2001) a je tedy důležité, aby stát v této oblasti fungoval správně, aby tím například nebránil rozvoji země v dalších oblastech. Je však těžké – ze strany samotných států i mezinárodního společenství – zaměřovat pozornost na vytváření a podporu fungující makroekonomické a mikroekonomické politiky nebo udržitelného rozvoje země, když se stát potýká jednak s bezpečnostními hrozbami (nepokoje v Burundi), nebo mocenskými zájmy (snahy vládnoucích stran udržet se u moci, prezidenti snažící se setrvat na postu co nejdéle). Proto jsou tato opatření zařazena až na konec post-konfliktní rekonstrukce (ačkoliv ne že by se ji nemělo věnovat již ze začátku). Stejně jako má tedy nestabilní politická situace negativní vliv na ekonomický růst (Aisen, Veiga 2011), je tomu tak i ve vytváření stabilní hospodářských politik, jenž může podléhat mocenským bojům apod. (Rausser et al. 2011). Ačkoliv to zde již bylo mnohokrát zmíněno, i v této souvislosti je důležité, aby se mezinárodní společenství snažilo vyvíjet na vlády států tlak (a především na Burundi, jelikož kvůli nepokojům jsou tam podmínky pro tvorbu efektivních ekonomických politik a řízení ještě méně vhodné než ve Rwandě), aby se snažily vytvořit co nejvhodnější podmínky pro fungující mikroekonomické a makroekonomické politiky. Neznamená to však, že Pokud ale budou nepokoje pokračovat, nebo vlády obou států stále nebudou ochotné rezignovat na přísnou kontrolu celých států, neznamená to, že ekonomickým politikám nemá být věnována pozornost. Jejich efektivnost a výsledky však pravděpodobně nebudou tak vysoké, a proto hlavně aby nedocházelo ke zbytečnému plýtvání prostředků, je v zájmu Rwandy i Burundi snažit se vytvořit ideální politické podmínky pro pokrok v ekonomickém řízení, čímž dále umožní i ekonomický růst a rozvoj.

Závěr

Práce se zabývala post-konfliktní rekonstrukcí dvou východoafrických států Rwandy a Burundi s důrazem na přispění mezinárodního společenství k jejich obnově. Ačkoliv post-konfliktní rekonstrukce těchto zemí začala již před více než deseti lety, stále je toto téma vysoce aktuální, protože proces poválečné obnovy stále není zcela dokončen, a protože relativně nedávné vypuknutí nepokojů v Burundi dokazuje, jak křehká situace v zemi stále panuje a jak je tedy důležité se jí věnovat.

Hlavním cílem práce bylo na dvou vybraných afrických zemích, Rwandě a Burundi, ukázat přispění rozvojové spolupráce v rámci jejich post-konfliktní rekonstrukce a nastínit možná opatření pro zefektivnění rozvojové spolupráce. Hlavní cíl byl rozdělen do tří dílčích cílů, jimž odpovídaly jednotlivé kapitoly.

Zvolená teoretická východiska, o něž se práce opírala, i vhodně vybrané příklady komparace umožnily analýzu dvou hlavních oblastí, politicko-ústavní a ekonomicko-sociální, na které se mezinárodní organizace a státy prostřednictvím rozvojové spolupráce v průběhu post-konfliktní rekonstrukce zaměřují nejvíce. Na základě poznatků z této analýzy pak byly identifikovány slabší a silnější stránky zapojení mezinárodního společenství a navržena možná opatření pro zefektivnění jeho zapojení, tedy zlepšení rozvojové spolupráce v rámci post-konfliktní rekonstrukce. Doporučení jsou aplikovatelná pouze na Rwandu a Burundi, protože reflektují jejich specifika a konkrétní podmínky, a nelze je generalizovat pro praxi rozvojové spolupráce v rámci obnovy post-konfliktních států, což ani nebylo cílem.

V průběhu analýzy byly zkoumány kroky z ústavně-politické oblasti (tvorba a přijetí nové ústavy, sestavení nové vlády, pořádání svobodných prezidentských a parlamentních voleb a zvládnutí klidného přechodu k dalším, revitalizace soudního systému, obnova médií, koncept *good governance* a v jeho rámci decentralizační proces a podpora lidských práv) a z ekonomicko-sociální oblasti (obnova domácích zdrojů, zdravotnictví, vzdělávání, infrastruktura, rehabilitace uprchlíků a vnitřně vysídlených osob, ekonomická stabilita a udržitelný rozvoj). K těmto krokům byla ve třetí kapitole nastíněna různá opatření, jak by mohlo mezinárodní společenství zefektivnit rozvojovou spolupráci, která se na tyto jednotlivé kroky zaměřuje. Mnohé z kroků mají společné překážky, jež znesnadňují jejich úspěšné naplnění. Z analýzy ve druhé kapitole vyplývá, že největším problémem, který

negativně ovlivňuje vývoj mnoha kroků post-konfliktní rekonstrukce, je snaha rwandské i burundské vlády být u moci a kontrolovat dění v zemi. Bylo identifikováno, že nedemokratické praktiky vládnoucí strany znemožňují efektivní boj proti korupci, zajištění základních práv a svobod a jejich neporušování, svobodná média, aktivní fungování občanské společnosti nebo stabilní ekonomické politiky a tím v důsledku ekonomický růst a rozvoj. Navrhovaným opatřením je zvýšení tlaku na vlády obou států ze strany mezinárodního společenství, aby ukončily nedemokratické vládnutí a v případě Burundi se navíc aktivně zasazovala o urovnání nepokojů. Toto opatření je sice velmi těžko uchopitelné, v tomto ohledu má ale mezinárodní společenství jen omezené možnosti, nemůže totiž riskovat zhoršení situace užitím radikálních postupů. Dalším opatřením zlepšujícím rozvojovou spolupráci je podpora aktivní občanské společnosti, která pak bude schopná sama se na rozvoji země, respektive jednotlivých míst, podílet či vytvářet tlak na vládu, čímž bude ve výsledku umožněna i efektivnější rozvojová spolupráce. Dalšími opatřeními, na které by se mezinárodní společenství mělo zaměřit, je podpora lidských práv, která jsou v obou zemích stále porušována, především pak na práva žen a dětí. Další důležitá opatření se týkají zaměření na podporu kvalifikace pracovní síly ve zdravotnickém a vzdělávacím sektoru, která by mohla alespoň dočasně stav těchto sektorů zlepšit i s nedostatečnou infrastrukturou. Ta je identifikována jako nejčastější překážka rozvoje hlavně ekonomického a sociálního blahobytu. Jejím budování by měla být věnována velká pozornost, a to všem typům, V případě Rwandy a Burundi pak obzvlášť ICT, které představují pro obě země velký potenciál. Další důraz by měl být kladen na integraci navracených uprchlíků, jelikož ti by mohli být důvodem možných budoucích nepokojů v obou zemích.

Výsledná opatření nelze samozřejmě brát zcela jednoznačně, protože vždy záleží na kontextu a dané situaci. Do budoucna by rozhodně mělo ale dojít k úpravě nynější praxe poskytování rozvojové spolupráce v rámci post-konfliktní rekonstrukce Rwandy a Burundi, aby tak byl zajištěn vývoj kupředu. Zda byla celá post-konfliktní obnova těchto dvou států úspěšná, bude možné posoudit až za několik let. Ale už třeba na příkladu Burundi lze v tuto chvíli pozorovat, že naplňování cílů poválečné obnovy není zcela úspěšné, jelikož došlo ke znovu-vypuknutí konfliktu. Čím dříve se podaří nepokoje urovnat, tím větší má šanci na efektivní rozvoj a cestu ke stabilitě. Rwanda je na tom v tuto chvíli sice mnohem lépe, především z pohledu ekonomických ukazatelů, jelikož ale ani tam politická situace není naprosto ideální, nelze zaručit, že nedojde k opětovnému vypuknutí konfliktu. Proto by mělo mezinárodní společenství počítat ještě s dlouhodobým angažováním.

Seznam použitých zdrojů

ABDELLAOUI, J. El, 2010. Burundi: Overview of the 2010 elections and observations on the way forward. *Institute for Security Studies, Situation Report* [online]. [cit. 2017-4-16].

Dostupné z: <<https://www.files.ethz.ch/isn/140542/14Oct2010BurundiVer2.pdf>>

ACEMOGLU, D. a ROBINSON, J. A., 2012. *Why nations fail: the origins of power, prosperity, and poverty*. New York: Crown Business. ISBN 978-0307719225.

AfDB, 2016. The Africa Infrastructure Development Index 2016. *AfDB* [online]. [cit. 2017-4-20]. Dostupné z:

<https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Africa_Infrastructure_Development_May_2016.pdf>

AFROBAROMETR, 2017. [Online databáze]. *Afrobarometr 2017*. [cit. 2017-4-27].

Dostupné z: <<http://www.afrobarometer.org/online-data-analysis/analyse-online>>

AISEN, A. a VEIGA, F. J., 2010. How Does Political Instability Affect Economic Growth? *International Monetary Fund: IMF Working Paper* [online]. WP11/12. [cit. 2017-4-19]. Dostupné z: <https://www.imf.org/~media/Websites/IMF/imported-full-text-pdf/external/pubs/ft/wp/2011/_wp1112.ashx>

AKRAMOV, K., 2012. *Foreign aid allocation, governance, and economic growth*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. ISBN 9780812244656.

AMES et al., 2001. *Macroeconomic Policy and Poverty Reduction*. International Monetary Fund, The World Bank.

ANNAN, K., 2000. *Common Destiny, New Resolve*. New York: The United Nations. 127 s. ISBN 92-1-100851-4.

BNUB, 2017. Background. *United Nations Office in Burundi* [online]. United Nations. [cit. 2017-4-2]. Dostupné z: <<https://bnub.unmissions.org/background>>

BRACHET, J. a WOLPE, H., 2005. Conflict-Sensitive Development Assistance: The Case of Burundi. *The World Bank* [online]. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <<https://pdfs.semanticscholar.org/aa38/846549a1186df36cdda2af7424064693bd4b.pdf>>

BRUCE, J. W., 2009. International standards, improvisation and the role of international humanitarian organizations in the return of land in post-conflict Rwanda. In: PANTULIANO, Sara. *Uncharted territory: land, conflict and humanitarian action*. Rugby: Practical Action Publishing. ISBN 9781853396878.

Burundi, 2017. *Freedom House* [online]. [cit. 2017-3-5]. Dostupné z: <<https://freedomhouse.org/country/burundi>>

CASTILLO, G. del, 2008. *Rebuilding war-torn states: the challenge of post-conflict economic reconstruction*. 1st pub. New York: Oxford University Press. xxi, 436 s. ISBN 978-0-19-923773-9.

COLLIER, P. et al., 2003. *Breaking the conflict trap: civil war and development policy*. New York: Oxford University Press. 221 s. ISBN 08-213-5481-7.

COLLIER, P., 2007. Post-Conflict Recovery: How Should Policies Be Distinctive? *Oxford University* [online]. Centre for the Study of African Economies, Department of Economics, Oxford University. [cit. 2017-3-20]. Dostupné z: <<http://conflict recovery.org/bin/Collier-PostConflictRecovery.pdf>>

COLLIER, P. a HOEFFLER, A., 2002. *Aid, Policy. and Growth in Post-Conflict Societies*. Washington: The World Bank. Policy Research Working Paper 2902.

COUNTRY PRESENTATION BY THE GOVERNMENT OF RWANDA, 2001. Geneva: United Nations, v, 38 s.

DEVARAJAN, S. a SWAROOP, V., 1998. *The Implications of Foreign Aid Fungibility for Development Assistance*. Washington: The World Bank.

DIAMOND, L. a MCDONALD, J. W., 1996. *Multi-track diplomacy: a systems approach to peace*. 3rd ed. West Hartford, Conn.: Kumarian Press. ISBN 9781565490574.

EUROPEAN COMMISSION, 2005. *EU Election Observation Mission deployed for Legislative Elections in Burundi*. [online]. European Commission. [cit. 2017-4-14]. Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-05-725_en.htm>

EISA, 2005a. Burundi: Observation of the Constitutional Referendum 2005. *Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa* [online]. [cit. 2017-4-5]. Dostupné z: <<https://eisa.org.za/wep/bur2005refer1.htm>>

EISA, 2005b. Burundi: EISA evaluation of the legislative election of July 4, 2005. *Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa* [online]. [cit. 2017-4-5]. Dostupné z: <<https://eisa.org.za/wep/bur2005report.htm>>

ERRIKSON, J., 1996. *The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from the Rwanda Experience*. [online]. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <<https://www.oecd.org/countries/rwanda/50189495.pdf>>

EU, 2003a. Rwanda: Referendum Constitutionnel. *Mission d'Observation Electorale de l'Union Europeenne* [online]. [cit. 2017-4-5]. Dostupné z: <http://www.eods.eu/library/FR%20RWANDA%202003_fr.pdf>

EU, 2003b. Rwanda: Election Presidentielle, Ellections Legislatives. *Mission d'Observation Electorale de l'Union Europeenne* [online]. [cit. 2017-4-5]. Dostupné z: <http://aceproject.org/ero-en/regions/africa/RW/Rwanda%20-%20moe_ue_final_2003.pdf>

EU, 2008. Republic of Rwanda Final Report: Legislative Elections to the Chamber of Deputies. *EU* [online]. [cit. 2015-4-18]. Dostupné z: <http://www.eods.eu/library/FR%20RWANDA%202008._en.pdf>

EU, 2010a. EU EOM Burundi 2010. In: *European Union External Action* [online]. Zveřejněno 2017-4-7. [cit. 2017-4-19]. Dostupné z: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/24410/eu-eom-burundi-2010_cs>

EU, 2010b. Burundi Rapport Final: Elections communales, présidentielle, législatives, sénatoriales et collinaires 2010. *Union Europeenne: Mission d'Observation Electorale* [online]. [cit. 2017-4-5]. Dostupné z: <http://aceproject.org/ero-en/regions/africa/BI/burundi-final-report-eu-2010/at_download/file>

European Council, 2016. Burundi: EU renews sanctions until 31 October 2017. *European Council* [online]. Zveřejněno 2016-9 29. [cit. 2017-4-20]. Dostupné z: <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/09/29-burundi-sanctions/>>

European Parliament, 2003. Report. [online]. [cit. 2017-4-2]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/intcoop/election_observation/missions/20030825_rwanda_en.pdf>

EXNEROVÁ, V., 2005. *Globální problémy a rozvojová spolupráce: témata, o která se lidé zajímají*. Praha: Člověk v tísni – společnost při ČT. 255 s. ISBN 80-86961-00-1.

FALCH, Å. a BECKER, M., 2008. *Power-sharing in Peacebuilding in Burundi*. Oslo: Centre for the Study of Civil War. ISBN 978-82-7288-284-5. Dostupné Online: <<https://www.prio.org/utility/DownloadFile.ashx?id=417&type=publicationfile>>

FRÈRE, M.-S., 2011. *Elections and the media in post-conflict Africa: votes and voices for peace?* New York: Distributed in the USA exclusively by Palgrave Macmillan. ISBN 9781780320182.

FRÈRE, M.-S., 2013. Media Sustainability in a Postconflict Environment. In: OMEJE, K. C. a REDEKER HEPNER, T. M. *Conflict and peacebuilding in the African Great Lakes Region*. Bloomington, Ind.: Indiana University Press. ISBN 978-0-253-00842-8.

FUKUDA-PARR, S., 2010. Conflict Prevention 2011 as a Policy Objective of Development Aid. In: MAVROTAS, G. *Foreign aid for development: issues, challenges, and the new agenda*. Oxford: Oxford University Press. Studies in development economics. ISBN 978-0-19-958093-4. S. 123-151.

GALTUNG, F. a TISNÉ, M., 2009. A New Approach To Postwar Reconstruction. *Journal of Democracy*. Vol. 20, No. 4., str. 93-107.

GASAMAGERA, W., 2007. The Constitution Making Process in Rwanda: Lessons To Be Learned. *Global Forum for Reinventing Government* [online]. [cit. 2017-4-2]. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan026620.pdf>

GHÁLÍ, B. B., 1992. *An Agenda for Peace*. [online]. New York: The United Nations. [cit. 2017-1-20]. Dostupné z: <<http://www.un-documents.net/a47-277.htm>>

GOVERNMENT OF RWANDA, 2002. Poverty Reduction Strategy Paper. *Government of Rwanda: Ministry of Finance and Economic Planning* [online]. [cit. 2015-4-10]. Dostupné z: <<https://www.imf.org/external/np/prsp/2002/rwa/01/063102.pdf>>

GOVERNMENT OF RWANDA, 2004. Support To The Five Year Decentralisation Implementation Programme (DIP-5). *MINALOC* [online]. [cit. 2017-4-18]. Dostupné z: <https://info.undp.org/docs/pdc/Documents/RWA/00038797_43228%20PRODOC.pdf>

GOVERNMENT OF RWANDA, 2014. *Millennium Development Goals Rwanda: Final Progress Report 2013*. Government Of Rwanda.

HAMRE, J. J. a SULLIVAN, G. R., 2002. Toward Postconflict Reconstruction. *The Washington Quaterly*, Vol. 25, No. 4, s. 85-96.

HACHEL, A., 2007. Update on Governance Reform in Burundi. *Center for UN Reform Education* [online]. Zveřejněno 2007-3-19. [cit. 2017-4-18]. Dostupné z: <<http://www.centerforunreform.org/?q=node/249>>

HILHORTS, D. a van LEEUWEN, M., 1999. Imidugudu, Villagisation in Rwanda A Case of Emergency Development? [online]. *Disaster Sites*, No. 2. Wageningen Disaster Studies. [cit. 2017-3-5]. Dostupné z: <<http://edepot.wur.nl/233659>>

HOYWEGHEN, S. Van., 1999. The Urgency of Land and Agrarian Reform in Rwanda. *African Affairs*, No. 98. S. 353-372. Dostupné z: <http://africa.wisc.edu/rwandagpa/_documents/articles_development/VANHOYWEGHEN_Urgency-of-land.pdf>

HRW, 2005. Burundi: Events of 2005. *Human Rights Watch* [online]. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <<https://www.hrw.org/world-report/2006/country-chapters/burundi>>

HRW, 2011. Justice Compromised: The Legacy of Rwanda's Community-Based Gacaca Courts. *Human Rights Watch* [online]. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <<https://www.hrw.org/report/2011/05/31/justice-compromised/legacy-rwandas-community-based-gacaca-courts>>

HRW, 2011b. Country Summary: Burundi. *Human Rights Watch* [online]. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/sites/default/files/related_material/burundi_5.pdf>

HRW, 2017a. Country Summary: Rwanda. *Human Rights Watch* [online]. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <<https://www.hrw.org/sites/default/files/rwanda.pdf>>

HRW, 2017b. Country Summary: Burundi. *Human Rights Watch* [online]. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <<https://www.hrw.org/sites/default/files/burundi.pdf>>

Human Development Reports, 2016. *United Nations Development Programme* [online]. [cit. 2017-4-5]. Dostupné z: <<http://hdr.undp.org/en/composite/trends>>

- HUYSE, L. a SALTER, M., 2008. *Traditional Justice and Reconciliation after Violent Conflict: Learning from African Experiences*. [online]. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <http://www.idea.int/sites/default/files/publications/traditional-justice-and-reconciliation-after-violent-conflict-learning-from-african-experiences_0.pdf>
- ICRC, 1996. [cit. 2017-3-15]. Rwanda: overcrowding eased in Kigali prison. *International Committee of the Red Cross* [online]. Dostupné z: <<https://www.icrc.org/eng/resources/documents/news-release/2009-and-earlier/57jmu8.htm>>
- ICTR, 2000. Media Trial Opens. *ICTR* [online]. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <<http://unictr.unmict.org/en/news/media-trial-opens>>
- ICTR, 2016. Key Figures of ICTR Cases. *ICTR* [online]. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <<http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/publications/ictr-key-figures-en.pdf>>
- IMF, 2007. Burundi: Poverty Reduction Strategy Paper. *International Monetary Fund* [online]. [cit. 2015-4-10]. Dostupné z: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2007/cr0746.pdf>>
- JONES, K., 2005. Moving Money: Aid Fungibility In Africa. *SAIS Review of International Affairs*, Vol. 25, No. 2, s. 167-180. Project MUSE, DOI 10.1353/sais.2005.0037.
- KIMONYO et al., 2004. Supporting the Post-Genocide Transition in Rwanda: The Role of International Community. *Netherlands Institute of International Relations „Clingendael“* [online]. [cit. 2017-4-3]. Dostupné z: <<https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/380689456.pdf>>
- LAMBOURNE, W., 2014. What are the Pillars of Transitional Justice? The United Nations, Civil Society and the Justice Cascade in Burundi. [online]. *Macquarie Law Journal* 41. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/MqLawJl/2014/4.html>>
- LEDERACH, J. P., 2003. Civil Society and Reconciliation. In: Crocker, Ch. A, Hampson, F. O., Aall, P. *Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press. Str. 841-854.

LEIDERER, S., 2012. *Fungibility and the Choice of Aid Modalities*. [online]. Helsinki: UNU-WIDER. [cit. 2017-3-2]. ISBN 978-92-9230-531-4. Dostupné z: <<https://www.oecd.org/dac/peer-reviews/Fungibility%20and%20the%20Choice%20of%20Aid%20Modalities.pdf>>

LEMARCHAND, R., 1996. *Burundi: ethnic conflict and genocide*. New York, NY: Cambridge University Press. ISBN 9780521566230.

MAPLECROFT, 2013. Conflict and Political Violence Index 2014. *Maplecroft* [online]. [cit. 2017-1-15]. Dostupné z: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Conflict_and_Political_Violence_Index_2014_Map.pdf>

MATHISEN, J., 2012. Education reform in Rwanda: impacts of genocide and reconstruction on school systems. *George Fox University* [online]. Paper 11. [cit. 2017-4-19]. Dostupné z: <<http://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=edd>>

McDONALD, J. W., 2003. *Multi-Track Diplomacy. Beyond Intractability*. [online]. [cit. 2017-3-20]. Dostupné z: <<http://www.beyondintractability.org/essay/multi-track-diplomacy>>.

MIALL, H., WOODHOUSE, T. a RAMSBOTHAM, O., 1999. *Contemporary conflict resolution: the prevention, management and transformation of deadly conflicts*. Cambridge: Polity. xviii, 270 s. ISBN 0-7456-2034-5.

MINALOC, 2000. Implimentation Strategy For National Decentralisation Policy. *Republic Of Rwanda: Ministry Of Local Government And Social Affairs* [online]. [cit. 017-4-19]. Dostupné z: <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan031092.pdf>>

MINISTRIES, R., 2012. *Rethinking Reintegration in Burundi*. [online]. [cit. 2017-4-18]. Dostupné z: <<https://drc.dk/media/1354845/rethinking-reintegration-in-burundi.pdf>>

MOYO D., 2009. *Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There is Another Way for Africa*. New York : Farrar, Straus and Giroux. ISBN 978-0-374-13956-8.

Multi-track Diplomacy, 2013. *Institute for Multi-Track Diplomacy East* [online]. [cit. 2017-1-17]. Dostupné z: <<http://imtdeast.org/index.php/about-imtd-east/multi-track-diplomacy>>

NKURUNZIZA, J. D., 2015. Timing and Sequencing of Post-Conflict Reconstruction and Peacebuilding in Burundi. *Centre for Research on Peace Development* [online]. CRPD. [cit. 2017-4-2]. Dostupné na: <<https://soc.kuleuven.be/crpd/files/working-papers/working-paper-nkurunziza.pdf>>

NORTH, D. C., 1990. *Institutions, institutional change, and economic performance*. New York: Cambridge University Press. ISBN 0-521-39416-3.

NORTH, D. C., 1991. Institutions. *Journal of Economic Perspectives*. Vol. 5, No. 1, s. 97-112. Dostupné z: <<http://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.5.1.97>>

OECD, 1999. The Limits And Scope For The Use Of Development Assistance Incentives And Disincentives For Influencing Conflict Situations Case Study: Rwanda. *OECD* [online]. [cit. 2017-3-5]. Dostupné z: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/7F0AAE8A70C499F9C1256B44005A34A7-Full_Report.pdf>

OECD, 2007. The Principles for Good International Engagement in Fragile States&Situations. *OECD* [online]. [cit. 28-2-2017]. Dostupné z: <<http://www.oecd.org/dac/governance-peace/conflictfragilityandresilience/principlesforgoodinternationalengagementinfragilestates.htm>>

OECD, 2005. *Creditor Reporting System on Aid Activities Aid Activities in Africa 2003*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. ISBN 9789264008076.

OECD, 2008. Is it ODA? *OECD* [online]. [cit. 2017-1-15]. Dostupné z: <<http://www.oecd.org/dac/stats/34086975.pdf>>

OECD, 1995-2015. *OECD.Stat* [online databáze]. [Paris]: OECD [cit. 2017-4-27]. Časové pokrytí 1950-2014. Dostupné z: <<http://stats.oecd.org/#>>

OECD, 2015. Net ODA. *OECD* [online]. [cit. 2017-1-15]. Dostupné z: <<https://data.oecd.org/chart/4KJV>>

- OPALO, K., 2015. Term Limits and Democratic Consolidation in Sub-Saharan Africa: Lessons from Burundi. *International Institute for Democracy and Electoral Assistance* [online]. [cit. 2017-4-20]. Dostupné z: <<http://www.constitutionnet.org/news/term-limits-and-democratic-consolidation-sub-saharan-africa-lessons-burundi>>
- PERKINS, D. H. et al., 2013. *Economics of development*. 7th ed. New York: W.W. Norton & Company. ISBN 978-0-393-93435-9.
- POSNER, D. N. a YOUNG, D. J., nedat. *Term Limits and the Transfer of Power*. [online]. [cit. 2017-4-20]. Dostupné z: <<http://danielnposner.com/wp-content/uploads/2016/12/Posner-Young-chapter-161205-distrib.pdf>>
- RADELET, S., 2006. A primer on Foreign Aid. *The Center for Global Development* [online]. [cit. 2017-1-15]. Dostupné z: <http://www.who.int/hac/techguidance/training/analysing_health_systems/a_primer_on_foreign_aid_06.pdf>
- RAMALINGAM, B., 2013. *Aid on the edge of chaos: rethinking international cooperation in a complex world*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0199578023.
- RAJCHLOVÁ, J., 2016. *Financování rozvojové spolupráce*. 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně. 112 stran. ISBN 978-80-7509-384-4.
- RAUSSER, G. C. et al., 2011. *Political power and economic policy: theory, analysis, and empirical applications*. New York: Cambridge University Press. ISBN 9780521190169.
- RDB, 2017. History. *Rwanda Development Board* [online]. [cit. 2017-4-19]. Dostupné z: <<http://www.rdb.rw/about-rdb/history.html>>
- Rwanda, 2017. *Freedom House* [online]. [cit. 2017-3-5]. Dostupné z: <<https://freedomhouse.org/country/rwanda>>
- Rwanda: A Brief History of the Country. *The United Nations* [online]. [cit. 2017-2-4]. Dostupné z: <<http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/education/rwandagenocide.shtml>>
- SEN A., 2003. Development as Capability Expansion. In: Fukuda-Parr S., et al. *Readings in Human Development*. New Delhi and New York: Oxford University Press.

SCHEYE, E., 2011. *Local Justice And Security Development In Burundi: Workplace Associations As A Pathway Ahead*. [online]. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'. 27 s. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <https://www.clingendael.nl/sites/default/files/20111000_burundi_scheye.pdf>

SCHWEGMAN, D., 2011. The US Government and the 1972 Burundi Genocide. *UConn Library* [online]. Holster Scholar Projects. [cit. 2017-4-2]. Dostupné z: <http://digitalcommons.uconn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=srhonors_holster>

SIBOMANA, S. a REVEILLON, M., 2015. Burundi: Performance based financing of priority health services. World Health Organization [online]. [cit. 2017-4-9]. Dostupné z: <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/186474/1/WHO_HIS_HGF_CaseStudy_15.1_eng.pdf>

SIEGLE, J., 2015. Why Term Limits Matter for Africa. *ETH Zurich: Center for Security Studies* [online]. [cit. 2017-4-20]. Dostupné z: <<http://isnblog.ethz.ch/politics/african-leaders-who-wont-go>>

STRAUS, S. a WALDORF, L., 2011. *Remaking Rwanda: state building and human rights after mass violence*. Madison, Wis: The University of Wisconsin Press. ISBN 0299282643.

TAYLOR, D., 2013. We Have No Influence: International Discourse and the Instrumentalisation of Transitional Justice in Burundi. [online]. *Stability: International Journal of Security & Development*. 2(3): 47. S. 1-10. [cit. 2017-4-15]. Dostupné z: <<http://www.stabilityjournal.org/articles/10.5334/sta.ch/galley/136/download/>>

TEMPEST, M., 2016. EU suspends Burundi government aid over violence. *Euractiv* [online]. Zveřejněno 2016-3-14. [cit. 2017-4-19]. Dostupné z: <<http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eu-suspends-burundi-government-aid-over-violence/>>

The World Press Freedom Index, 2016. *Reporters without borders* [online]. [cit. 2017-2-6]. Dostupné z: <<https://rsf.org/en/world-press-freedom-index>>

TODARO, M. P. a SMITH, S. C., 2012. *Economic Development*. 11th ed. Boston, Mass.: Addison-Wesley. ISBN 978-0-13-801388-2.

TRANSPARENCY INTERNATIONAL KENYA 2011. The East African Bribery Index 2011. Transparency International Kenya [online]. [cit. 2017-4-19]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/files/content/pressrelease/20111020_Tanzania_EABI2011_EN.pdf>

TRANSPARENCY RWANDA, 2010. Rwanda Bribery Index 2010. *Transparency Rwanda* [online]. [cit. 2017-4-20]. Dostupné z: <http://www.transparency.org/files/content/pressrelease/20110513_Rwanda_Rwanda_Bribery_Index_2010_EN.pdf>

UN SECURITY COUNCIL, 2004. Resolution 1545 (2004). United Nations Security Council [online]. [cit. 2017-4-2]. Dostupné z: <http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/22398/S_RES_1545%282004%29-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

UNDP, 2008. Assessment Of Development Results. Evaluation Of UNDP Contribution: Rwanda. *UNDP* [online]. United Nations Development Programme. [cit. 2017-4-2]. Dostupné z: <<http://www.oecd.org/countries/rwanda/41105593.pdf>>

UNDP, 2015. *Human Development Report 2015*. New York: United Nations Development Programme. 273 s. ISBN 978-92-1-126398-5. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf>

UNHCR, 1999. Global Report: Rwanda At Glance. *UNHCR* [online]. [cit. 2017-4-5]. Dostupné z: <<http://www.unhcr.org/3e2d4d673.pdf>>

UNHCR BURUNDI, 2009. Country Briefing. *UNHCR BURUNDI* [online]. [cit. 2017-4-19]. Dostupné z: <http://www.globalprotectioncluster.org/_assets/files/field_protection_clusters/Burundi/files/UNHCR_BDI_Country%20briefing_EN_AUGUST09-EN.pdf>

Union Européenne, 2015. European Union Election Observation Mission to Burundi suspends its observation, minimum conditions for credible elections not in place. *Union Européenne* [online]. [cit. 2017-4-27]. Dostupné z: <http://www.eods.eu/library/press%20release-chief-observer-eueom-burundi-28052015_en.pdf>

UNITED NATIONS, 1970. A/RES/25/2626 International Development Strategy for the Second United Nations Development Decade. *The United Nations* [online]. New York: The United Nations. [cit. 2017-1-15]. Dostupné z: <<http://www.un-documents.net/a25r2626.htm>>

UNITED NATIONS, 2000. United Nations Millenium Declaration. *The United Nations* [online]. New York: The United Nations. [cit. 2017-3-20]. Dostupné z: <<http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>>

UNITED NATIONS, 2002. Report of the International Conference on Financing for Development. *The United Nations* [online]. New York: The United Nations. [cit. 2017-1-15]. Dostupné z: <http://www.unmillenniumproject.org/documents/07_aconf198-11.pdf>

UNITED NATIONS, 2006. United Nations Peace Operations: Year in Review 2005. *UN* [online]. UN. 29 s. [cit. 2014-4-15]. Dostupné z: http://www.un.org/en/peacekeeping/publications/yir/2005/PDFs/major_pk_operations.pdf>

UNITED NATIONS, 2010. Keeping the promise: united to achieve the Millennium Development Goals. *UN General Assembly* [online]. [cit. 2017-4-1]. Dostupné z: <http://www.un.org/en/mdg/summit2010/pdf/outcome_documentN1051260.pdf>

URBANOVSÁ, J., 2008. Hodnocení úspěšnosti operací OSN na udržení míru se zaměřením na Afriku. In: BUREŠ, O., ed. *Teorie a praxe postkonfliktní rekonstrukce: sborník vybraných příspěvků z konference pořádané Metropolitní univerzitou Praha ve spolupráci s Prague Security Studies Institute v Praze 22. listopadu 2008*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-142-7.

USAID, 2006. Fighting Corruption and Restoring Accountability in Burundi. *USAID* [online]. [cit. 2014-4-20]. Dostupné z: <http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnadv057.pdf>

VRANÝ, J., 2002. OSN a konflikty v rozvojovém světě se zaměřením na Afriku. *Mezinárodní politika*, 9/2002. Ústav mezinárodních vztahů. ISSN 0543-7962.

WAIŠOVÁ, Š., 2005. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Vyd. 1. Praha: Portál. 206 s. ISBN 80-7178-390-0.

WAIŠOVÁ, Š., 2008. *Poválečná obnova a budování míru: role a strategie mezinárodních nevládních organizací*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 181 s. ISBN 978-80-210-4699-3.

WB, 2002. Memorandum Of The President Of The International Development Association To The Executive Directors On A Transitional Support Strategy For The Republic Of Burundi. *The World Bank* [online]. [cit. 2017-4-16]. Dostupné z:

<<http://documents.worldbank.org/curated/en/633471468769867372/pdf/multi0page.pdf>>

WB, 2004. Project Appraisal Document On A Proposed Ida Grant In The Amount Of Sdr 24 Million. *The World Bank* [online]. [cit. 2017-4-16]. Dostupné z:

<<http://documents.worldbank.org/curated/en/926151468744107717/pdf/29604.pdf>>

WB, 2017. International Development Association Project Appraisal Document On A Proposed Ida Grant In The Amount Of Sdr 37.2 Million. *The World Bank* [online]. [cit. 2017-4-16]. Dostupné z:

<<http://documents.worldbank.org/curated/en/838321488164451748/pdf/Burundi-Health-PAD-02062017.pdf>>

WBG, 2017a. World Development Indicators [Online databáze]. *The World Bank*, 2017. [cit. 2014-4-27] Dostupné z:

<<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>>

WBG, 2017b. Worldwide Governance Indicators [Online databáze]. *The World Bank*, 2017. [cit. 2014-4-27] Dostupné z:

<<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators>>

WEYLANDT, M., 2013. Decentralization and Corruption In Sub-Saharan Africa.

Dickinson College Honors Theses [online]. Paper 17. [cit. 2017-4-20]. Dostupné z:

<http://scholar.dickinson.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1016&context=student_honors>

WOLPE, H., 2011. Making Peace after Genocide: Anatomy of the Burundi Process.

United States Institute of Peace [online]. [cit. 2017-4-2]. Dostupné z:

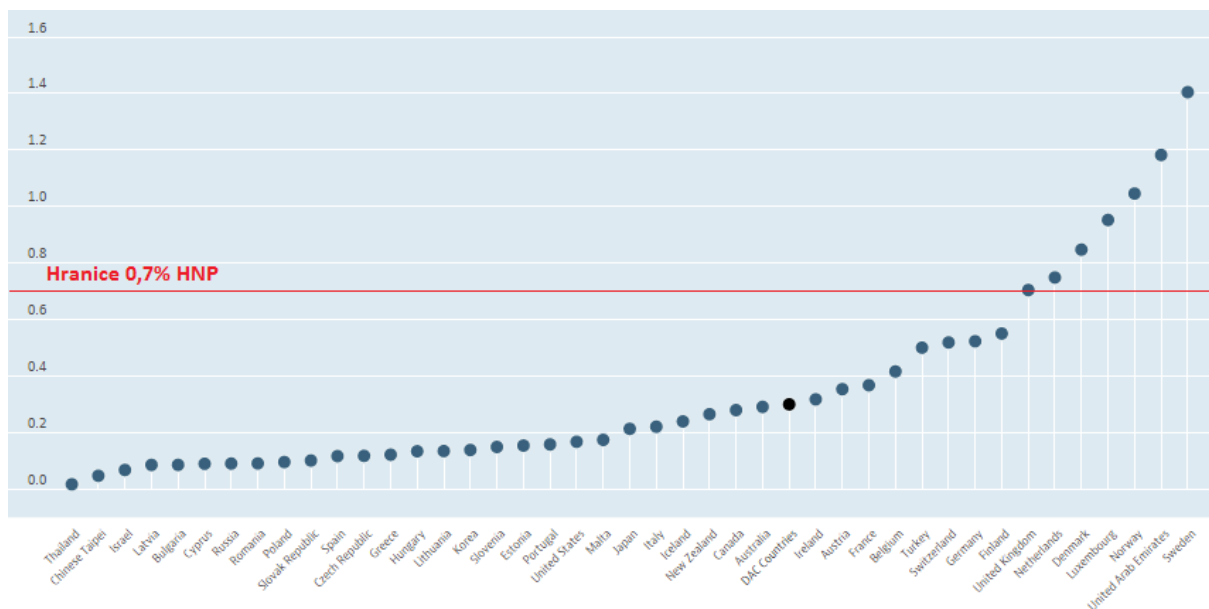
<https://www.usip.org/sites/default/files/PW_Burundi.pdf>

ZÁVIČÁKOVÁ, L., 2008. Činnost Komise OSN pro budování míru: teorie a praxe. In:

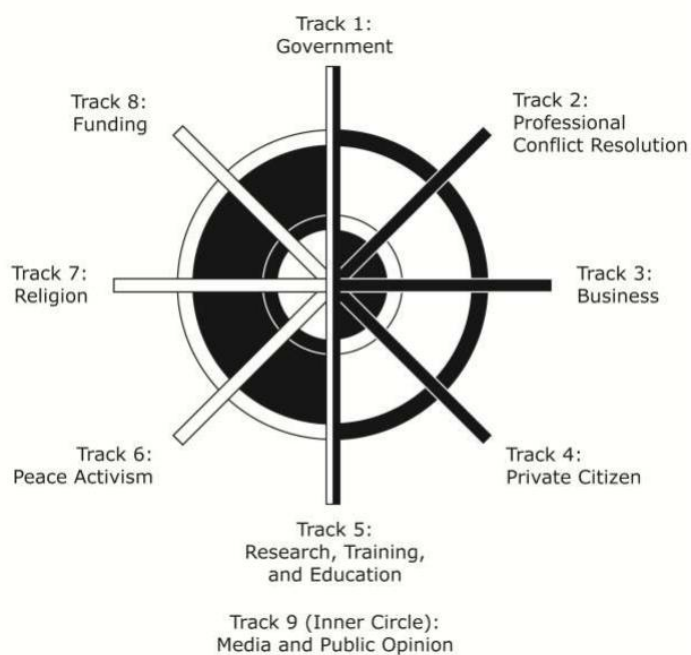
BUREŠ, O., ed. *Teorie a praxe postkonfliktní rekonstrukce: sborník vybraných příspěvků z konference pořádané Metropolitní univerzitou Praha ve spolupráci s Prague Security Studies Institute v Praze 22. listopadu 2008*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-142-7.

Přílohy

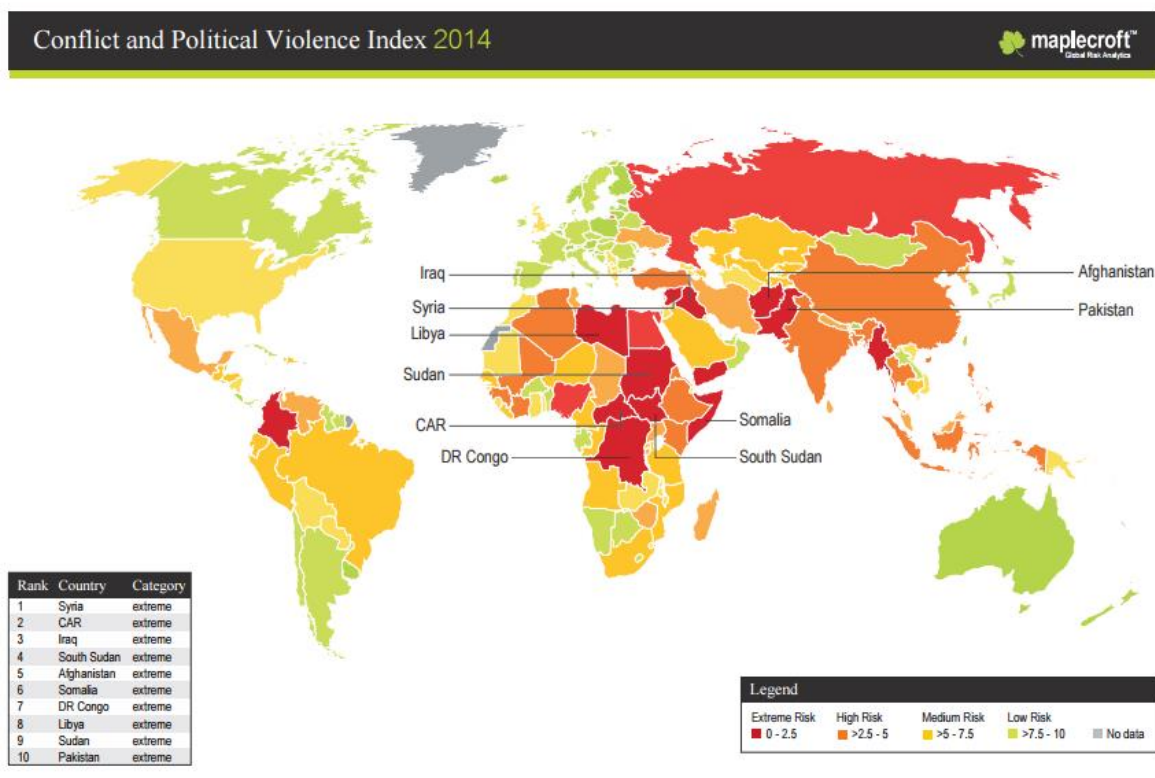
Příloha 1: Výše příspěvků států OECD na ODA, roční podíl na HNP (OECD, 2015; vlastní zpracování)

Příloha 2: **Multi-Track Diplomacy** (Multi-track Diplomacy, 2013)

Příloha 3: **Mapa konfliktů na světě podle Indexu konfliktů a politického násilí, rok 2014** (Maplecroft, 2013)

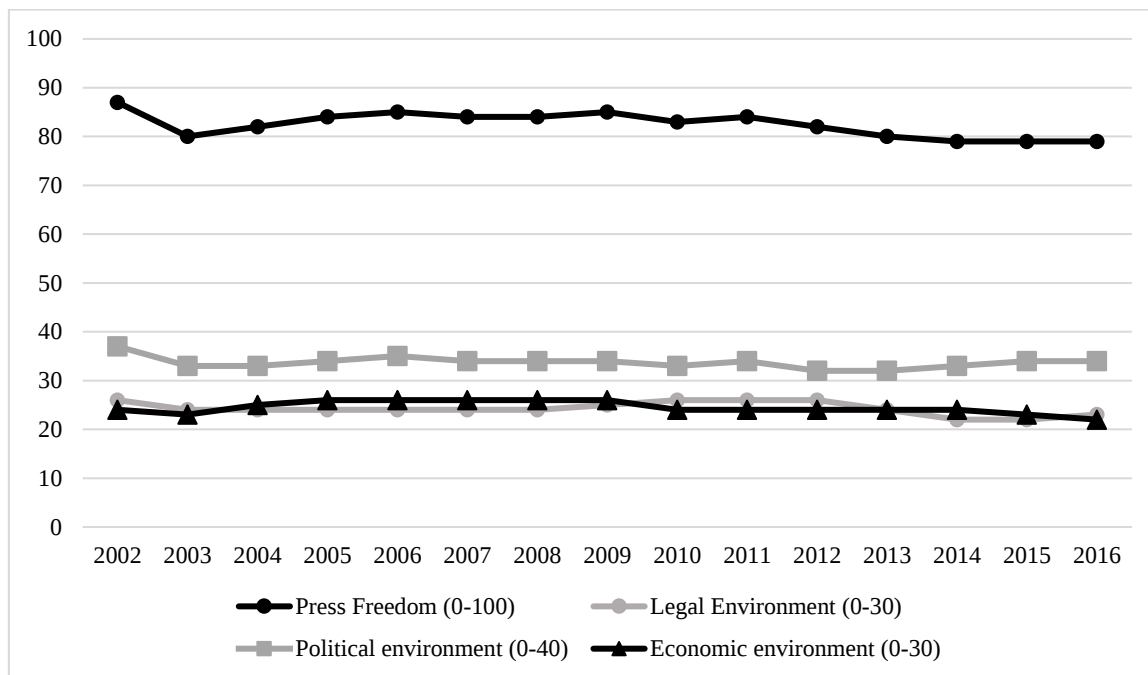

© Maplecroft 2013 | The Towers, St Stephen's Road, Bath BA1 5JZ, United Kingdom | t: +44 (0) 1225 420 000 | www.maplecroft.com | info@maplecroft.com

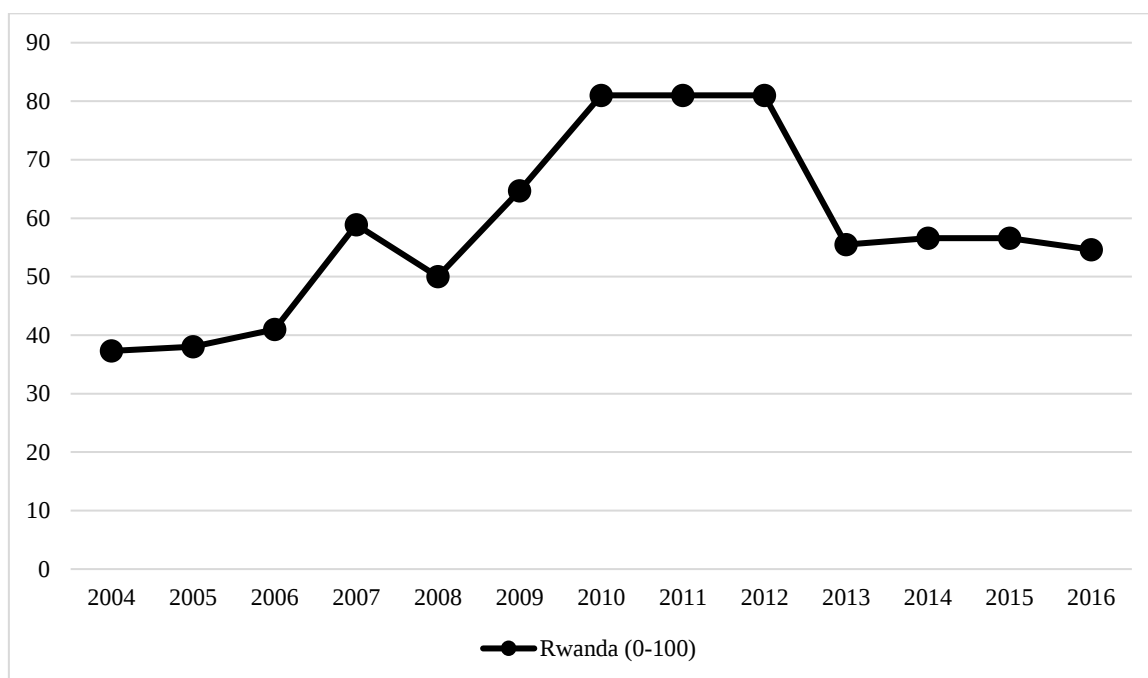
Příloha 4: Podíl zahraniční asistence, jež obdržela NEC, na jednotlivých politických událostech, % podíl na celkovém financování (Kimonyo et al. 2004, vlastní zpracování)

Země nebo instituce	Okresní volby (2001)	Referendum o ústavě (2003)	Prezidentské volby (2003)	Parlamentní volby (2003)
UNDP	4,41 (nespecif.)	3,65 (vzdělávání)	13,9	-
USAID	21,59 (vybavení, materiály)	-	-	-
Nizozemsko	17,63 (školení, tisk volebních lístků)	-	-	12,20
UK/DFID	16,20 (pronájem vybavení)	-	-	37,82
Švédsko	15,48 (zvyšování povědomí)	-	-	16,39
Německo	3,60 (materiál)	-	-	-
GTZ (DE)	0,31 (školení)	1,09 (školení, materiál)	5,5	-
Porýní-Falc (DE)	10,79 (materiál)	-	-	-
Švýcarsko	7,20 (školení, zvyšování povědomí)	1,50 (zahraniční cesty)	-	-
Belgie	2,79 (vozidla)	-	13,9	-
Itálie	-	2,18 (materiál)	-	-
<i>Rwandská vláda</i>	-	88,39 (platy, palivo, materiál)	32,2	15,85
<i>Rwandská národní banka</i>	-	0,35 (palivo)	-	-
<i>Rwandské instituce a jednotlivci</i>	-	-	34,5	17,73

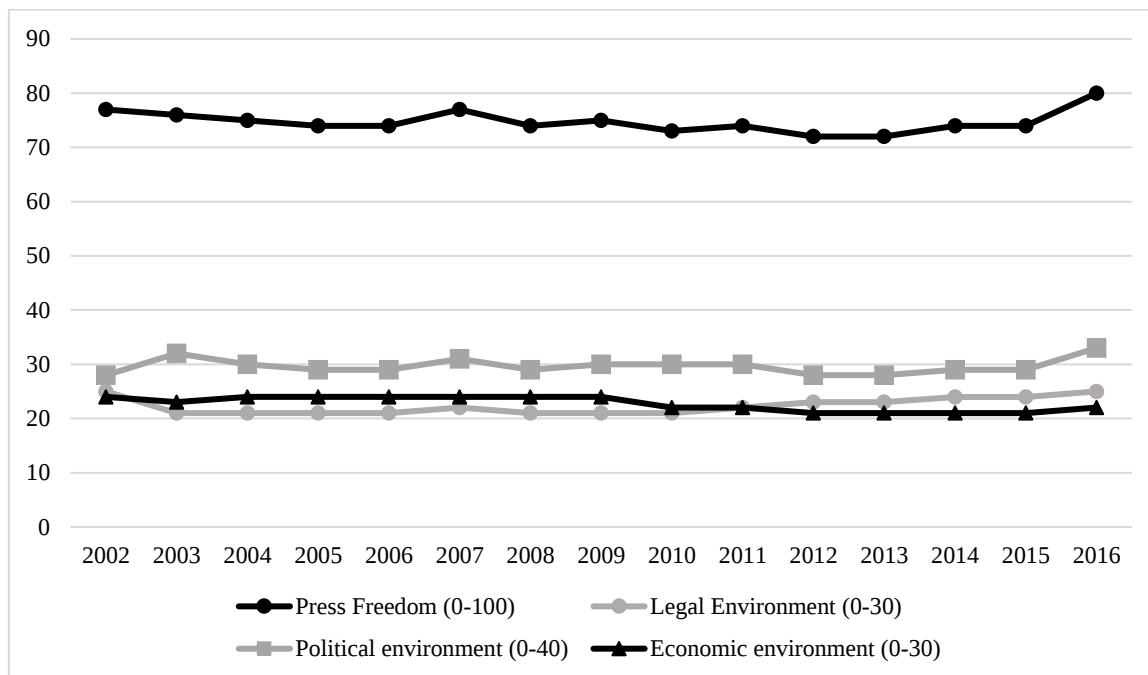
Příloha 5: Rwanda – svoboda v zemi podle Freedom House – Status: NESVOBODNÁ
(Rwanda, 2017; vlastní zpracování)

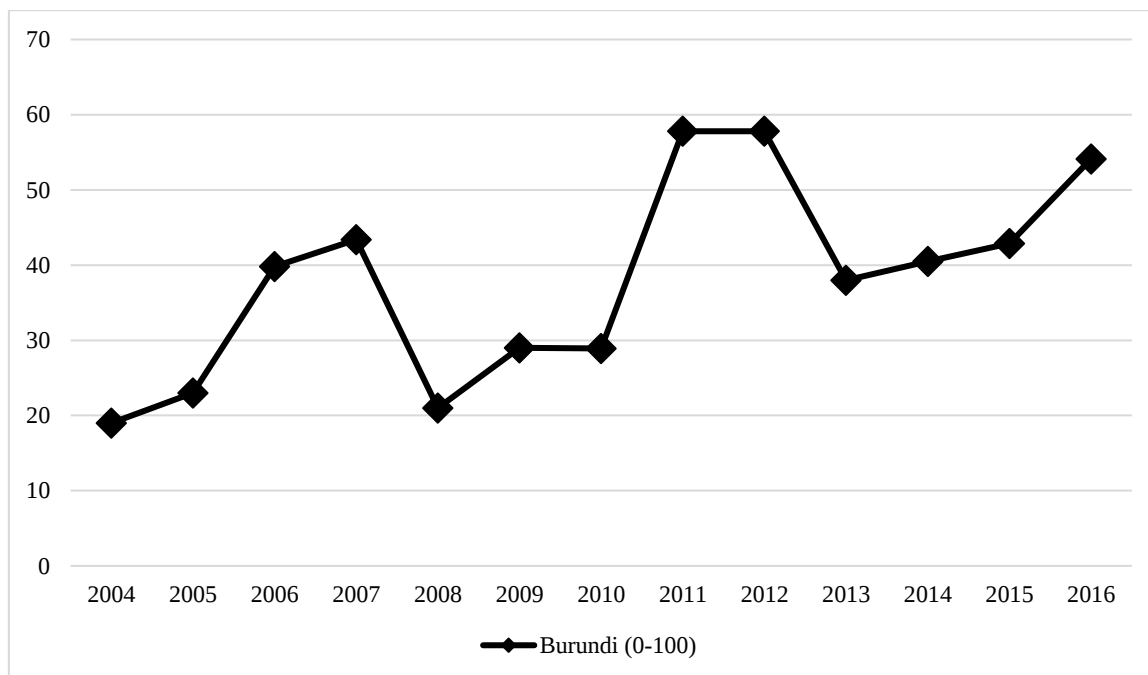
Příloha 6: Rwanda – Index svobody tisku (The World Press Freedom Index, 2016; vlastní zpracování)

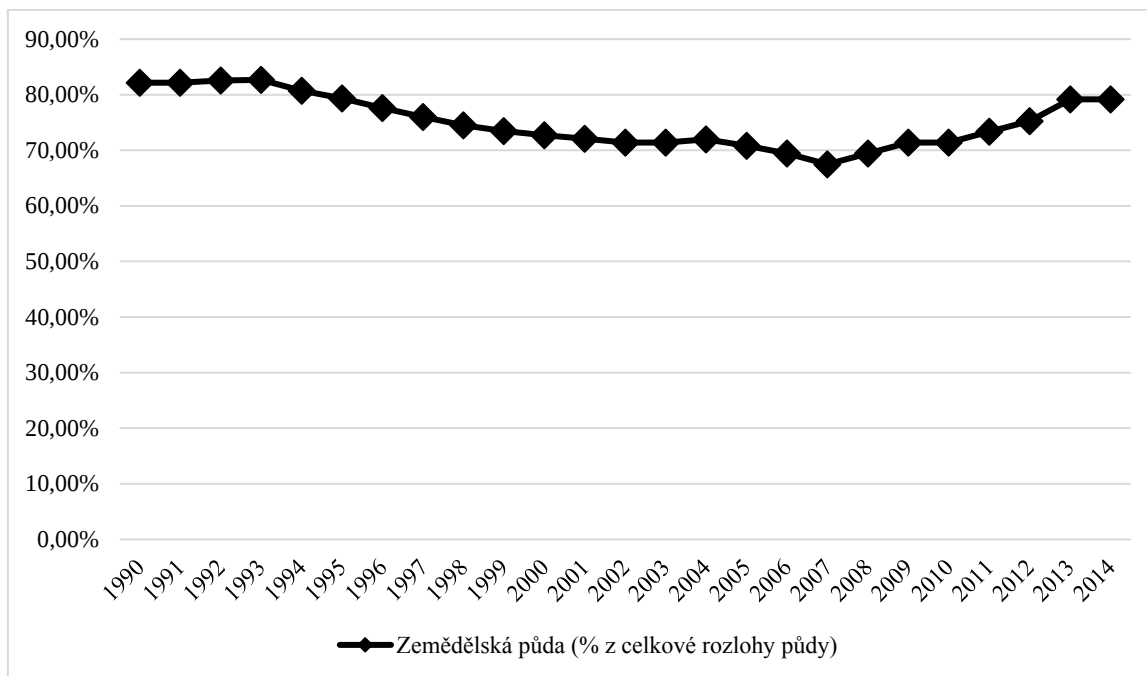
Příloha 7: **Burundi – svoboda v zemi podle Freedom House – Status: NESVOBODNÁ**
(Burundi, 2017; vlastní zpracování)

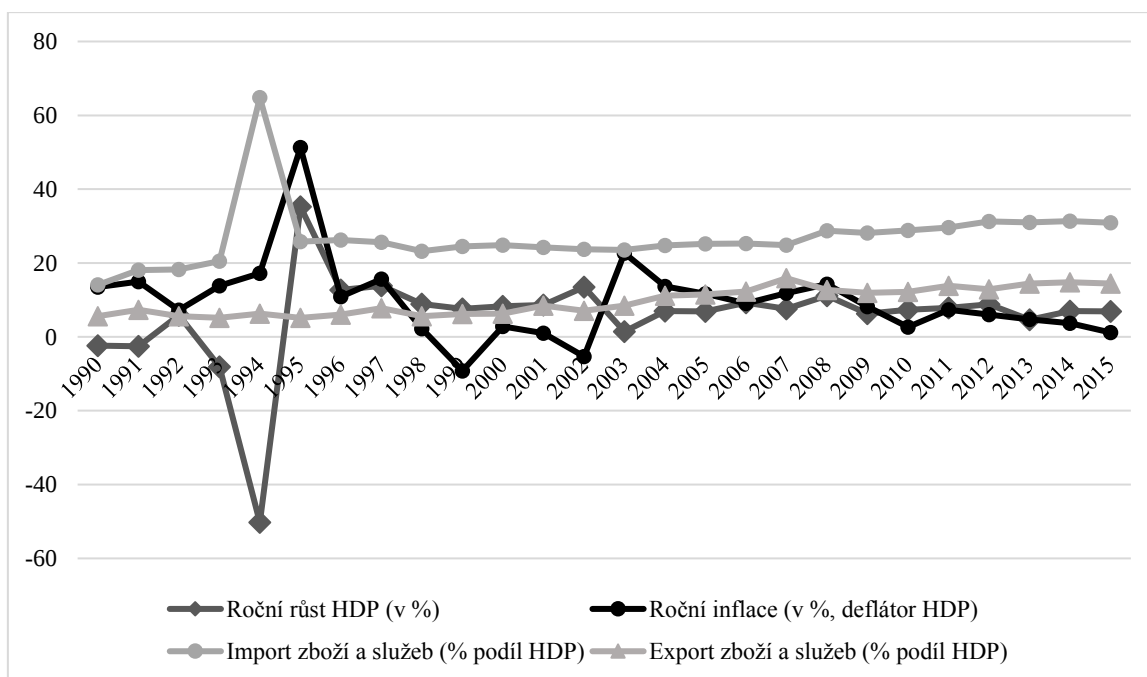
Příloha 8: **Burundi – Index svobody tisku (The World Press Freedom Index, 2016; vlastní zpracování)**

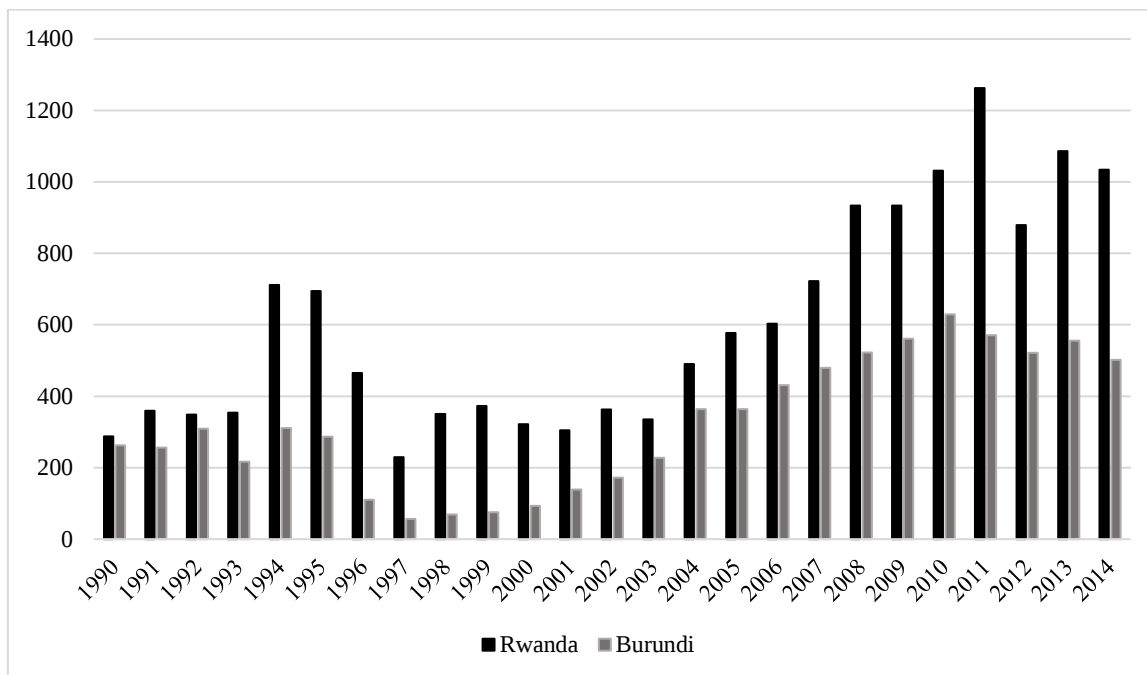
Příloha 9: Vývoj procentuálního podílu zemědělské půdy na celkové rozloze půdy v letech 1990-2014 v Burundi (World Development Indicators; vlastní zpracování)

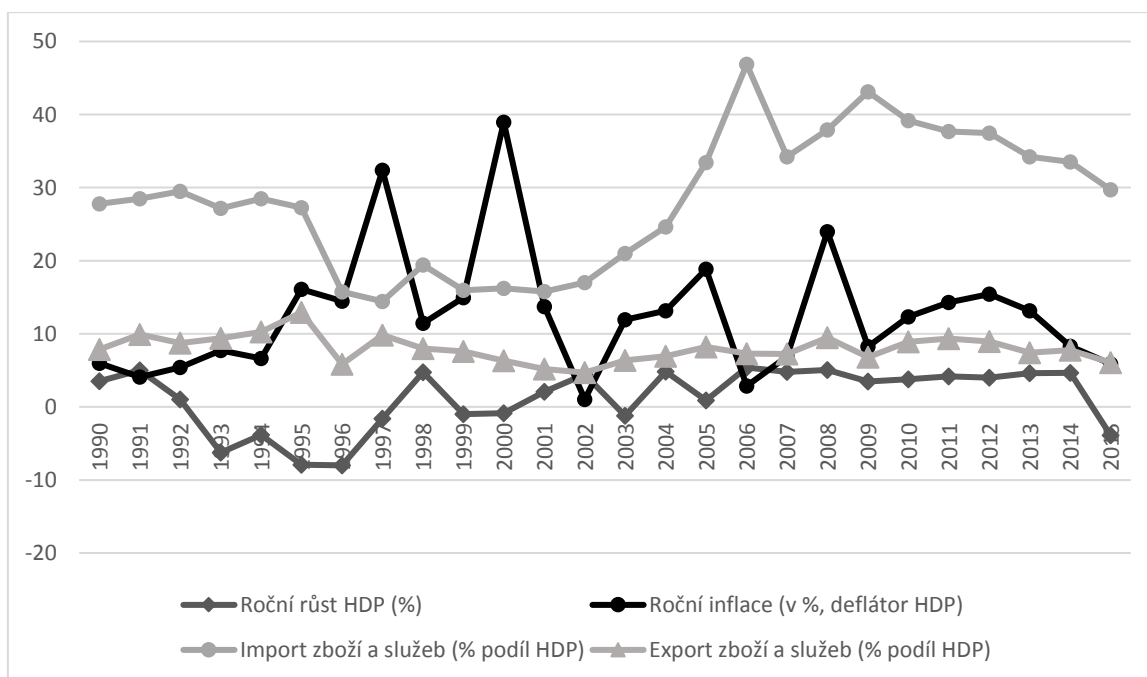
Příloha 10: Vybrané ukazatele ekonomické situace Rwandy (World Development Indicators; vlastní zpracování)

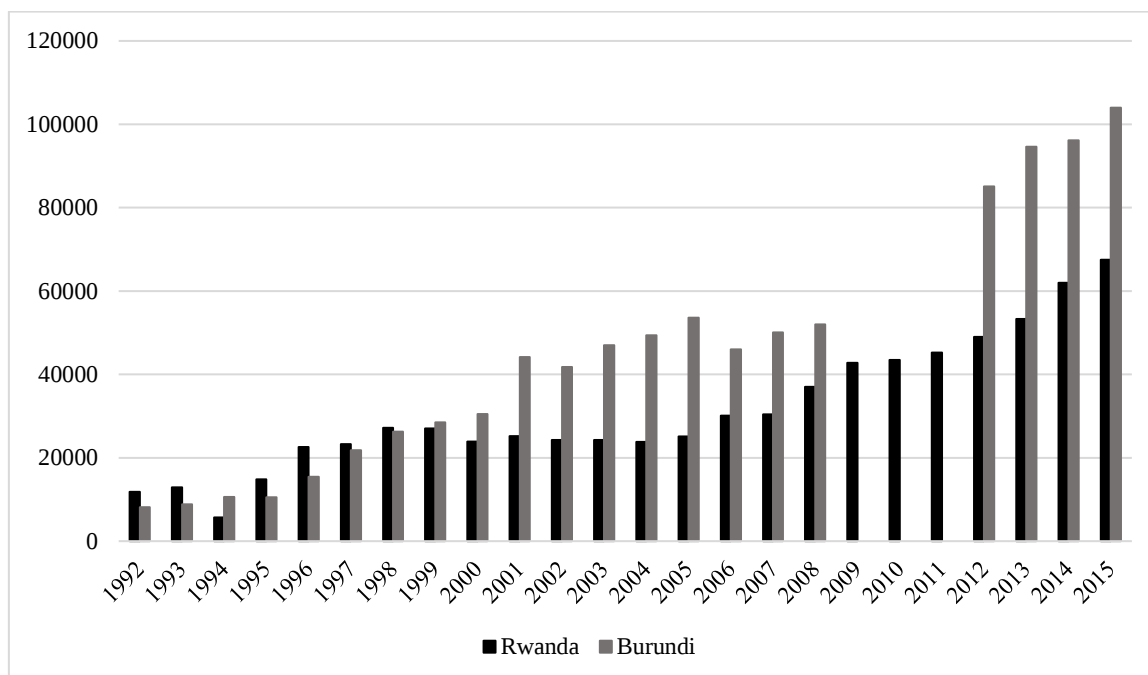
Příloha 11: **Objem ODA ve Rwandě a Burundi v letech 1990-2014, v mil., současné USD**
(World Development Indicators)

Příloha 12: **Vybrané ukazatele ekonomické situace Burundi** (World Development Indicators; vlastní zpracování)

**Příloha 13: Výdaje na armádu ve Rwandě a Burundi v letech 1992-2015, současná
lokální měna, v mil.²⁹ (World Development Indicators; vlastní zracování)**

²⁹ U Burundi chybí v letech 2009, 2010, a 2011 data, proto nemohla být v grafu použita.